

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

Teologická fakulta

Katedra teologických věd

Diplomová práce

Teolog Josef Pospíšil (1845-1926).

Christologické a soteriologické dílo

Vedoucí práce: Mgr. Kateřina Břichcínová, Th.D.

Autor práce: Václav Schwammenhöfer

Studijní obor: TEOLOGIE (prezenční forma studia)

Ročník: 5.

2018

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s §47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

28. května 2018

.....

Děkuji Mgr. Kateřině Břichcínové, Th.D. za trpělivost, připomínky a metodické vedení této diplomové práce. Stejný dík patří doc. ThDr. Rudolfovi Svobodovi, Th.D. a Mgr. Zdeňkovi Dudovi, s kterými jsem měl možnost hovořit o historické problematice této práce. Za pomoc s aristotelsko-tomistickou filosofií děkuji Mgr. Lukášovi Novákovi, Ph.D. Děkuji také Elišce a Marii.

*„Duch Sušilův u nás bohdá nevytizí nikdy. Družina jeho, věrně krácejíc ve
šlépějích velikého mistra svého, vždy znova probouzí a oživuje ideje jím
hlávané a odchovává mu nové a nové stoupence. Jednomu z družiny té jest
česká veřejnost katolická zvláštní povinna úctou, a naše „Růže“ zvláštní
vděčností. Jest to Dr. Josef Pospíšil.“*

Dr. Jan Sedlák

*Citů mojich mocná síla
hrudí mojí bouří jen
nutí, bych se chopil díla,
nutí, bych byl připraven,

vystříhat se každé vady,
sbírat ctnosti veškeré,
bych moh vlasti do zahrady
vsadit kvítko některé.*

Josef Pospíšil

ÚVOD.....	9
1 Prameny, cíle a metody.....	10
1.1 Literatura a prameny – autoři již s dílem a osobou Pospíšilovou zápolící.....	10
1.2 Předmět, cíl a metoda této studie	13
2 Dějinný a filosoficko-teologický kontext	15
2.1 Myšlenkové proudy velmi dlouhého 19. století.....	16
2.1.1 Deismus jako náboženská forma osvícenského racionalismu	16
2.1.2 Novotomismus v rámci třetí scholastiky	18
2.1.3 Osvícenský racionalismus ve věcech veřejných.....	19
2.1.4 Romantismus	21
2.1.5 Modernismus	22
2.2 Významné pontifikáty piánské epochy	24
2.2.1 Období pontifikátu Pia IX. (1846-1878).....	24
2.2.2 Období pontifikátu Lva XIII. (1878-1903).....	26
2.2.3 Období pontifikátu Pia X. (1903-1914).....	27
2.3 Životopis Josefa Pospíšila (1845-1926).....	29
2.3.1 Dětství a studium na gymnáziu (1845-1866).....	29
2.3.2 Studijní léta v brněnském alumnátu a léta kaplanská (1866-1871)	30
2.3.3 Frintaneum (1871-1874).....	30
2.3.4 Profesura dogmatické a fundamentální teologie.....	31
2.3.5 Regent alumnátu (1885-1894)	34
2.3.6 Vrchní ředitel alumnátu (1902-1911) a biskupský komisař (1917-1926)	35
2.3.7 Poslední období života, smrt (†1926).....	35

2.4	Literární dílo Josefa Pospíšila	36
2.4.1	Knižní publikace	36
2.4.2	Články v odborných časopisech	37
3	Závěrečné shrnutí první části (kněžská identita Josefa Pospíšila)	39
4	Potridentský manuál	40
4.1	Manuál ve své dějinné dimenzi	40
4.1.1	Triadická strukturace manuálu	41
4.1.2	Limity manuálu	42
5	Katolická věrouka Josefa Pospíšila	43
5.1	Základní údaje	43
5.2	Metodologické parametry Katolické věrouky	45
5.2.1	Celková struktura Katolické věrouky	45
5.2.2	Metoda dogmatické teologie uplatněná v Katolické věrouce	46
5.3	Stručná expozice traktátů Katolické věrouky	47
5.3.1	O Bohu jednom podle přirozenosti (De Deo uno secundum naturam)	47
5.3.2	O Bohu Trojjediném podle osobnosti (De Deo trino secundum personas) 48	
5.3.3	O Bohu Stvořiteli (De Deo Creatore)	50
6	Traktát O Bohu vtěleném: traktát spekulativně dogmatický	53
6.1	Struktura, základní rozčlenění traktátu	53
6.1.1	Struktura ontologické christologie	54
6.1.2	Struktura funkcionální christologie (soteriologie)	55
6.2	Prameny traktátu (bibliografie, Písmo svaté)	56
7	Analýza ontologické christologie [§ 2-56]	58
7.1	Dogmatický důkaz Kristova pravého božství a lidství [§ 3-9]	58

7.1.1	Dogmatický důkaz pravého božství [§ 4-7].....	58
7.1.2	Dogmatický důkaz Kristova pravého lidství [§ 9].....	60
7.2	Kristovo lidství- Kristus jakožto člověk [§10-25]	61
7.2.1	Nedostatky (slabosti, defekty) Kristova lidství [§ 10-25].....	61
7.3	Vtělení a hypostatická unie [§ 29-33]	65
7.3.1	Vtělení.....	65
7.3.2	Teologicko-spekulativní výklad hypostatické unie	66
7.4	Důsledky hypostatické unie [§ 34-46]	69
7.5	Kacířstva christologická [§ 47-56].....	70
8	ANALÝZA SOTERIOLOGIE [§ 57-111]	71
8.1	Účel vtělení [§ 58-67]	71
8.2	Kristus prostředník [§ 68]	73
8.3	Pojem vykoupení, zadostiučinění a zásluhy [§ 71].....	73
8.4	Kvantita-cena zadostiučinění [§ 73-74]	74
8.5	Rozsah zadostiučinění [§ 78-80].....	74
8.6	Zásluha Krista [§ 81-84]	75
	ZÁVĚR	76
	POUŽITÁ LITERATURA	77
A.	Seznam použitých monografií Josefa Pospíšila	77
B.	Literatura uplatňována zejména pro komparaci	77
C.	Dokumenty učitelského úřadu katolické církve	78
D.	Písmo svaté (české překlady)	79
E.	Seznam použitých monografií- ostatní autoři	80
F.	Seznam použitých studií a článků.....	88
	PŘÍLOHA	91

ABSTRAKT 99
ABSTRACT..... 100

ÚVOD

Josef Pospíšil (1845-1926) je v povědomí české akademické veřejnosti vnímán především jako reprezentant novotomistické filosofie, a to nikoliv neprávem. Jeho dílo v tomto oboru je vskutku pozoruhodné co do technologie myšlení i co do množství stran. Svým dílem *Filosofie podle zásad sv. Tomáše Akvinského*, prvním kompendiem aristotelsko-tomistické filosofie v českém jazyce, se navždy zapsal do dějin českého novotomismu a lze jej po právu považovat za „pravého zakladatele a otce českého tomismu“.¹

Snad poněkud méně je vnímán jako dogmatický teolog. To je totiž jeho druhá polovina tváře. Tento obraz volíme zcela záměrně. Tvář je vždy více či méně symetrická a stejně tomu tak je u našeho autora. Je zde totiž velká podobnost, za kterou stojí jedna jediná víra a jedna jediná forma či typ křesťanské racionality. Po svém vysvěcení na kněze byl svým biskupem vyslán do Vídně, aby zde pokračoval v doktorském studiu, aby pak mohl nastoupit jako řádný profesor fundamentální a dogmatické teologie na brněnský teologický institut. A tak se také stalo. Moravský kněz je tedy primárně systematickým teologem, který rozséval víru v podobě ucelené soustavy do duší svých svěřenců a jim také v závěru svého života daroval jako svůj testament kompendium dogmatické teologie, jež nese název *Katolická věrouka*.

Naším primárním zájmem bude christologický traktát *O Bohu vtěleném: traktát spekulativně dogmatický* obsažený v právě zmíněné *Katolické věrouce*. Traktát v sobě zahrnuje i pojednání *O Panně Marii* a *O sv. Josefu*. Ty se však předmětem našeho zájmu nestanou. Zmíníme se o nich pouze okrajově, přestože si uvědomujeme jejich systémovou provázanost s christologií jako takovou (ontologickou a funkcionální).²

Než se však vydáme v ústrety moravskému mysliteli, považujeme za žádoucí zmínit nejdříve jména těch, kteří se již postavou a dílem Josefa Pospíšila nějakým způsobem zaobírali. Poté přesněji zformulujeme náš cíl, metodu a strukturu naší práce. Tolik na úvod.

---

¹ SKALICKÝ, K. *Katolická filosofie a teologie zvláště tomistická v české společnosti XIX. a XX. století*, in: *Slovo a naděje*, s. 53.

² „Osoba a poslání Pána Ježíše vrhají světlo na postavu Matky, tedy christologie vrhá světlo na mariologii. Nicméně v jistém slova smyslu rovněž mariologie dává svůj příspěvek christologii.“ *Matka Páně: památka, přítomnost, naděje: list Mezinárodní papežské mariánské akademie adresovaný těm, kdo se zabývají mariologií*, čl. 13-14.

1 Prameny, cíle a metody

1.1 Literatura a prameny – autoři již s dílem a osobou Pospíšilovou zápolící

Pravděpodobně jednou z nejstarších studií, zabývající se osobou a dílem Josefa Pospíšila, je medailon od Dr. Jana Sedláka s titulem *Dr. Josef Pospíšil*. Uveřejněn byl na stránkách brněnského bohosloveckého časopisu *Museum* v roce 1895.³ Sedlák ho píše při příležitosti Pospíšilova jmenování brněnským kanovníkem. Text obsahuje jak Pospíšilův životopis, tak i publikační, pedagogickou a pastorační činnost.

Druhá studie s titulem *Josef Pospíšil osmdesátníkem* pochází z pera Karla Války.⁴ Autor ji uveřejnil taktéž na stranách *Musea* v roce 1925 v souvislosti oslav Pospíšilových osmdesátých narozenin. Čtenáři je zde předložen v základních rysech již téměř uzavřený a naplněný Pospíšilův životní příběh. Text opět obsahuje životopis, publikační, pedagogickou a pastorační činnost. Jedná se opět o medailon. Velmi zajímavé jsou zde informace o Pospíšilově doktorském studiu na vídeňském Frintaneu.

Třetím pramenem je nekrolog Antonína Podlahy uveřejněný na stránkách *Časopisu katolického duchovenstva* v roce 1927.⁵ Informace textu zcela odpovídají žánru.

O rok později vychází publikace Julia Vychodila s titulem *Josef Pospíšil*.⁶ Text je velmi čtivý a zajímavý. Ozývá se zde i mírná kritika některých aspektů Pospíšilova literárního díla (rozvláčnost, zbytečné odbočování od témat k vlasteneckým a moralistním exhortacím či přehánění v boji s modernismem).⁷

Výše uvedené prameny uzavírají jednu etapu zájmu o osobu a dílo Josefa Pospíšila. Následující generace bohužel na jeho dílo nenavazovaly. Pospíšil na padesát let upadá téměř v zapomnění.⁸

---

³ SEDLÁK, Josef. *Dr. Josef Pospíšil*, in: *Museum: list bohoslovců česko-moravských*, ročník 27, Brno 1893-94, s. 114-117.

⁴ VÁLKA, Karel, *Prelát Dr. Josef Pospíšil osmdesátníkem, pokus o nárys jeho životního díla*, in: *Museum: časopis katolických českých bohoslovců*, ročník 56, Brno 1924-25, s. 130-140.

⁵ PODLAHA, Antonín. *Úmrtí- Msgr. Dr. Josef Pospíšil*, in: *Časopis katolického duchovenstva*, 1927/1, s. 56-57.

⁶ VYCHODIL, Pavel Julius. *Josef Pospíšil*. Brno: Dědictví sv. Cyrilla a Methoděje, 1928.

⁷ Dáváme Vychodilovi v mnohém za pravdu. Pospíšil je opravdu zbytečně „upovídán“ a často odbíhající od témat. Co dovedl sdělit např. R. Špaček na deseti stranách, Pospíšil sděluje na čtyřiceti. V těchto souvislostech je však třeba zachovat jistou shovívavost. Ideální teolog neexistuje.

⁸ „Zároveň je ale třeba konstatovat, že ve třicátých letech 20. století se na J. Pospíšila a jeho dílo nenavazovalo a v českých odborných publikacích jako by upadl v zapomnění.“ POSPÍŠIL, Ctirad Václav.

V roce 1978, tedy přesně padesát let po Vychodilově studii, si na moravského tomistu vzpomněl Karel Skalický v rámci studie *Katolická filosofie a teologie zvláště tomistická v české společnosti XIX. a XX. století*.⁹ Skalický Pospíšila vnímá jako „pravého zakladatele a otce českého tomismu“. Pozitivně hodnotí jeho „klidný, nepolemický a krajně věcný styl filosofického myšlení, snažícího se jen o to, aby pravda vyšla jasně najevo.“ Skalický nalézá u Pospíšila vědomí společenské funkce filosofie a její irenický potenciál. Právě tím prý Pospíšil „překovává svou dobu a předjímá něco z ducha II. vatikánského koncilu“.¹⁰ Tolik Skalický.

V devadesátých letech si povšiml Josefa Pospíšila literární historik Martin C. Putna ve své dvoudílné *České katolické literatuře*.¹¹ Putna o Pospíšilovi hovoří v kontextu katolické restaurace, jejímž jedním z projevů byl návrat scholastické křesťanské filosofie do katolického prostoru. Do Putnova hodnocení Pospíšila se zde evidentně promítá jeho kritický postoj k neoscholastice jako takové.

K dosud uvedeným publikacím je možné přiřadit i text Jindřicha Zdeňka Charouze *Brněnský alumnát*.¹² Pospíšil je zde nahlížen v kontextu alumnátu. Jedná se o historickou práci. Údaje o moravském tomistovi jsou skromné. Cenné jsou především informace co do poměrů v tamější seminárii, na jehož chodu se Pospíšil dlouhá léta svého života podílel.

Velmi zajímavým pramenem je studie Josefa Förstera *Historie České tomistické psychologie*, uveřejněná v publikaci *Česká tomistická psychologie*.¹³ Förster se zabýval výhradně Pospíšilovou antropologií a psychologií (především jeho pojetím duše a duševních mohutností) v díle *Filosofo podle zásad sv. Tomáše Akvinského*.

Různé podoby české trinitární teologie a pneumatologie 1800-2010, s. 301-302. Dle našeho mínění má C. V. Pospíšil na mysli především českou teologickou obec. To samé však platí i pro českou „světskou“ filosofii. Srov. SKALICKÝ, Karel. *První stoupenci a odpůrci Masarykova realismu*, in: KOHÁK, Erazim a Jakub TRNKA, edd. *Hledání české filosofie: soubor studií*, s. 46. Dále pak GLOMBIK, Czeslaw. *Český novotomismus třicátých let: iniciativy, kulturní kontext, polemiky*, s. 15-17.

⁹ SKALICKÝ, K. *Katolická filosofie a teologie zvláště tomistická v české společnosti XIX. a XX. století*, in: *Slovo a naděje: sborník*. Řím: Křesťanská akademie, 1978, s. 45-79.

¹⁰ Tamtéž, s. 55.

¹¹ PUTNA, Martin C. *Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848-1918*. Praha: Torst, 1998. (O Pospíšilovi na stranách: 78, 229, 246, 250, 256-257.); PUTNA, Martin C. *Česká katolická literatura v kontextech: 1918-1945*. Praha: Torst, 2010. (O Pospíšilovi na s. 360, 420).

¹² CHAROUZ, Jindřich Zdeněk. *Brněnský alumnát: výchova a vzdělávání duchovenstva v Brně v letech 1807-1950: vydáno k 200. výročí založení Biskupského alumnátu v Brně*. Brno: Biskupství brněnské, 2007.

¹³ FÖSTER, Josef. *Historie České tomistické psychologie*, in: NAKONEČNÝ, Milan; MACHULA, Tomáš a SAMOHÝL, Jan, edd. *Česká tomistická psychologie: historie a perspektivy*. Praha: Triton, 2009. Psyché (Triton).

Skromné údaje o našem autorovi lze nalézt také ve studii Jiřího Hanuše *Dominik Pecka, tvář člověka*.¹⁴ Hanuš zde sleduje jistou kontinuitu mezi žákem (Peckou) a učitelem (Pospíšilem).

Nelze opomenout diplomovou práci Olgy Charvátové *Analýza christologie a soteriologie Josefa Pospíšila*¹⁵ a studii Lukáše Noska, zabývajícího se františkánskými prvky v díle našeho autora.¹⁶

Poslední nám známý text vychází z pera Ctirada Václava Pospíšila s titulem *Všeobecná spasitelská vůle Boží a „filosofická“ trinitologie Josefa Pospíšila*.¹⁷ Autor analyzoval Pospíšilovu trojiční teologii (traktát O Bohu Trojjediném podle osobnosti) a Pospíšilovo pojetí nauky o spásné Boží vůli. C. V. Pospíšil se věnoval také vztahu Josefa Pospíšila k přírodním vědám a k evoluční teorii.¹⁸

K výše uvedeným publikacím je dobré také přiřadit některé slovníky. Tyto zdroje se však zabývají zejména Pospíšilovou filosofií.¹⁹

Na samý závěr je nutné uvést, že zcela jistě existuje osobní složka Josefa Pospíšila uložená v archivu Biskupství brněnského, kterou by bylo záhodno v brzké době patřičně prostudovat. My jsme to bohužel neučinili. Tolik k pramenům.

---

¹⁴ HANUŠ, Jiří. *Dominik Pecka, tvář člověka*, in: VENTURA, Václav; KARFÍKOVÁ Lenka; KUŘE Josef a KRÍŠŤAN, Alois, edd. *Život se tvoří z přítomné chvíle: česká katolická teologie po druhé světové válce*, s. 38.

¹⁵ CHARVÁTOVÁ, Olga. *Analýza christologie a soteriologie J. Pospíšila*. [online]. 2006 [cit. 2018-04-17]. Dostupné z: <<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/14852>>. Vedoucí práce Ctirad Václav Pospíšil. Domníváme se, že tato práce není tím, čím chce být práce naše. Nepovažujeme však za korektní vynášet soud nad práci O. Charvátové. Ztotožňujeme se však zcela s posudkem vedoucího práce a oponenta.

¹⁶ NOSEK, Lukáš. *Františkánské stopy v teologickém díle Josefa Pospíšila*, in: Petr HLAVÁČEK, ed. *Františkánský kontext teologického a filosofického myšlení*. Europaeana Pragensia 4 – HisFranciscana IV, Praha: FF UK & Filosofía, 2012, s. 179-217.

¹⁷ POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Všeobecná spasitelská vůle Boží a „filosofická“ trinitologie Josefa Pospíšila*, in: POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Různé podoby české trinitární teologie a pneumatologie 1800-2010: tvárnosti české katolické trojiční teologie a pneumatologie 1800-1989: komentovaná bibliografie 1800-2010*, s. 298-322.

¹⁸ POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Zápolení o naději a lidskou důstojnost: česká katolická teologie 1850-1950 a výzvy přírodních věd v širším světovém kontextu*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2014, s. 47-49, 92-94, 179, 197, 198, 206, 220; POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Česká katolická teologie v období 1850-1930*, in: *Studia theologica* 2 (2013), r. XV, č. 2, s. 17-19.

¹⁹ Např. GABRIEL, Jiří. Josef Pospíšil, in: GABRIEL, Jiří (ed.), *Slovník českých filosofů*, Masarykova Univerzita v Brně: Brno 1998, s. 469-470; SOUSEDÍK, Stanislav. Tschechoslowakei, in: CORETH, E.; NEIDL, W.; PELIGERSDORFER, G., edd., *Christliche Philosophie im Denken des 19. und 20. Jahrhunderts*. Band 2- Rückgriff auf scholastisches Erbe, Styria: Graz- Wien- Köln 1988, s. 837-845.

1.2 Předmět, cíl a metoda této studie

Z výše uvedených studií vyplývá, že Pospíšilovo filosofické a teologické dílo je stále polem téměř neoraným.²⁰ Prostor pro bádání na tomto širším poli je vskutku nedozírný. Vzhledem k našemu studijnímu zaměření se rozhodujeme vkročit do prostoru teologického a poté postupovat do jeho středu, tj. do christologické oblasti. Zde se však již nadobro usadíme a zahájíme její ohledávání.

Teologie jako systematická reflexe víry je dílem povýtce lidským, a právě proto je také dějinně a kulturně podmíněná.²¹ „*Vždyť každý fenomén (jev) je zároveň i genomén (děj), jak často opakoval Raffaele Pettazzonii.*“²² Z řečeného pro nás vyplývá, že se budeme muset zabývat i adekvátně ohraničeným dějinným kontextem. Druhým a stejně důležitým kontextem Pospíšilovy teologie je její vztah k filosofii. „*Víra a rozum jsou jako dvě křídla, jimiž se lidský duch pozvedá k nazírání pravdy.*“²³ Karol Wojtyła tímto obrazem vystihuje skutečnost, že víra sama ze své povahy potřebuje racionalitu, a proto i teologie, aby mohla být systematickou reflexí, musí spolupracovat s filosofií. Teologická reflexe se tedy děje vždy ruku v ruce s nějakým typem racionality, jež je pro teologii jakousi biosférou, bez níž je velmi těžko představitelná a srozumitelná.²⁴ Charakter jejich vztahu encyklika přirovnává ke kruhovému poměru, což implikuje určitou úroveň vzájemného prostupování.²⁵

Nyní však již k cíli a metodě této diplomové práce. **Naším cílem bude představit christologický systém obsažený v Pospíšilově traktátu *O Bohu vtěleném* a zasadit ho do dějinného a filosoficko-teologického kontextu.** Budeme postupovat tak, že nejdříve nastíníme zásadní myšlenkové směry, které determinovaly životy lidí

---

²⁰ Disertační práce Mgr. Vladimíra Zemana na téma: *Filosofický a teologický odkaz Josefa Pospíšila (1845-1926)*, zatím není dokončena. Školitelem doktoranda je doc. PhDr. Aleš Prázný, Ph.D. (Univerzita Pardubice, fakulta filosofická).

²¹ „Věda, tak jako každá lidská činnost, má svůj kulturní, dějinný, instituční, sociální a psychologický rozměr. I vědecké poznatky jsou proto historicky podmíněné: vyjadřují ducha dané epochy, mění se s dobou i s okolnostmi.“ NEUBAUER, Zdeněk. *T. S. KUHN (1923–1996) in memoriam*, in: *Vesmír*, 1997/5. [cit. 2018-01-15]. Dostupné na WWW: <<https://vesmir.cz/cz/casopis/archiv-casopisu/1997/cislo-5/t-kuhn-1923ndash1996-memoriam.html>>. Srov. POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Hermeneutika mystéria*, s. 30; WALDENFELS, Hans. *Kontextová fundamentální teologie*, s. 20-28.

²² Tuto citaci přebíráme od Karla Skalického. SKALICKÝ, Karel. *Současná křesťanská teologie, aneb pokus představit bohovědu přírodovědcům*, in: *Teologické studie*, ročník 3 (2002), č. 2. Teologická fakulta Jihočeské univerzity České Budějovice, s. 33-42.

²³ JAN PAVEL II. *Fides et ratio*, s. 5.

²⁴ Srov. HALÍK, Tomáš. *Křesťanská filosofie*, in: *Salve, revue pro teologii a duchovní život*, číslo 2, ročník 19 (2009), s. 17.

²⁵ Srov. POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Hermeneutika mystéria: struktury myšlení v dogmatické teologii*, s. 131.

v dlouhém církevním 19. století. Poté představíme základní církevní události v rámci jednotlivých pontifikátů římských papežů, které se překrývají s životem našeho autora. Dále uvedeme Pospíšilův životopis a dílo. V samém závěru této první poloviny práce se pokusíme zachytit Pospíšilovu kněžskou identitu. Tato kapitola je současně shrnutím první poloviny práce.

Mezi první a druhou část úmyslně vkládáme samostatné pojednání o potridentském manuálu, abychom si tak vytvořili adekvátní před-porozumění pro interpretaci díla našeho autora.

V druhé polovině se budeme věnovat *Katolické věrouce*. Uvedeme nejdříve její základní údaje (rok vydání, nakladatel, pořadí ve vydávání jednotlivých dílů, její nekompletnost atd.). Dále zhodnotíme její celkovou strukturu (skladbu traktátů) a dogmatickou metodu, která se v ní uplatňuje. Poté stručným způsobem představíme obsahy jednotlivých traktátů, zejména ty pasáže, které mají úzký vztah k christologii. Dále se budeme zabývat strukturou samotného christologického traktátu, abychom tak mohli plynule přejít do komentované expozice jeho obsahu. V expozici se budeme více či méně držet Pospíšilovy struktury, především v popisu jeho ontologické christologie. V samém závěru se pokusíme podat celkový obraz christologického traktátu.

Tato diplomová práce využívá citačního stylu podle normy ČSN ISO 690. V poznámkách pod čarou využíváme zkrácených citací. Pro citace v textu používáme kurzívu, pro citace v poznámkovém aparátu nikoli. Text však klademe do uvozovek. Všechny publikace uvedené v poznámce pod čarou jsou dohledatelné v seznamu literatury (neplatí to však o „starých“ časopisech: *ČKD*, *Obzor*, *Hlídka*, *Museum*). Ze stylistických důvodů jsme se rozhodli hovořit v první osobě množného čísla. Pokud používáme termín christologie, vnímáme jej jako nadřazený termín, jež do sebe zahrnuje jednak christologii v úzkém slova smyslu (ontologická christologie), tak i soteriologii (funkcionální christologie). Citované texty ponecháváme v původních tvarech, respektujeme tedy tehdejší pravopisný úzus.

2 Dějinný a filosoficko-teologický kontext

Zmocnit se času mezi Pospíšilovým vstupem do života a jeho skonem není pro nás vůbec snadné. Proč? Uvědomujeme si totiž, že události mají své příčiny, které však mnohdy leží velmi hluboko v minulosti, do které však v naší situaci sestoupit nesmíme. Druhé trauma spočívá v četnosti událostí a jejich vzájemné propojenosti. Zde je evidentní riziko, že se v nich zcela ztratíme a mineme svůj cíl. Třetím traumatem je rozkolísanost v posuzování a hodnocení daných jevů ze stran jednotlivých odborníků. Dějiny nejsou pouze události (projevy), ale i slova, která je interpretují.

Přes všechna zmíněná rizika jsme se rozhodli pro následující postup. V první fázi se pokusíme zachytit myšlenkové proudy, které dynamizovaly dění dlouhého devatenáctého století. Při výběru budeme brát ohled na dílo našeho autora. Na časové ose se posuneme o jedno století dozadu a v něm zahájíme naši expozici. Začneme tedy osvícenským racionalismem, přestože si uvědomujeme, že se jedná o myšlenkový proud, který se časově nekryje s životem našeho autora. Domníváme se však, že pro pochopení dění 19. století je znalost osvícenského racionalismu a jeho vlivu na filosofii, teologii a náboženství maximálně nutná.

V druhé fázi půjdeme po stopách římských biskupů, jejichž pontifikáty se kryjí s životním příběhem Pospíšilovým. Domníváme se totiž, že v jednotlivých pontifikátech lze nahlížet současně vícero rovin církevní reality. Druhým důvodem je specifická role římského biskupa v životě katolické církve v době našeho autora. Dle historika Petráčka „ztráta role v mezinárodní politice a církevního státu vedla k systematickému posilování role papežství uvnitř církve, ke koncentraci moci na straně papežství a prosazení kultu osoby papeže“²⁶. Jinými slovy, činy římských biskupů mají dalekosáhlý dopad na životy věřících a tedy i našeho Josefa Pospíšila. Na této cestě budou naším zájmem především historické události-projevy. Vztah naší první a druhé fáze bude probíhat podle paradigmatu hermeneutického kruhu, čili vzájemného ovlivňování, a snad lze říci, že i vzájemného prostupování. Tolik na úvod.

---

²⁶ PETRÁČEK, Tomáš. *Církev, tradice, reforma: odkaz Druhého vatikánského koncilu*, s. 42.

2.1 Myšlenkové proudy velmi dlouhého 19. století

2.1.1 Deismus jako náboženská forma osvícenského racionalismu

Hermeneutickým klíčem k otevření pomyslných dveří moderny je bezesporu osvícenský racionalismus ve svých jednotlivých tvářnostech a formách.²⁷ Pohledme však nejdříve do tváře těch, kteří mluvili o Bohu, tj. deistům. Karel Skalický jejich zrození situuje do kontextu mezikonfesijního konfliktu mezi katolicismem a protestantismem z přelomu 17. a 18. století. V tento čas se především v Anglii a poté Francii rodí „*nové náboženství, které o sobě hlásá, že překonává samo křesťanství jak v jeho formě římskokatolické, tak v jeho formě protestantské*“²⁸. Bůh deistů však není Bohem, který by se ve své lásce sdílel člověku, ale božským architektem, který stvořil svět natolik dokonale, že do něj nemusí již nadále zasahovat, tj. zjevovat se. Dílo jeho rukou je do sebe uzavřeným systémem, fungujícím na bázi nutných zákonů, stejně jako jeho tvůrce, jehož je přirozeným obrazem.

V důsledku odmítnutí nadpřirozeného zjevení (jeho samé možnosti) byl zpochybněn i supranaturalistický rozměr křesťanství, tedy i nadpřirozený řád, a v posledku nadpřirozená teologie. V poznání Boha byl člověk odkázán již jen na přirozené světlo rozumu, resp. přirozenou teologii. Křesťanství se tak mělo stát ze dne na den přirozeným náboženstvím. Aby však dostálo tohoto požadavku, muselo se vzdát všeho, co nebylo poznatelné a dokazatelné rozumem. Přirozená teologie však byla schopna prokázat pouze existenci Boží a na této existenci založený mravní řád. Tato teologie pochopitelně neměla smysl pro dějiny (dějinnost). Jediné, co ji zajímalo, byly ony věčné pravdy (např. že Bůh existuje a že je původcem mravního řádu), které jsou evidentní našemu rozumu. Ony dějinné a nahodilé události onu evidenci deistům poskytnout nemohly.²⁹ Typickým vykonavatelem těchto tezí je Matthew Tindal. V díle *Christianity as Old as the Creation* oznamuje, že historické pravdy, jež spočívají na

---

²⁷ Signifikantní výměr pojmu *Aufklärung* podal Immanuel Kant. Pronesl jej těmito slovy: „Osvícenství znamená vykročení člověka z nedospělosti, kterou si sám zavinil. Tato nedospělost je neschopností používat svůj vlastní rozum bez vedení někoho jiného. [...] Sapere aude! Měj odvahu k použití vlastního rozumu. Takové je hlavní heslo osvícenství.“ KANT, Immanuel: *Beantwortung der Frage: Was ist Aufklärung?*, in: *Berlinische Monatsschrift* 4, 1784, s. 481–494. Citace převzata z: SVOBODA, Rudolf. *Arnošt Konstantin Růžička: josefinista na českobudějovickém biskupském stolci*, s. 12

²⁸ SKALICKÝ, Karel. *Teologie zjevení Prvního vatikánského koncilu a její dějinné přede hry a dohry*, in: *Dokumenty Prvního vatikánského koncilu: pracovní překlad*, s. 19; Srov. SKALICKÝ, Karel: *Pokus odpovědět na Gellnerovu otázku*, in: Hanuš, Jiří – Vybíral, Jan (eds): *Evropa a její duchovní tvář*. Eseje – komentáře – diskuse, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2005, s. 149

²⁹ Srov. BOER, Theo de. *Bůh filosofů a Bůh Pascalův: na pomezí filosofie a teologie*, s. 35.

nahodilých událostech (proroctví, vtělení, zmrtvýchvstání), k ryzímu křesťanství nepatří. Záchrana a apologie křesťanství spočívá, dle tohoto myslitele, v odstranění všeho dějinně podmíněného a v ponechání jenom toho, co je nadčasově platné. Teprve potom bude křesťanství přirozeným náboženstvím.³⁰

A co Ježíš z Nazareta? V očích deistů se jedná o pouhého člověka, nikoli Krista v ortodoxním slova smyslu. Zmíněný M. Tindal označil Ježíše za Učitele zdravého rozumu.³¹ Deistická teologie se spásou jakou takovou nepočítala (ani nemohla). Ježíš tedy pro ni není ani spasitel. Ježíš není ani pravým zakladatelem křesťanství, protože pravé křesťanství je pro deisty (ve své přirozené podobě) neměnné a stejné od stvoření světa.³² Na sklonku 18. století byla přirozená teologie podrobena radikální kritice ze strany Davida Huma. Tento skotský filosof ve svém díle *Treatise of Human Nature*, zpochybnil princip kauzality, čímž definitivně zrušil všechny aposteriorní důkazy Boží existence. Tomáš Machula to vysvětluje těmito slovy: „*Kauzální spojení pro něj není reálnou skutečností, nýbrž pouze zvykem pozorujícího daným opakováním událostí, nebo jinak řečeno je to jakési určení naší mysli, které si projektujeme do okolního světa.*“³³

Na samý závěr si dovolíme ocitovat J. Táborského, jenž o vlivu deismu konstatoval: „*V díle anglických deistů byly vytýčeny základní okruhy otázek a akcentů, které se ve větší míře a menší míře uplatňovaly i jinde a staly se specifickým rysy veškerého náboženského myšlení osvícenství. Jde především o permanentní snahu interpretovat zjevení tak, aby obstálo před nároky rozumu, nebývalý důraz na morálku, která se stává jádrem křesťanského učení, výraznou individualizací a privatizací náboženství vysokých vrstev či přesunutí těžiště z teologie v užším slova smyslu na antropologii.*“³⁴ Tolik k deismu.

---

³⁰ Srov. SOUSEDÍK Stanislav. *Filosofie náboženství mezi ortodoxií a romantikou*, in: *Reflexe* 52/2017, s. 50.

³¹ Podobně smýšlel i Gotthold Ephraim Lessing.

³² „Věk rozumu způsobil i krizi christologie. Mluvíci osvícenství [...] oddělili Ježíše člověka od Krista dogmatu a pověr. Ježíš byl pro ně pouze člověkem: velký učitel či morální hrdina.“ KIMOVÁ, Jong-un. *Úvod do teologie*, s. 79-80; Srov. PELIKAN, Jaroslav. *Ježíš v proměnách staletí: jeho vliv na dějiny, myšlení a kulturu*, s. 241-254.;

³³ MACHULA, Tomáš. *Causa efficiens: příčina účinná a princip kauzality mezi realismem a redukcionismem*, s. 19.

³⁴ TÁBORSKÝ, Josef. *Reformní katolík Josef Dobrovský*, s. 19.

2.1.2 Novotomismus v rámci třetí scholastiky

Osvícenský racionalismus zasáhl Evropu v době, kdy katolická teologie nebyla v nejlepší formě. Obecně se hovoří o úpadkovém období druhé scholastiky. Paralyzace scholastiky zapříčinila vznik alternativních forem křesťanského myšlení, které byly ve svých základech neslučitelné s křesťanstvím.³⁵ Jedná se především o semiracionalismus a jemu protikladný fideismus (tradicionalismus), přičemž první upřednostňoval rozum na úkor víry, druhý naopak víru na úkor rozumu. První se téměř obešel bez nadpřirozeného zjevení, druhý téměř bez zjevení přirozeného.³⁶

V reakci na tyto kontroverze se v lůně katolické církve zrodilo hnutí, charakteristické svou snahou obnovit přerušenu tradici katolicky orientovaného myšlení, tj. tradici scholastickou reprezentovanou především Tomášem Akvinským. Kolébkou těchto snah byla Itálie. S. Roselli, V. Buzetti, G. Sanseverino jsou jeho zakladateli. Hnutí si rychle získalo respektované postavení na univerzitách (Neapol, Řím, Perugia).³⁷ Pro českou provincii je klíčovou postavou Joseph Kleutgen († 1883), jehož dílo zprostředkovalo vznik novotomistického hnutí u nás.³⁸ Vyvrcholení a zpečetění novotomismu představuje encyklika Lva XIII. *Aeterni Patris*, jež spatřila světlo světa 4. prosince 1879.³⁹ Od této doby měl tomismus výsadní postavení v katolické teologii až do Druhého vatikánského koncilu.

---

³⁵ „Druhá scholastika vyčerpala časem svoji životní sílu a ustrnula. Došlo k tomu koncem 17. a pak hlavně v 18. století, a to především vlivem šířícího se osvícenského životního názoru. [...] V době úpadku druhé scholastiky se mezi vzdělanci rozšířila osvícenská představa, že je dosavadní filosofická tradice katolicky orientovaného myšlení definitivně překonána a že spolu se scholastikou jako svým posledním, prý nejvíce odpuzujícím projevem, náleží nenávratně minulosti.“ SOUSEDÍK, Stanislav. *Předmluva*, in: GREDT, Joseph. *Základy aristotelsko-tomistické filosofie*, s. 18.

³⁶ „Semiracionalismus našel své hlavní představitele v Německu. G. Hermes, A. Günther či J. Frohschammer nechávali hrát rozum příliš velkou roli a (s různými nuancemi) eliminovali víru a tajemství z teologie. [...] Proti této první tendenci stojí fideismus (jehož umírněnou formou je tradicionalismus) podle něhož jedině víra je schopna dát jistotu v jakékoli otázce. Toto extrémní znehodnocení síly rozumu vede k tomu, že nechává promlouvat víru i ve věcech řádu čistě přirozeného. Jeho hlavním představitelem je: A. Bonnetty, Félicité de Lamennais či Joseph de Maistre.“ TORRELL, Jean-Pierre. *Fenomén "katolická teologie"*, s. 56; Srov. SKALICKÝ, Karel. *Teologie zjevení Prvního vatikánského koncilu a její dějinné předehry a dohry*, in: *Dokumenty Prvního vatikánského koncilu*, s. 20.

³⁷ SOUSEDÍK, Stanislav. *Předmluva*, in: GREDT, Joseph. *Základy aristotelsko-tomistické filosofie*, s. 19.

³⁸ „Antonín Lenz se jako mladý kněz (cca 1860) účastnil na faře v Černovicích diskuse s tamějším bolzanovsky orientovaným děkanem Součkem o stvoření světa v čase. Děkan Souček věnoval Lenzovi na rozloučenou Kleutgenův spis *Die Philosophie der Vorzeit*. [...] Kleutgenovo dílo učinilo na Lenze dojem a rozhodlo o jeho budoucí filosofické orientaci. [...] Jedná se o nejstarší mně známý doklad a pronikání třetí scholastiky do českých zemí.“ SOUSEDÍK, Stanislav. *Předmluva*, in: GREDT, Joseph. *Základy aristotelsko-tomistické filosofie*, s. 19.

³⁹ In: ASS, 12 (1879), s. 97-115; HLAVATÝ, Václav. *Rozbor filosofie sv. Tomáše Akvinského*, s. 5-45.

2.1.3 Osvícenský racionalismus ve věcech veřejných⁴⁰

Na samém počátku nechme promluvit Alberta Langa. Dle jeho mínění bylo „*osvícenství ovládáno radostným pohledem na svět a na přírodu, optimistickou důvěrou v možnosti člověka, v jeho bádání a práci*“.⁴¹ Tato důvěra se týkala i schopnosti unést na svých bedrech vnější svobodu, tj. svobodu politickou. Touha po svobodě a jejím ustanovení (*CONSTITUTIO LIBERTATIS*) však není evropskému člověku ničím cizím. Společně s Karlem Skalickým můžeme říci, že jest dynamizujícím momentem vývoje evropské civilizace. Skalický však jedním dechem dodává, že sám způsob jejího nastolování není evolutivní nýbrž revoluční. Evropa dle jeho slov prodělala na svém pomyslném těle již čtyři revoluce.⁴² Nás budou nyní zajímat ony dvě poslední, tj. měšťanská revoluce a revoluce proletářská, protože se s životem Josefa Pospíšila překrývají.

S Velkou francouzskou revolucí přichází do Evropy nový model státu strukturovaný nikoli vertikálně aristokratickým způsobem, nýbrž způsobem horizontálně demokratickým v podobě ústavní republiky.⁴³ Za nositele revoluce bývá označován tzv. třetí stav, tj. měšťanstvo, za odpůrce pak stav první a druhý, tj. klérus a šlechta. Tato revoluce „*má své vzestupy a propady, ale po každém restauračním potlačení vybuchuje znovu a znovu. Nic nepomůže ani Svatá aliance (1815). V roce 1848 vybuchuje znova a zachvacuje s výjimkou Anglie a Ruska všechny evropské státy*“⁴⁴.

Po zklidnění revolučního běsnění se Francie a spolu s ní i velká část evropské společnosti rozštěpí do dvou protikladných názorových frakcí. První se přihlásí k étosu revoluce a jejímu principu „*laicity*“, tj. odluky státu od církve. Druzí budou naopak tendovat k rehabilitaci konfesního státu, v jehož čele bude stát katolický panovník úzce kooperující s církví. První frakce je bytostně liberální a více či méně antiklerikální, druhá je naopak velmi konzervativní a nedůvěřivá vůči moderně. První je většinou pro-

---

⁴⁰ „Základním přelomem v dějinách církve je vznik radikálního osvícenství a Francouzské revoluce, které vedly k pokusu o radikální de-christianizaci ve Francii a vytvoření nové „laické“, sekulární a dokonce antiklerikální a anti-náboženské tradice nejen ve Francii, která se chápe jako nositelka pokroku a inovativní síly Západu právě proti silám minulosti, jejichž oporu tradiční církev a náboženství vůbec představují.“ PETRÁČEK, Tomáš. *Svatí papežové v nesvaté době*, in: *Salve*, číslo 4, ročník 23 (2013), s. 9.

⁴¹ LANG, Albert. *Kristus vrchol zjevení: Fundamentální teologie*, s. 39.

⁴² SKALICKÝ, Karel. *Revoluční dynamika evropské civilizace*, in: *Teologické texty*, č. 5, 1999, s. 149-153.

⁴³ Srov. SKALICKÝ, Karel: *Lidská práva ve společenském kontextu jako hermeneutický problém*, in: *Křesťanská revue*, č. 1, 2001, s. 2-6.

⁴⁴ SKALICKÝ, Karel. *Revoluční dynamika evropské civilizace*, in: *Teologické texty*, č. 5, 1999, s. 149-153.

republiková, druhá naopak pro-monarchistická a silně ultramontánní. Církev, resp. její vrcholní představitelé, dají za pravdu této druhé frakci. Po celou piánskou éru tak bude církev v pokušení přimykát se k restauračním režimům k velké nelibosti první frakce.⁴⁵

Druhou revoluční vlnou, jež otřásla Evropou, je revoluce proletářská. Subjektem revoluce zde byl proletariát, tj. čtvrtý stav usilující o svobodu od zbídačujícího vykořisťování ze strany bohatého a kapitálem disponujícího třetího stavu, tj. měšťanstva, které „dovedlo společnost k takovým formám liberalismu, jež se stavěly lhostejně k potřebám těch, kteří nejvíce pracovali pro naplnění jejich ideálů – tedy k dělníkům a obecně k proletariátu“⁴⁶. Církev se bohužel nedokázala trpících dělníků zastat v pravý čas. Dělníci se tak církvi stále víc a víc vzdalují. V Evropě se tak rodí nové socialistické hnutí usilující o nápravu „do nebe volající“ sociální nespravedlivosti. Toto hnutí je vůči církvi většinou nepřátelské.⁴⁷ V revolučním roce 1848 vydává Karel Marx svůj *Komunistický manifest*, ve kterém jménem všech komunistů otevřeně představuje svůj cíl, tj. svrhnout celý dosavadní společenský řád pro jeho strukturální nespravedlnost. Současně představuje i metodu k dosažení cíle, tj. násilí.⁴⁸

Za takto promulgovanými slovy stojí zcela nová vnitro-světská soteriologie, nabízející spásu zbídačenému a zotročenému a již církvi vzdálenému dělnictvu. Encyklika *Rerum novarum* Lva XIII. z roku 1891 přichází velmi pozdě na to, aby zabránila velkému odlivu dělníků k novému politickému „mesiáši“.⁴⁹ Nic nepomůže ani encyklika *Quamquam Pluries*, ve které zmíněný pontifex prohlásí sv. Josefa za vzor katolických dělníků.⁵⁰

---

⁴⁵ Srov. PETRÁČEK, Tomáš. *Církev, tradice, reforma*, s. 38.

⁴⁶ VEBER, Tomáš. *Teolog - polemik Antonín Lenz (1829-1901): počátky teologické antropologie v českých zemích*, s. 13.

⁴⁷ „Rozštěpení socialistického hnutí na socialisty (sociální demokraty) a komunisty se odehrálo v roce 1903 na 3. sjezdu Ruské sociálnědemokratické dělnické strany, jenž sice začal v Bruselu, ale na "doporučení" belgické policie byl ukončen v Londýně. Na tomto sjezdu se ruská sociální demokracie rozdělila na většinovou, bolševickou frakci vedenou Leninem a na menšinovou, menševickou frakci vedenou profesorem Martovem. Z bolševiků se později stali komunisté. Menševici byli regulárními sociálními demokraty.“ JOCH, Roman. *Socialismus a komunismus: styčné body a rozdíly*, in: *Revue Politika*, ročník IV. (XVII.), 5/2006. [cit. 2018-01-15]. Dostupné na WWW: <<https://www.cdk.cz/socialismus-komunismus-styčne-body-rozdily>>.

⁴⁸ Srov. MARX, Karl a Friedrich ENGELS. *Komunistický manifest*, s. 90.

⁴⁹ Názor, že encyklika vychází pozdě, zastává mimo jiné H. Küng. Srov. KÜNG, Hans. *Malé dějiny katolické církve*, s. 115.

⁵⁰ Srov. PETRÁČEK, Tomáš. *Sekularizace a katolicismus v českých zemích*, s. 35.

2.1.4 Romantismus

Počátkem 19. století nastává v evropském duchovním prostoru zásadní přelom. Alespoň tak to líčí Albert Lang. Dle jeho slov „byli lidé již unaveni neplodnou spekulací osvícenských racionalistů, a proto se raději obrátili ke konkrétnímu (individuálnímu) životu a jeho výrazu v dějinách“⁵¹. Tento duchovní proud či životní pocit se obvykle označuje pojmem romantismus. Zásadní rozdíl mezi osvícenstvím a romantismem tkví v pojetí dějin (dějinnosti). Pro osvícence byly dějiny nahodilou, a proto irelevantní skutečností, pro romantiky naopak skutečností velmi inspirativní. Druhý rozdíl tkví v pojetí náboženství. Pro osvícence spočívá náboženství výhradně v rozumu a v obecně platných normách morálky, pro romantiky především v citu.⁵² Typickým představitelem (zakladatelem) tohoto romantického pojetí náboženství je Friedrich Schleiermacher (1768-1834). Podstata náboženství v jeho pojetí tkví v pocitu Univerza. Tento cit je dle jeho slov „prchavý a průzračný jako první vůně, již rosa vdechne do probuzených květů, cit cudný a něžný jako panenský polibek...“⁵³. S romantickou představou o náboženství jde ruku v ruce i romantická představa o Ježíši z Nazareta. Nikoli učitel rozumu, ale básník ducha. Ježíš je archetypem opravdového lidství v jeho vztahu k Bohu a vědomí Boha.⁵⁴

S rodícím se romantismem se rodí i moderní evropská historiografie. „Historie se tehdy prosadila jako jedna z nejrespektovanějších věd.“⁵⁵ Prosadila se i na poli christologie. Tzv. bádání o Ježíšově životě (*Leben-Jesu-Forschung*) je toho typickým příkladem. Obecně se hovoří o třech vlnách.⁵⁶ První vlna (*Old Quest*), především v prostoru liberálního protestantismu, byla hnána touhou „odhalit reálného Ježíše, který se skrývá za textem evangelii“⁵⁷. Tyto snahy byly poznamenány racionalistickým odmítáním dogmatu a vyhraněnou historicko-kritickou metodou.⁵⁸

---

⁵¹ LANG, Albert. *Kristus vrchol zjevení: Fundamentální teologie*, s. 41.

⁵² PELIKAN, Jaroslav. *Ježíš v proměnách staletí: jeho vliv na dějiny, myšlení a kulturu*, s. 256.

⁵³ SCHLEIERMACHER, Friedrich. *O náboženství: promluvy ke vzdělavcům mezi jeho utrhači*, s. 74.

⁵⁴ Srov. PELIKAN, Jaroslav. *Ježíš v proměnách staletí: jeho vliv na dějiny, myšlení a kulturu*, s. 259.

⁵⁵ PETRÁČEK, Tomáš. *Církev, tradice, reforma: odkaz Druhého vatikánského koncilu*, s. 167.

⁵⁶ Srov. GIBELLINI, Rosino. *Teologické směry 20. století*, s. 48-58.

⁵⁷ POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*, s. 82.

⁵⁸ „Vznik historicko-kritické metody znamená jeden z nejmarkantnějších obrátů v celých dějinách teologie. Historické bádání o Ježíšově životě nevycházelo z čistě historického zájmu, nýbrž hledalo Ježíše dějin jako pomocníka v boji za osvobození od dogmatu.“ KASPER, Walter. *Uvedení do víry*, s. 36.

2.1.5 Modernismus

Josef Pospíšil je zavilým odpůrcem modernismu.⁵⁹ Pojednání o tomto katolickém fenoménu je tedy namístě. Termín modernismus má však dva významy.⁶⁰ Modernismem můžeme označovat:

- ❖ Reformní snahy katolických myslitelů z přelomu 19. a 20. století usilující o dialog s moderními myšlenkovými proudy. (DĚJINNĚ-HISTORICKÁ DEFINICE)⁶¹
- ❖ Systematicky uspořádanou filosoficko-teologickou nauku (soustavu) vyloženou (zkonstituovanou) a současně odsouzenou v encyklice Pia X. *Pascendi Dominici gregis* z roku 1907.⁶² (DOKTRINÁLNÍ DEFINICE)

Subjektem první definice jsou reálné činy či ambice konkrétních modernistů (reformistů), subjektem druhé naopak heretická doktrína. Mezi první a druhou definicí je evidentní napětí. Proč? „Žádný modernista skutečně neučil modernismus přesně v té podobě, v jaké je předložen encyklikou Pia X.“⁶³ V následující podkapitole se pokusíme shrnout základní myšlenkové struktury modernismu z pohledu encykliky.

Encyklika má tři části: 1) uspořádaně vyložená nauka modernistů, 2) příčiny modernismu, 3) léčivé prostředky proti modernismu (*remedia*). Encyklika modernistům přisuzuje tři hlavní filosofické předpoklady (východiska), na kterých je prý celá jejich „heretická“ soustava zbudovaná. Jedná se o:

- ❖ Negativní princip agnosticizmu a fenomenismu
- ❖ Pozitivní princip vitální imanence (imanentismu)
- ❖ Evolucionismus

---

⁵⁹ „Jak zmíněno, přednášel Pospíšil bohoslovcům o scholastické filosofii, i když profesorem býti přestal. Jakmile byl tento předmět svěřen profesoru fundamentálky, zvolil si jiné otázky za předmět svých přednášek. Byly to hlavně otázky za Pia X. rozvířené, o modernismu atd. Pospíšil podle své povahy až vášnivě se pouštěl v boj proti těmto bludům.“ VYCHODIL, Pavel Julius. *Josef Pospíšil*, s. 16.

⁶⁰ Srov. WEIS, Otto. *Katolický modernismus (Pojem- sebeidentifikace- podoby – důsledky)*, in: *Salve*, číslo 3, ročník 17 (2007), s. 9-52; FILIP, Štěpán M. *Moderní encyklika proti modernismu aneb Co je dosud platné z encykliky Pascendi Dominici gregis?*, in: *Salve*, číslo 3, ročník 17 (2007), s. 85-108; KAŇÁK, Miloslav. *Z dějin světových zápasů o pokrok na poli náboženském*, s. 10-28.

⁶¹ Výstižně tyto snahy definoval samotný Georg Tyrrel. Říká: „*Modernismus znamená věřit v katolicismus, ale to znamená věřit taky v moderní svět. A tahle víra jde v obou případech do takové hloubky, že člověk může být s pokojnou důvěrou kritický až do konce.*“ Cit. z: WEIS, Otto. *Katolický modernismus (Pojem- sebeidentifikace- podoby – důsledky)*, in: *Salve*, číslo 3, ročník 17 (2007), s. 18.

⁶² DS 3475–3500; PIUS X. *Encyklika "Pascendi Dominici gregis": o naukách modernistů*. Olomouc: Právní liga katolických duchovní v arcidiecézi Olomoucké, 1908.

⁶³ FILIP, Štěpán M. *Moderní encyklika proti modernismu aneb Co je dosud platné z encykliky Pascendi Dominici gregis?*, in: *Salve*, číslo 3, ročník 17 (2007), s. 90.

Agnosticismem encyklika označuje noetickou nauku, dle které je „*lidský rozum omezen pouze na pouhé jevy, totiž na věci, jak se nám jeví, a na způsob, jakým se jeví, a tyto hranice nemůže a nesmí překročit. Proto se také nemůže povznést k Bohu, ani poznat jeho existenci z toho, co vidíme. Z toho vyplývá, že Bůh v žádném případě nemůže být přímo předmětem vědy, a co se týče dějin, je třeba mít za to, že Bůh není ani v nejmenším historickým subjektem*“⁶⁴. Zcela evidentně se zde popírá možnost poznat existenci Boha z věcí stvořených přirozeným světlem rozumu a některých jeho vlastností, což v posledním důsledku vede ke zpochybnění přirozené teologie jako takové.⁶⁵ Zpochybněné je i tradiční pojetí přirozeného náboženství.⁶⁶

Modernismus nacházel vysvětlení náboženství nikoliv v rozumu, ale v citu. Tím se dostáváme k pozitivnímu principu vitální imanence, dle kterého „*je náboženství odvozováno z jakési vnitřní potřeby či impulzu; mluvíme-li pak o životě v užším slova smyslu, je třeba klást jeho začátky do jakéhosi hnutí srdce, které se nazývá citem. A poněvadž předmětem náboženství je Bůh, je nutno vyvodit závěr, že víra, která je počátkem a základem každého náboženství, má sídlo v jakémsi vnitřním citu, jenž vzniká z potřeby božského*“⁶⁷.

Třetím prvkem modernistického systému je dle encykliky tzv. evolucionismus, dle kterého jsou veškeré náboženské pravdy (tedy i dogmata) začleněny do permanentního vývoje jakožto následek všeobecného pokroku (vývoje) lidské civilizace. Tolik k modernismu.

---

⁶⁴ PDG: čl. 195: s. 210-212. Překlad encykliky přebíráme z: FILIP, Štěpán M. *Moderní encyklika proti modernismu aneb Co je dosud platné z encykliky Pascendi Dominici gregis?*, in: *Salve*, číslo 3, ročník 17 (2007), s. 89- 90. Josef Pospíšil se agnosticismem a imanentismem zabývá v díle *Filosofie podle zásad sv. Tomáše Akvinského- I.* na s. 413-418.

⁶⁵ Přirozená teologie hrála v dogmatické teologii v době našeho autora významnou úlohu. Fungovala jako základ teologie nadpřirozené. Toto výsostné postavení ji přisoudila již vrcholná scholastika. Přirozená teologie pro ni byla tzv. *praeambula fidei*. S. Sousedík říká: „Přirozená teologie má sice svůj zdroj v profánní lidské zkušenosti, vytváří však v člověku předpoklady k přijetí zjevení označovaného v rámci ortodoxie jako zjevení nadpřirozené.“ SOUSEDÍK, Stanislav. *Filosofie mezi ortodoxií a romantikou*, in: *Reflexe, časopis pro filosofii a teologii*, 52/2017, s. 47.

⁶⁶ V době Josefa Pospíšila se náboženství vysvětlovalo z lidské přirozenosti, tj. z člověka jakožto rozumné bytosti. Tato koncepce vzniku přirozeného náboženství je v dogmatikách v době naše autora jedinou uznávanou koncepcí. Viz např. dílo: ŽÁK, František. *Soustavná katolická věrouka pro lid- I.*, s. 19.

⁶⁷ PDG: čl. 195: s. 210-212; „Podle učení scholastiků se vyvozuje nadpřirozeno skrze moc Stvořitelovu z *potentia oboedientialis*. V přirozenosti tvora je existující pasivní potence aktualizována všemohoucností Boží. Toto učení je podstatně odlišné od modernistického učení“ OTT, Ludwig. *De Deo creatore*, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1993, s. 23.

2.2 Významné pontifikáty piánské epochy

Církevní velmi dlouhé 19. století, jehož interval leží mezi rokem 1789 a 1958, bývá pro řadu papežů stejného jména a podobného smýšlení někdy označováno termínem piánská epocha.⁶⁸ „Pro toto období je typická konfrontace církve a moderní společnosti, opakované konflikty se státy a novými politickými elitami, ztráta pozic ve státním aparátu a rovněž vlivu společnosti.“⁶⁹ „Devatenácté století však bylo také období, pro které je určujícím prvkem i náboženství [...] Ne zcela bez příčiny je toto století nazýváno také obdobím tzv. druhé konfesionalizace.“⁷⁰ V následujících kapitolách se zaměříme na pontifikáty Pia IX., Lva XIII. a Pia X.

2.2.1 Období pontifikátu Pia IX. (1846-1878)

Píše se rok 1846. V této době je našemu Josefovi Pospíšilovi pouhý jeden rok. Na Petrův stolec nastupuje Pius IX. Ještě před svým zvolením byl v povědomí veřejnosti vnímán jako veliký liberál a vlastenec pro svůj pozitivní postoj vůči strukturálním reformám Církevního státu a pro svoji sympatii s italským národním obrozeneckým hnutím.⁷¹ Vzhledem k tomu, že papež odmítne hrát roli politického vůdce národně osvobozenického hnutí za sjednocení Itálie, stává se ze dne na den v očích italských liberálů nepopulárním.⁷²

Ještě tentýž rok však zachvátí Církevní stát revoluční vlna, šířící se z Francie. Papež je nucen uprchnout do Gaety. Měsíc poté italští liberálové v čele s G.Mazzinim vyhlásují Římskou republiku. Ta však nemá dlouhé trvání. Po šesti měsících své existence ji svrhne francouzské vojsko a Pius IX. se může vrátit. Zkušenost s revolucí však Pia IX. radikálně promění. Liberalismus se pro něj stane velikým nepřitelem. Po svém návratu okamžitě obnovuje původní absolutistické pojetí vlády a po zbytek svého dlouhého pontifikátu zůstane neústupným odpůrcem liberalismu a demokracie.⁷³

V roce 1854 Pius IX. vyhlásuje *ex cathedra* dogma o Neposkvrněném početí

---

⁶⁸ Srov. PETRÁČEK, Tomáš. *Církev, tradice, reforma: odkaz Druhého vatikánského koncilu*, s. 40.

⁶⁹ Tamtéž.

⁷⁰ SVOBODA, Rudolf. *První vatikánský koncil*, in: *Dokumenty Prvního vatikánského koncilu: pracovní překlad*, s. 6;

⁷¹ Po svém zvolení se veřejnost skutečně dočká řady změn, např. vyhlášení amnestie a zrušení cenzury. Vrcholem změn je však ústava z března roku 1848, kterou Pius IX. jako jeden z prvních evropských panovníků daroval svému po svobodě toužícímu lidu. Ústava umožňovala lidu částečný podíl na vládě Církevního státu. Srov. MALÝ, Radomír. *Církevní dějiny*, s. 242-243.

⁷² Tamtéž.

⁷³ Srov. KADLEC, Jaroslav. *Dějiny katolické církve III*, s. 439- 441; McLEOD, Hugh. *Sekularizace v západní Evropě (1848-1914)*, s. 44.

Panny Marie.⁷⁴ Dogma samo o sobě bylo lidem Božím přijato v poklidu. Způsob, jakým bylo vyhlášeno, však nastartoval ve společnosti debatu nad mírou papežské pravomoci.⁷⁵

Druhým aktem, kterým se Pius IX. výrazně zapsal do dění 19. století, je *Syllabus errorum modernorum* a encyklika *Quanta cura* (8. prosince 1864)⁷⁶. Syllabus obsahuje 80 modelových vět, které je třeba z pozice křesťanské víry odmítnout.⁷⁷ Tvrdá slova dokumentu vyvolala silnou vlnu protestů. Z evidentního zpátečnictví vinili papeže jak protestanté, tak i někteří katolíci.

Třetím významným momentem pontifikátu Pia IX. je svolání Prvního vatikánského koncilu. V tento čas Josef Pospíšil prožívá poklidná seminární léta. Svolávací bulou *Aeterni Patris* (29. června 1868) stanovuje zahájení koncilu na 8. prosinec 1869. Koncil se měl především vyrovnat s filosofickými a náboženskými proudy pozdního novověku, jež byly s křesťanskou vírou neslučitelné (deismus, semiracionalismus, tradicionalismus-fideismus a Kantův kriticismus).⁷⁸

Prvním schváleným dokumentem byla dogmatická konstituce *Dei Filius*.⁷⁹ Konstituce hovoří o dvou řádech poznání (víra a rozum). Některé skutečnosti jsou předmětem obojího způsobu poznání. „*Nejvýznamnějším příkladem je poznání Boží existence, které je jak předmětem zjevení, tak i pravdou dostupnou lidskému rozumu. S odvoláním na apoštola Pavla (Ř 1,20) vyhláší ve svých kánonech poznatelnost Boha světlem přirozeného rozumu dokonce za dogma.*“⁸⁰

Druhým schváleným dokumentem byla dogmatická konstituce *Pastor aeternus*, jež vyhlásila dogma o papežském jurisdikčním primátu nad celou církví a dogma o neomylnosti učitelského úřadu římského velekněze.⁸¹

---

⁷⁴ Dle Tomáše Akvinského byla Maria počata v dědičném hříchu. Byla však zvláštním privilegiem od něj očištěna. Srov. AKVINSKÝ, Tomáš. *Kompendium teologie*. Přeložil Tomáš MACHULA, s. 232.

⁷⁵ Srov. FRANZEN, August, Roland FRÖHLICH a Bedřich SMÉKAL. *Malé dějiny církve*, s. 263.

⁷⁶ DS 2915-18.

⁷⁷ Za zavrženíhodný byl označen např. panteismus, naturalismus, absolutní a umírněný racionalismus, náboženský indiferentismus, socialismus a komunismus. Odsouzena byla i myšlenka rovnosti křesťanských konfesi a kultů, svoboda náboženství a neomezená víra v pokrok. V osmdesáté, tj. poslední tezi, papež ubezpečuje celý svět, že se nikdy nehodlá smířit s moderní liberální civilizací. Srov. DS, s. 795–809.

⁷⁸ Srov. JEDIN, Hubert. *Malé dějiny koncilů*, s. 83-84.

⁷⁹ Konstituce je rozvržena do čtyř kapitol: I. O Bohu, Stvořitel všech věcí (*De Deo rerum omnium creatore*); II. O zjevení (*De revelatione*); III. O víře (*De fide*); IV. O víře a rozumu (*De fide et ratione*).

⁸⁰ MACHULA, Tomáš. *Křesťanská víra a racionalita: filosofický přístup*, s. 53.

⁸¹ Konstituce je rozdělena do čtyř kapitol: I. Apoštolský primát ustanovený na sv. Petrovi (*De apostolici primatus in beato Petro institutione*); II. Stálé přetrvávání primátu sv. Petra v římských velekněžích (*De*

Krátce po schválení konstituce se v důsledku vypuknutí německo-francouzské války (21. července) koncilní jednání zastavují. S odchodem francouzských vojenských posádek a následným vpádem ozbrojené italské armády (v čele s Garibaldim) je Řím 20. září 1870 obsazen (anexe) a prohlášen za hlavní město sjednocené Itálie. Církevní stát v tento den přestal existovat. Pius IX. odmítá vest jakékoliv vyjednávání s představiteli sjednocené Itálie a prohlašuje se za „vatikánského vězně.“ V některých zemích, např. v Německém císařství, způsobí dogma o papežské neomylnosti otevřený kulturní boj (Kulturkampf) a vypovězení konkordátu.⁸²

2.2.2 Období pontifikátu Lva XIII. (1878-1903)

V letech 1878, kdy je Josefu Pospíšilovi 33 let a kdy již pět let přednáší svým studentům dogmatickou teologii, usedl na papežský stolec Lev XIII. (1810-1903). Pontifikát této osoby je charakteristický svým odklonem od předchozího antiliberálního postoje Pia IX. Díky svým diplomatickým zkušenostem, které získal jako nuncius v Belgii, prvním demokratickém státě v Evropě, pochopil, že parlamentní systém nemusí být sám o sobě neslučitelný s křesťanstvím. Patrné je to v jeho encyklice *Libertas* (1888), ve které říká, že „je neodůvodněnou pomluvou tvrzení, že církev hledí s nelibostí na moderní formy politického zřízení a odmítá en bloc všechny objevy moderní vědy“⁸³. V roce 1892 vydává encykliku *Au milieu des sollicitudes* (1892), ve které doporučuje francouzským katolíkům, aby s ohledem na obecné dobro přijali novou formu státního zřízení, tj. republiku.⁸⁴

Lev XIII. je mužem, který si uvědomil zaostávání církve v akademické sféře. Řešení nalézá jednak ve větší otevřenosti (např. otevření vatikánského archivu), jednak v zakládání nových akademických center (Biblická škola v Jeruzalémě, *Commissio leonina* pro vydávání děl Tomáše Akvinského). V kontextu křesťanské filosofie je významnou událostí vydání encykliky *Aeterni Patris* (1893), ve které postavil dílo Tomáše Akvinského za vzor pro katolickou teologii a filosofii. Jedná se o oficiální akt

---

perpetuitate primatus beati Petri in Romanis pontificibus); III. Moc a podstata primátu římského velekněze (*De vi et ratione primatus Romani pontificis*), IV. Neomylný učitelský úřad římského velekněze (*De Romani pontificis infallibili magisterio*). Srov. *Dokumenty Prvního vatikánského koncilu: pracovní překlad*, s.

⁸² Srov. FRANZEN, August, *Malé dějiny církve*, s. 269-270.

⁸³ Citujeme podle: PETRÁČEK, Tomáš. *Sekularizace a katolicismus v českých zemích*, 18.

⁸⁴ Tamtéž.

návratu aristotelsko-tomistické filosofie do církevního teologického prostoru.⁸⁵

V kontextu biblické vědy, která se tehdy dramatickým způsobem rozvíjela zejména v prostoru liberálního protestantismu, je významným počinem vydání encykliky *Providentissimus Deus* (1893). Encyklika vybízí katolické exegety k využívání nových objevů a hlubšímu studiu biblických jazyků. V roce 1902 zřizuje Papežskou biblickou komisi.⁸⁶

V roce 1891 vydává Lev XIII. „*dlouho očekávanou první sociální encykliku Rerum novarum, již církev zaujala oficiální stanovisko k sociální otázce*“.⁸⁷ Z textu encykliky je patrné, že církev si již uvědomila, že „*s průmyslovou revolucí vzniká nový typ společnosti, který od církve žádá, aby v ní byla přítomna novým způsobem*“.⁸⁸ Encyklika odsuzuje socialismus i liberalismus. Encyklika vybízí zaměstnavatele k důstojnému zacházení s dělníky a spravedlivému vyplácení mezd. Dělníci jsou naopak vybízeni k zakládání spolků, dnešními slovy odborů).⁸⁹ Lev XIII. je někdy nazýván papežem encyklik. Za dobu svého pontifikátu vydal 46 encyklik. Tolik k pontifikátu.

2.2.3 Období pontifikátu Pia X. (1903-1914)

„*Neúspěch politiky ralliement zřejmě přispěl k tomu, že se nástupce Lva XIII. nestal státní sekretář kardinál Mariano Rampolla, nýbrž benátský patriarcha Giuseppe Sarto, který se již volbou jména přihlásil k tradici nekompromisního zápasu s moderní dobou.*“⁹⁰ V této době zastává Pospíšil již post vrchního ředitele alumnátu. Církevní historikové líčí Pia X. většinou jako muže niterně zbožného a pastoračně zkušeného, avšak nekompetentního v otázkách politických, intelektuálních a sociálních.⁹¹ K pozitivním a záslužným činům tohoto muže patří bezesporu reforma církevního práva, úprava denní modlitby církve, prosazení časného a častého svatého přijímání eucharistie (*Quam singulari; Sacra Tridentina*), reforma církevního zpěvu. Co do

⁸⁵ AETERNI PATRIS, in: Hlavatý V. *Rozbor filosofie sv. Tomáše Akvinského*, Praha 1885, s. 29.

⁸⁶ „V otázce biblické vědy, která se tehdy dynamicky rozvíjela v protestantském a nekonfesním prostředí, otevírala aplikace historicko-kritické metody nové možnosti porozumění biblickému textu. Nové objevy a vědecké techniky však kladly také množství otázek, na které dosavadní katolická exegeze nedokázala adekvátně odpovědět.“ PETRÁČEK, Tomáš. *Sekularizace a katolicismus v českých zemích*, s. 19; Srov. PETRÁČEK, Tomáš. *Bible a moderní kritika*, s. 85.

⁸⁷ Srov. HALÍK, Tomáš. *Předmluva k encyklice Rerum novarum*, in: *Sociální encykliky: 1891-1991*, s. 21-22.

⁸⁸ Tamtéž.

⁸⁹ Srov. RERUM NOVARUM, č. 16. a 17.

⁹⁰ PETRÁČEK, Tomáš. *Sekularizace a katolicismus v českých zemích: specifické rysy české cesty od lidové církve k nejateističtější zemi světa*, s. 20.

⁹¹ Tamtéž.

politických názorů a strategií se Pius X. přidržel modelu Pia IX., tj. k modelu „*aktivního prosazování restaurační politiky opřené o monarchistické režimy*“⁹². V uplatňování tohoto modelu zásadním způsobem narazil ve Francii. Tato země totiž byla vnitřně rozpolcena na dvě strany: antiklerikální republikánskou levici a konzervativní monarchistickou pravici. Antiklerikalismus levice zákonitě vedl katolické věřící do pravicového spektra. Stupeň nepřátelství vygradoval v souvislosti s Drayfusovou kauzou, jež následně vyústila k vypovězení konkordátů (ze strany státu) a k vydání zákona o odluce církve od státu (1. ledna 1906). Na základě těchto zkušeností se papež rozhodne rozpustit křesťanskou a prodemokratickou organizaci *Sillon*.⁹³

Dle Martina C. Putny patří k nejsmutnější kapitole pontifikátu Pia X. jeho vztah k modernismu, tj. reformnímu hnutí uvnitř katolické církve z přelomu 19. a 20. století.⁹⁴ Tradičně se uvádějí tři proti-modernistické dokumenty: *Lamentabili sane exitu* (expozice 65 tezí modernistů); *Pascendi Dominici gregis* (systematický výklad modernismu); *Sacrorum antistitum* (zavedení antimodernistické přísahy). V souvislosti s bojem proti modernismu je nutné zmínit tzv. *Sapinieru*, tj. tajnou organizaci, jež měla za úkol odhalovat modernisty. Organizaci vedl státní podsekretář Umberto Benigni.⁹⁵

S pontifikátem Pia X. je spojeno vydání tzv. Čtyřiaadvaceti tomistických tezí. „*Jedná se o dekret z roku 1914, který je adresován učitelům filosofie a obsahuje 24 tomistických tezí, které by měly shrnout základní zásady tomismu a kterých by se měli katoličtí učitelé filosofie držet. Dodnes bývají zmiňovány jako jeden ze zdařilých pokusů shrnout podstatu tomismu do pregnantně formulovaných stručných bodů.*“⁹⁶

---

⁹² PETRÁČEK, Tomáš. *Sekularizace a katolicismus v českých zemích: specifické rysy české cesty od lidové církve k nejateističtější zemi světa*, s. 21.

⁹³ Organizace *Sillon* se pokoušela usmířit katolickou církev s demokracií v rámci republikánského politického zřízení. Více k osudu této organizace in: PETRÁČEK, Tomáš. *Církev, tradice, reforma: odkaz Druhého vatikánského koncilu*, s. 55-76;

⁹⁴ Srov. PUTNA, Martin C. *Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848-1918*, s. 83.

⁹⁵ Pro své nemorální praktiky byla organizace zakázána státním sekretářem Gasparrim v roce 1921. Srov. PETRÁČEK, Tomáš. *Církev, tradice, reforma: odkaz Druhého vatikánského koncilu*, s. 148.

⁹⁶ MACHULA, Tomáš. *Tomismus a tomismy*, in: MACHULA, Tomáš a Štěpán Martin FILIP. *Tomismus čtyřiaadvaceti tezí*, s. 8.

2.3 Životopis Josefa Pospíšila (1845-1926)

Tuto kapitolu strukturujeme chronologicky. Co do obsahu není naší ambicí přinášet nějaké doposud neznámé informace. Postačí nám využít texty jiných autorů, kteří se životním příběhem Josefa Pospíšila již nějakým způsobem zabývali. Zvolili jsme Jana Sedláka, Karla Válku, Antonína Podlahu a Pavla Julia Vychodila.⁹⁷

2.3.1 Dětství a studium na gymnáziu (1845-1866)

Josef Pospíšil se narodil 6. května roku 1845 jako syn Václava Pospíšila, jež vykonával v těchto letech službu hajného v lesích mezi Velkým Meziříčím a Dolními Heřmanicemi na panství patřící tehdy Lobkoviczům. Právě zde v lesní hájovně Josef poprvé spatřil světlo světa. Velmi brzy se rodina přestěhovala do Oslavičky, kde se otec Josefa stal, opět ve službách tamních Lobkoviczů, šafářem na temnějším statku. Kostel i školu navštěvoval v Rudíkově, pod který byla Oslavička tzv. přifařena. Zde se mu dostalo základního vzdělání v rámci národní, tj. české školy. Vyšší ročníky absolvoval na škole německé ve Velkém Meziříčí. Chlapec pro svoji bystrost zapůsobil na tamějšího kaplana Františka Klinkáče (1831-1899), který se ho rozhodl po dobu dvou let připravovat na přijímací řízení německého gymnázia v Brně. Josef byl přijat a nastoupil rovnou do tercie.⁹⁸ Na brněnském gymnáziu se Josef setkal s profesorem náboženství Karlem Šmídkem (1818-1879), který zde kromě českého a německého jazyka vyučoval také filosofickou propedeutiku. Ve vyšších ročnících se setkal také s katechetou Matějem Procházkou (1811-1889).⁹⁹ V roce 1866 studium dokončil s vyznamenáním. V této době ještě nebyl rozhodnut pro své budoucí povolání. Ve volbě pro kněžství ho ovlivnil páter Vladimír Šťastný (1841-1910).¹⁰⁰

---

⁹⁷ SEDLÁK, Josef. *Dr. Josef Pospíšil*, in: *Museum: list bohoslovců česko-moravských*, ročník 28, Brno 1893-94, s. 114-117; VÁLKA, Karel, *Prelát Dr. Josef Pospíšil osmdesátníkem, pokus o nárys jeho životního díla*, in: *Museum: časopis katolických českých bohoslovců*, ročník 56, Brno 1924-25, s. 130-140; PODLAHA, Antonín. *Úmrtí- Msgr. Dr. Josef Pospíšil*, in: *Časopis katolického duchovenstva*, 1927/1, s. 56-57; VYCHODIL, Pavel Julius. *Josef Pospíšil*. Brno: Dědictví sv. Cyrilla a Methoděje, 1928.

⁹⁸ František Klinkáč se vryl dospívajícímu Josefovi do srdce, což potvrzuje i skutečnost, že mu Pospíšil věnoval (dedikoval) v roce 1897 svoji *Kosmologii*. Klinkáč patřil do Sušilovy družiny. Byl básníkem a autorem náboženských her. Je velmi pravděpodobné, že pod vlivem tohoto muže, se v Josefovi začíná formovat vlastenecké cítění.

⁹⁹ V letech 1867-1869 je jeho žákem také T. G. Masaryk. V hovorech s Karlem Čapkem oceňuje Procházkovo pojetí křesťanského socialismu. Srov. ČAPEK, Karel. *Hovory s T. G. Masarykem*, s. 34.

¹⁰⁰ Pospíšil po letech ve svých pamětech vzpomíná: „Bylo to o prázdninách r. 1866, kdy prefekt Šťastný navštívil svoji matku a sourozence v Rudíkově, kam i já docházel. Toho roku měl jsem po maturě a my setkali se spolu v Rudíkově a šli cestou k Hroznatínu. Vladimír Šťastný vyptával se mě, pro jaké povolání jsem se rozhodl, ale já dosud nebyl rozhodnut nijak, ačkoli můj dobrodinec, páter Klinkáč, rád by mě

2.3.2 Studijní léta v brněnském alumnátu a léta kaplanská (1866-1871)

Mladý bohoslovec nastoupil do kněžského semináře v Brně, pro nějž jest zaužívaný termín alumnát.¹⁰¹ Bylo mu tehdy 21 let.¹⁰² Studoval s výborným prospěchem. Nejvíce na něj zapůsobil pater František Sušil (1804-1868), nikoli pouze svou erudicí v oboru bibliistiky, nýbrž i láskou k české řeči a vlasti. Sušilovým přednáškám naslouchal ve druhém ročníku. Sušil ale velmi brzy ze zdravotních důvodů odešel a více se již pro nemoc na ústav nevrátil. Jsa zasažen Sušilovým odkazem začal mladý bohoslovec českou řečí veršovat a verše tyto uveřejňovat v bohosloveckém časopise *Museum*. Vedle poesie psal i apologetické, nabádací a cestopisné články. Od psaní poesie se však Josef později odklonil. V pětadvaceti letech, tj. v roce 1870, dokončil studium bohosloví a 14. září přijal z rukou olomouckého arcibiskupa Fürstenberga kněžské svěcení. Brněnský biskupský stolec byl po smrti biskupa Schaffgotscheo doposud neobsazen. Začátkem října téhož roku nastoupil jako kaplan do Starče u Třebíče. V prosinci téhož roku byl z císařského a biskupského rozhodnutí povolán ke studiu na vídeňské Frintaneum.¹⁰³

2.3.3 Frintaneum (1871-1874)

Vstupem na Vyšší ústav sv. Augustina (Frintaneum) zahajil své doktorské studium. Nastupil až v druhém, tj. v letním semestru. Pavel Vychodil uvádí, že Pospíšil s povděkem vzpomínal na profesory Schwetze a Steinera.¹⁰⁴ Naposledy zmíněnému později věnoval svůj první díl *Filosofie podle zásad sv. Tomáše Akvinského*. Studoval opět s výborným prospěchem. Ve druhém semestru roku 1874, kdy měl již složené

---

viděl knězem. A prefekt Šťastný vyprávěl mi o životě kněžském tak pěkně a přesvědčivě, že jsem zrovna pocítil náhlou touhu jít na kněze. Poděkoval jsem mu při rozchodu a řekl: „Pane prefekte, když takové radosti má stav kněžský, jak jste mi vyložil, půjdu na kněze!“ Jak vidíte, slovu jsem dostal a Šťastný udělal mě na světě šťastným.“

¹⁰¹ „Alumnát - V Brně obvyklý, ale i jinde užívaný název pro instituci zajišťující ubytování, stravování a duchovní formaci kandidátů kněžství. Název sám připomíná skutečnost, že studenti jsou zde živeni (lat. alumni) na náklady zřizovatele, jímž je biskup.“ CHAROUZ, Zdeněk. *Brněnský alumnát. Výchova a vzdělávání duchovenstva v Brně 1807-1950*, s. 83.

¹⁰² Dle mínění Vychodila vstupuje do semináře již o něco starší, než abiturienti obyčejně bývali. VYCHODIL, Pavel Julius. *Josef Pospíšil*, s. 17.

¹⁰³ Frintaneum či také Augustineum (K. u. K. höheres Weltpriesterbildungsinstitut zum hl. Augustin) byl v letech 1816-1918 vzdělávací institut ve Vídni (v budovách zrušeného kláštera sv. Augustina v Hofburgu). Zřízen byl pro absolventy teologie (v rámci diecézního kléru), kteří zde pokračovali v doktorském studiu. Z jeho absolventů se většinou rekrutovali profesori a ředitelé seminářů. Srov. FRANKL, Karl Heinz. a Peter G. TROPPER. *Das "Frintaneum" in Wien und seine Mitglieder aus den Kirchenprovinzen Wien, Salzburg und Görz (1816-1918): ein biographisches Lexikon*. Klagenfurt: Mohorjeva Hermagoras, 2006.

¹⁰⁴ VYCHODIL, Pavel Julius. *Josef Pospíšil*, s. 14.

rigorózní zkoušky z biblistiky, církevních dějin, práva a dogmatiky byl povolán, k výuce dogmatické a fundamentální teologie do brněnského alumnátu. Pospíšil tedy odcházel v době, kdy neměl své doktorské studium zcela dokončené. Chyběla mu totiž rigorózní zkouška z morální a pastorální teologie a obhajoba disertační práce. Zmíněná rigoróza skložil až v květnu 1875. V únoru 1876 obhajil svoji disertaci *De voluntate Dei salvifica*. 31. března byl ve Vídni slavnostně promován na doktora teologie.¹⁰⁵

2.3.4 Profesura dogmatické a fundamentální teologie

Je dobré upřesnit, že Josef byl původně povolán k výuce církevních dějin. Okolnosti se však změnila a přidělena mu byla fundamentální teologie s dogmatikou. V době našeho autora ještě nebylo nutné mít pro profesuru na biskupském semináři ukončené doktorské studium. Proto se mohl mladý Josef pustit do výuky. Konkurzní zkoušky složil ve dnech 20. a 21. ledna 1874. S vyučováním začal až od druhého pololetí. Nejdříve jako suplent. O rok později 16. ledna 1875 je jmenován definitivním profesorem. Pospíšil se svými odbornými, ale i didaktickými kvalitami zarýl do srdce mnoha posluchačů, mimo jiné i Dominiku Peckovi.¹⁰⁶ Samotný P. J. Vychodil ho výstižně charakterizuje těmito slovy: „*V učitelské práci byl jako ve svém živlu. Jsa živé letory, výmluvný, pro svůj předmět nadšený a jej ovládající, vědomý jeho důležitosti pro život náboženský a tedy především pro vzdělání a působení knězovo, přednášel se zápalem, jež se snažil i v posluchačích roznítiti.*“¹⁰⁷

Dva roky po svém nástupu na teologické učiliště se rozhodl mladý profesor k velmi pozoruhodnému činu. Oč jde? Pospíšil vnímal problémy a těžkosti začínajících bohoslovců ve studiu teologických disciplín.¹⁰⁸ V metodě tehdejší systematické teologie

---

¹⁰⁵ PICHL, Marek. *Novotomismus v Českých zemích v 19. a 20. století*, in: *Bonum, Verum, Pulchrum. Časopis pro náboženství, filosofii a umění*, číslo 1/2008. [cit. 2018-01-15]. Dostupné na WWW: <http://home.tiscali.cz/bovepul/2008-1/pichl_novotomismus.htm>.

¹⁰⁶ Dominik Pecka ve svých pamětech uvádí, že Pospíšilovy přednášky z filosofie a dogmatiky byly tím nejcennějším, co si odnesl do svého profesního života. Prelát prý přes svůj pokročilý věk hovořil s „*mladickým zápalem, z paměti a vstojie. Samozřejmě jazykem českým [...] Když tak mluvil, tváře mu hořely, ústa ani nestačila rozletu myšlenek, takže se občas zajíkal*“. HANUŠ, Jiří. *Dominik Pecka, tvář člověka*, in: VENTURA, Václav, Lenka KARFÍKOVÁ, Josef KURE a Alois KŘIŠŤAN. *"Život se tvoří z přítomné chvíle": česká katolická teologie po druhé světové válce*, s. 38.

¹⁰⁷ VYCHODIL, Julius Pavel. *Josef Pospíšil*, s. 8.

¹⁰⁸ „V I. ročníku předepsaná *Theologia fundamentalis* (bohosloví základní, obecné) podle jména náleží do teologie v přesném slova smyslu, tj. opírající se o prameny Zjevení a z nich čerpající své vývody. Ve skutečnosti však jsou tu celé části (o jousčnosti Boží, o náboženství atd.), jež vyňaty jsou z teologie přirozené, některými též theodiceí zvané, části to metafysiky, vědy čistě rozumové. Zde přijde mnoho o zásadách čistě filosofických, na jejichž pojetí závisí rozumový názor na náboženství, jeho předpoklady a požadavky.“ VYCHODIL Pavel Julius. *Josef Pospíšil*, s. 8-9.

hrála nezastupitelnou roli scholastická filosofie. Tento typ křesťanského myšlení ve svých základech, už nebyl na tehdejších světských středních a vysokých školách systematicky vyučován. Za tehdejší školskou filosofii v našich podmínkách platil herbartismus.¹⁰⁹ Josef Pospíšil onu symbiózu křesťanství s řeckou myšlenkovou tradicí nevnímal ani dočasně ani nahodile, a proto se rozhodl paralelně s výukou fundamentální a dogmatické teologie, přednášet prvnímu ročníku (na podzim školního roku 1875/1876) základy filosofie aristotelsko-scholastické. Důvody svého rozhodnutí pronesl těmito slovy: „*Jsa přesvědčen, že studium teologické vůbec, dogmatiky však zvlášť, beze studia filosofie pohřešuje svého přirozeného základu, počal jsem již roku 1876 nedlouho po nastoupení svého učitelského úřadu na teologickém ústavě brněnském základy filosofie aristotelsko-scholastické svým posluchačům přednášeti.*“¹¹⁰

Josef se tedy neomezil a nespokojil s příležitostnými filosofickými exkurzy v rámci výuky fundamentální a dogmatické teologie, ale zavedl samostatný cyklus přednášek z filosofie, „*což po celou dobu činil bezplatně, a v přednáškách pokračoval i po svém jmenování katedrálním kanovníkem*“¹¹¹. V kontextu tehdejších myšlenkových proudů, se jednalo o jasný příklon k tzv. třetí scholastice, pro jejíž rozvoj v českých zemích nebyly zpočátku příznivé podmínky.¹¹² Zpočátku používal německy psanou učebnici *Lehrbuch der Philosophie* Alberta Stöckla¹¹³, která však kladla na posluchače nemalé jazykové nároky. Proto přešel k latinské učebnici *Propædeutica philosophica-theologica* Franze Eggera.¹¹⁴ Pospíšil se domníval, že latina bude studentům více vyhovovat, jelikož jak dogmatika tak fundamentálka byla přednášena brněnským posluchačům latinsky. Nicméně i v tomto případě byla jazyková bariéra příliš vysoká. Rozhodl se tedy pro výklad v českém jazyce. „*Avšak jen jeden rok užíval jsem latiny, a to jen částečně, jsa přechoasto nucen učebnou knihu Eggerovu s posluchači svými*

---

¹⁰⁹ „Základem herbartismu byla představa skutečnosti (reality) sestavené z minimálních elementů (reálů), které asociacemi tvoří poznání. Tato koncepce stojí na předpokladu v podstatě statického světa...“ HERMAN, Tomáš. *Proměny sporu o svobodu české filosofie*, in: *Hledání české filosofie: soubor studií*, s. 53.

¹¹⁰ POSPÍŠIL, Josef. *Filosofie podle zásad sv. Tomáše Akvinského*, s. 5.

¹¹¹ CHAROUZ, Zděnek. *Brněnský alumnát, výchova a vzdělání duchovenstva v Brně v letech 1807-1950*, s. 39.

¹¹² Stanislav Sousedík to odůvodňuje jednak celkovým duchem austrokatolictví, dále pak velkou přízní některých biskupů (jmenovitě pražského arcibiskupa a kardinála Schwarzenberga) k semi-racionalistické filosoficko-teologické soustavě Antona Günthera. Srov. SOUSEDÍK Stanislav. *Předmluva*, in: GREDT. Josef. *Základy aristotelsko-tomistické filosofie*, s. 20.

¹¹³ STÖCKL, Albert. *Lehrbuch der Philosophie*. 6., neubearbeitete Aufl. Mainz: Franz Kirchheim, 1887.

¹¹⁴ EGGER, Franz. *Propædeutica philosophica-theologica*. Brixinæ: typis et sumptibus Wegerianis, 1878-80.

slovně překládati. I seznal jsem, že potkám se jen tenkrát s nějakým výsledkem při těchto přednáškách, když opustím jak od němčiny, tak i od latiny a počnu česky přednášeti.“¹¹⁵ Karel Skalický tedy právem definuje Pospíšila jako toho, jež je *pravým zakladatelem a otcem českého tomismu*.¹¹⁶ Titul Skalického není jistě neoprávněn, uvážíme-li i tu skutečnost, že na nově vzniklé české univerzitě v Praze se filosofie začala přednášet v češtině až v letech 1882. Brno s Pospíšilem tedy Prahu předběhlo o šest let.¹¹⁷ Vzhledem k tomu, že scholastická filosofie nebyla do té doby v českém jazyce pěstována, nastaly moravskému novoscholastikovi problémy s tvorbou nové české terminologie. „Především mi působila scholastická terminologie, z jejíž určitosti a jasnosti plyne pro vsí filosofii scholastickou taková výhoda, že se nedá ani dosti oceniti. Nicméně nedal jsem se touto obtíží zastrašiti, a obzvláště když jsem pozoroval, že moji posluchači takřka hravě do smyslu nejnepřehlednějších filosofických pojmů vnikají. I počav jsem pokud možno samostatnou terminologii tvořiti, resp. určovati.“¹¹⁸ Pospíšil terminologii konzultoval s kanovníkem Matějem Procházkou a profesorem Bartošem.¹¹⁹

Uprostřed těchto nesnadných chvílí vydal Lev XIII. 4. srpna roku 1879 encykliku *Aeterni Patris*, skrze niž tento první římský biskup doporučil katolickým teologům a filosofům pěstovat nauku svatého Tomáše Akvinského. Pospíšil pravil: „Nemohu vyslovit, jakou radostí mě tento papežský okružník naplnil. Bylť jsem jím za vsí svou práci, v níž jsem se z pouhé lásky ku svým posluchačům byl uvázal, přebohatě odměněn. Poznáv takto, že moje snaha s úmysly Sv. Otce úplně se snáší, jal jsem se s novým úsilím na cestě nastoupené kupředu kráčet.“¹²⁰ Můžeme tedy říci s jistou nadsázkou, že Pospíšil předběhl o čtyři léta i samotné magisterium.

---

¹¹⁵ POSPÍŠIL, Josef. *Filosofie podle zásad sv. Tomáše Akvinského I* (druhé vydání), s. 5.

¹¹⁶ Srov. SKALICKÝ Karel, „Katolická filosofie a teologie zvláště tomistická a v české společnosti XIX. a XX. století, in: *Slovo a naděje*, s. 53.

¹¹⁷ Srov. POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Různé podoby české trinitární teologie a pneumatologie 1800-2010*, s. 303.

¹¹⁸ POSPÍŠIL, Josef. *Filosofie podle zásad sv. Tomáše Akvinského-I.*, s. 5.

¹¹⁹ Srov. PUTNA, Martin C. *Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848-1918*, s. 256.

¹²⁰ POSPÍŠIL J. *Filosofie podle zásad sv. Tomáše Akvinského-I.*, s. 6.

2.3.5 Regent alumnátu (1885-1894)

Ve čtyřiceti letech se Josef jako zralý muž stal ředitelem (regentem) alumnátu.¹²¹ Jmenován byl biskupem Bauerem. Paralelně s regentstvím stále přednášel fundamentálku, dogmatiku a filosofii. Pospíšil byl regentem v letech, kdy měl alumnát velké množství seminaristů. To vyžadovalo nemalé nasazení co do organizačních schopností. Vedle výchovně vzdělávacích problémů musel řešit i otázky provozní. Právě za jeho působení došlo po době úmorných jednání s tehdejšími úřady k definitivnímu rozhodnutí opustit již nevyhovující budovu a vystavět na zcela novém pozemku budou novou, jež by poskytovala důstojné zázemí brněnským profesorům a seminaristům. Ve funkci setrval až do roku 1894, kdy byl jmenován sídelním kanovníkem brněnské kapituly. S tímto jmenováním byla ukončena i jeho profesura dogmatiky a fundamentálky. Filosofie se však nevzdal a nadále ji docházel do semináře přednášet, jsa přesvědčen o její důležitosti.

Ve stejném roce Pospíšil přednášel při příležitosti I. Sjezdu katolíků českoslovanských v Brně o významu scholastické filosofie pro apologetiku. Pospíšilova přednáška zapůsobila na delegáty sjezdu natolik, že ho společně s prof. Jakubem Hodrem (1848-1927) a Pavlem Juliem Vychodilem pověřili zřídit pro výše zmíněné téma zvláštní periodikum. Vychodil, jež byl v té době redaktorem časopisu „Hlídka literární“, však přišel s návrhem nezřizovat časopis nový, ale přeměnit dosavadní „Hlídku“ v časopis vědecký.¹²² Návrh byl přijat. Od té doby měla hrát scholastika s apologetikou ve „staronové“ Hlídce dominantní úlohu. První její článek *Křesťanský názor o přírodě*, nebyl nikoho jiného než Pospíšilův.¹²³ Po třech letech však náš autor společně s J. Hodrem z redakce dobrovolně odešel, protože „opět jeden ze zkritizovaných pohnal redakci Hlídky k soudu“¹²⁴. Inu velmi kuriózní.

---

¹²¹ „Regent je ředitel, který v alumnátu bydlí. Kromě správy celého objektu odpovídá za výchovu všech seminaristů. Být regentem obnášelo být i spirituálem.“ CHAROUZ, Zdeněk. *Brněnský alumnát*, s. 56.

¹²² Srov. PUTNA, Martin C. *Česká katolická literatura 1848-1918*, s. 256.

¹²³ POSPÍŠIL, Josef. *Křesťanský názor o přírodě*, in: *Hlídka*, 1896, č. 1, s. 6-26.

¹²⁴ Vychodil odůvodňuje odchod svých kolegů (spoluredaktorů) těmito slovy: „Nebyli na to připraveni, že časopis apologetický, nechce-li býti jen doktrinářský, jaký by u nás nebyl přečkal snad ani rok, a chce-li zasahovati do proudícího života, nevyhne se polemikám, jichž ovšem možno i zneužít.“ VYCHODIL, Pavel Julius. *Josef Pospíšil*, s. 23; Srov. PUTNA, Martin C. *Česká katolická literatura 1848-1918*, s. 257.

2.3.6 Vrchní ředitel alumnátu (1902-1911) a biskupský komisař (1917-1926)

V roce 1902 byl Pospíšil jmenován vrchním ředitelem alumnátu. Po devíti letech v roce 1911 se stal jedním z poradců biskupa pro jeho správu a v roce 1917 biskupským komisařem. V tomto období vznikla Katolická věrouka. Pospíšil byl tehdy v pozici, kdy zodpovídal za pravověří celého alumnátu. Uvědomíme-li si tehdejší antimodernistické poměry v církvi, musíme konstatovat, že to nebyla příliš snadná pozice. Stačí si připomenout „skrupulózní“ encykliku *Le visite apostolische* z roku 1912, kterou Pius X. nastavil bezpodmínečně závazný řád pro kněžské semináře.¹²⁵ K úloze biskupského komisaře patřilo mimo jiné i přezkušování studentů teologie. Do tohoto období spadalo také Pospíšilovo jmenování do funkce generálního vikáře za biskupa Norberta J. Kleina (1918-1926). Pospíšil byl v očích brněnských obyvatel ve velké úctě. Po Biskupovi Bauerovi (1882–1904) se vedly vášnivé spekulace o jeho možném zvolení na biskupský stolec.¹²⁶

2.3.7 Poslední období života, smrt (†1926)

Pospíšil svůj život odevzdal do náruče Hospodinova 18. prosince roku 1926. „*Nemoc nebyval, jsa zdravého kořene a rozumné životosprávy. Pokračující věk ovšem ohlašoval i u něho své průvodčí. Ještě před válkou prožil těžkou nemoc vnitřní, která jej pak r. 1926 sklátila.[...] Skonal 18. prosince 1926.*“¹²⁷ Ostatky moravského myslitele byly uloženy na Ústřední hřbitov města Brna.¹²⁸ Tolik k životnímu příběhu Msgre. prof. ThDr. Josefa Pospíšila, moravského katolického kněze, filosofa a teologa.

---

¹²⁵ Zajímavé hodnocení zmíněné encykliky in: PUTNA, Martin C. *Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848-1918*, s. 82.

¹²⁶ „Při trojím uprázdění brněnského biskupství (po Bauerovi atd.) noviny obaleně psaly o tom, že se nástupcem má stát Pospíšil neb že by se jím stát měl; že k tomu nedošlo, sváděno na vládní zaujatost proti Pospíšilovu vlastenectví - zda právem, zda o něm vážně jednáno, nebylo veřejnosti známo.“ VYCHODIL, Julius Pavel. *Josef Pospíšil*, s. 25.

¹²⁷ VYCHODIL, Pavel Julius. *Josef Pospíšil*, s. 26.

¹²⁸ Ústřední hřbitov města Brna, Vídeňská 96, skup. 13, řada 2, hrob č. 99.

2.4 Literární dílo Josefa Pospíšila

Pro orientaci uvedeme základní knižní publikace a poté předestřeme (nikoli vyčerpávajícím způsobem) autorovu publikační činnost v tehdejších odborných časopisech (*Časopis katolického duchovenstva*, *Obzor*, *Hlidka*, *Museum*). Velké množství informací jsme získali z *Bibliografie české katolické literatury náboženské od roku 1828 až do konce roku 1913*.¹²⁹ Využívali jsme také *Soupis rukopisů, knih a článků revuálních z dogmatiky*.¹³⁰

2.4.1 Knižní publikace

- ❖ *Filosofie podle zásad sv. Tomáše Akvinského I- Materiální logika, noëtika a všeobecná metafysika či ontologie*, Papežská knihtiskárna benediktinů rajhradských v Brně: Brno 1883.
- ❖ *Filosofie podle zásad sv. Tomáše Akvinského II- Kosmologie se zvláštním zřetelem k vědám přírodním*, Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění v Praze: Brno 1897.
- ❖ *Filosofie podle zásad sv. Tomáše Akvinského I- Formální a materiální logika, noëtika a všeobecná metafysika či ontologie*, Papežská knihtiskárna benediktinů rajhradských v Brně: Brno, 1913 (2. rozmnožené vydání).
- ❖ Překlad díla Tomáše Akvinského, *Summa contra gentiles*. Dílo nebylo vydáno.¹³¹
- ❖ *Katolická věrouka I- O Bohu jediném podle přirozenosti*, Cyrilometodějský tiskový spolek na Velehradě: Velehrad 1923; *II- O Bohu Trojjediném podle osobnosti*, Cyrilometodějský tiskový spolek na Velehradě: Velehrad 1924; *III- O Bohu stvořiteli*, Cyrilometodějský tiskový spolek na Velehradě: Velehrad 1923; *IV- O Bohu vtěleném, Mariologie, o sv. Josefu*, Cyrilometodějský tiskový spolek na Velehradě: Velehrad 1922.

---

¹²⁹ PODLAHA, Antonín; TUMPACH Josef. *Bibliografie české katolické literatury náboženské od roku 1828 až do konce roku 1913: vydáno v paměť osmdesátiletého jubilea "Časopisu katolického duchovenstva" a padesátiletého jubilea "Dědictví sv. Prokopa"*. Praha: Nákladem dědictví sv. Prokopa, 1912. Na straně 2246 v rámci jmenného a věcného rejstříku je uvedeno jméno autora s odkazy na čísla stran bibliografie, což umožňuje snadné nalezení Pospíšilových publikací (článků).

¹³⁰ HRACHOVSKÝ, František Norbert. *Soupis rukopisů, knih a článků revuálních z dogmatiky*. Na Velehradě: Cyrilometodějský tisk. spolek, 1919. Knihovna cyrilometodějského tiskového spolku.

¹³¹ Ve své době nemělo dílo vydavatele. Po několika letech, kdy mohlo být vydáno, jej však náš autor odmítá uveřejnit s odvolávkou, že dílo již není po jazykové stránce aktuální a na jeho revizi již nemá pro pokročilý věk dostatek sil. Srov. PODLAHA, Antonín. *O sv. Tomáše Akvinského Sumě proti pohanům, a o jejím překladu do češtiny*, in: *Filosofický sborník věnovaný moravskému filosofu Dru. Josefu Kratochvílovi k 50. narozeninám*. Brno: Barvič a Novotný 1932, s. 12-13.

- ❖ *O katolické církvi*, Nakl. Šprongl: Pelhřimov 1920
- ❖ *Lidová kázání o církevních reformách v České republice*, Jednota duchovenstva československého: Praha 1920.
- ❖ *Co jest církev?*, Občanská tiskárna v Brně: Brno, 1925

2.4.2 Články v odborných časopisech

- ❖ **Časopis katolického duchovenstva**¹³²: *Dogmatische Theologie od Dra. J. B. Heinricha* (1880/5, s. 385-390, recenze); *Dogmatische Theologie od Dr. J. B. Heinricha* (1880/6, s. 449-462, recenze); *Dogmatische Theologie, od Dr. J. B. Heinricha* (1880/7, s. 549-559, recenze); *O legendách* (1873/6, s. 435-440); *Stručná katolická dogmatika* (1878/1, s. 53-62, recenze); *O spásné vůli božské* (1879/1, s. 1-20); *O spásné vůli božské* (1879/2, s. 114-120); *O spásné vůli božské* (1879/3, s. 181-195); *O spásné vůli božské* (1879/4, s. 249-259); *O spásné vůli božské* (1879/5, s. 333-350); *Duše lidská jest nesmrtelná* (1884/1, s. 1-19); *Duše lidská jest nesmrtelná* (1884/2, s. 74-88); *Duše lidská jest nesmrtelná* (1884/3, s. 138-150); *Duše lidská jest nesmrtelná* (1884/4, s. 214-232); *Kritika moderního atomismu* (1885/5, s. 257-271); *Kritika moderního atomismu* (1885/6, s. 328-351); *Kritika moderního atomismu* (1885/7, s. 396-406); *Kritika moderního atomismu* (1885/8, s. 457-473); *Kritika moderního atomismu* (1885/9, s. 519-548); *Kritika moderního atomismu* (1885/10, s. 581-598); *Milostný obraz P. Marie Millesimovské* (1925/4+5, s. 309-316); *Milostný obraz P. Marie Millesimovské* (1925/6, s. 393-398).
- ❖ **Hlídka**¹³³: *Křesťanský názor o přírodě* (1896, č. 1, s. 6-26); *Hlavní principy krasovědy Františka Palackého* (1898, č. 5, s. 350-356; 1898, č. 6, s. 409-419; 1898, č. 7, s. 506-514; 1898, č. 8, s. 581-585; 1898, č. 9, s. 660-668; 1898, č. 10, s. 732-741; 1898, č. 11, s. 819-824; 1898, č. 12, s. 892-896).
- ❖ **Obzor**: *Účelnost a moderní filosofie* (Obz. VIII. 1885); *Monismus materialistický a křesťanský* (Obz. III. 1880); *Monismus mechanický či hylistický* (Obz. 1895);

¹³² Periodikum vycházelo od roku 1828 do roku 1948 (přestávka z politických důvodů v letech 1853-1859). V časopise publikovali pouze čeští autoři (nebyly zde uveřejňovány překladové studie cizích autorů). Časopis však informoval čtenáře o důležitých cizojazyčných publikacích. Srov. KRUMPOLC, Eduard. *Po stopách české fundamentální teologie v období 1800-2010*, s. 111. Časopis je přístupný v digitalizované podobě na: <www.depositum.cz>.

¹³³ Periodikum vycházelo v letech 1884-1940. Určen byl pro širší katolickou čtenářskou obec. Články měly především popularizační intenci. Srov. KRUMPOLC, Eduard. *Po stopách české fundamentální teologie v období 1800-2010*, s. 121.

O krásnu dle nauky scholastické vzhledem na novou formovou aesthetiku (Obz. V. 1882); *Význam filosofie scholastické* (Obz. 1881); *Řeč lidská vyvracuje Darwinismus* (Obz. XVI. 1893;XVI. 1893); *Moderní psychicismus a filosofie křesťanská* (Obz. IX. 1886); *Pessimistický pantheismus a naše doba* (Obz. XVI. 1893).

- ❖ **Muzeum**¹³⁴ (do časopisu přispíval od svého nástupu po celou dobu své seminární průpravy, tj. čtyři léta): *Jsmo již dost připraveni?* (úvaha nad úrovní teologického a filosofického vzdělávání v autorově době), *Má tužba* (báseň), *Moje údolí* (báseň), *Milosš Obilič a Vuk Brankoviič* (překlad chorvatské balady), *Dvě fúrie* (báseň), *Vyznání* (báseň), *Jiří Josef Strossmayer* (životopis), *Sv. Aloi* (slovinská legenda), *Jesuité ve Francii* (historická článek), *Na břehu Dunaje* (báseň), *Známky pravého náboženství* (apologie), *Z mého deníku* (cestopisný článek), *Slza kvítka* (báseň), *Neměnnost a pokrok v církvi* (apologie), *Nástin dějin alumnátu* (historická studie), *Cesta do Mariánských cell* (cestopisný článek), *Vražda a samovražda* (humoristická črta), *Nekrolog Jana Kolára*.
- ❖ **Ostatní**: *Křesťanská filosofie a apologetika, O časopisu pro tyto vědy, jakož i pro sociologii a vědy přírodní* (in: Zpráva o I. všeobecném sjezdu katolickém. Brno 1894); *Reformní snahy mezi katolíky* (in: Zpráva o III. všeobecném sjezdu katolickém. Brno 1904).

Z výše uvedené bibliografie (zejména z odborných článků) vyplývá, že Pospíšil byl člověk s širokým rozhledem a zájmem. Témata z oboru filosofie nad tématy teologickými přece jenom převládají. Autora zcela evidentně zajímal dialog tomistické filosofie s přírodními vědami a moderními filosofickými proudy. Samostatné christologické studie zcela absentují (pochopitelně kromě IV. dílu *Katolické věrouky*). Tolik k Pospíšilovu literárnímu dílu.

---

¹³⁴ Časopis založili moravští bohoslovci v Brně. Vydávala jej Benediktinská tiskárna v Brně v letech 1867-1948. Jeho zaměření bylo především praktické, objevovaly zde však i studie teologické. Srov. KRUMPOLC, Eduard. *Po stopách české fundamentální teologie v období 1800-2010*, s. 119. Digitalizace časopisu dostupná na: < <http://knihovna.biskupstvi.cz/index.php?page=casopis-museum> >.

3 Závěrečné shrnutí první části (kněžská identita Josefa Pospíšila)

Nyní se pokusíme velmi stručně shrnout doposud uvedené ve snaze zachytit osobní profil či kněžskou identitu našeho autora.¹³⁵

Josef Pospíšil je kněz vzešlý z prostých poměrů. Na cestě za svým povoláním byl odkázán jak na pomoc druhých (např. Františka Klinkáče) tak na své pracovní a studijní nasazení. Ono druhé výrazně převládá. Pospíšil tedy není člověk, který by dosáhl svých cílů protekčním způsobem. Narodil se do velmi složité doby. Církev v této době vedla litý boj na všech frontách (doznívající osvícenství, moderní filosofické proudy, sekularizace, polemika s liberální teologií, modernismus, politické ideologie). Během svého studijního pobytu v brněnském alumnátu je výrazně ovlivněn Františkem Sušilem. Psaní poesie, láska k české řeči, vlastenecká angažovanost teologického a filosofického díla, inklinace ke konzervativnímu proudu katolicismu má své kořeny zcela jistě u Sušila.¹³⁶ Lze jej tedy právem nazývat „sušilovcem“.¹³⁷

Josef Pospíšil je člověk myslící výhradně aristotelsko-tomistickým způsobem. Tento typ křesťanské racionality prostupuje celým jeho životem a dílem. Tomismus je pro něj lékem k uzdravení churavějící společnosti 19. a 20. století a stejně tak lékem pro katolickou teologii nakaženou „jedem“ novověké filosofie. Tento názor jej spojuje s papežem Lvem XIII. Pospíšil je současně velkým kritikem modernismu. Antimodernistické glosy jsou v jeho díle silně zastoupeny. Tento názor jej pojí s papežem Piem X. Pospíšil je kněz s téměř nulovou pastorační praxí (v rámci svěřené farnosti). Jeho tříměsíční kaplanská služba ve Starči u Třebíče je zanedbatelná. Naš autor je především učitel. Škola (seminář) byla jeho „oltářem a kazatelnou“. Zde byl ve svém živlu.

---

¹³⁵ Problematika kněžských identit je jedním z aktuálních témat české církevní historické vědy. Potvrzují to přinejmenším dvě publikace z posledních let: HANUŠ, Jiří. *"Služebníci neužiteční": kněžská identita v českých zemích ve 20. století*; FASORA, Lukáš, Jiří HANUŠ a Tomáš PAVLÍČEK. *Kněžské identity v českých zemích (1820-1938)*.

¹³⁶ Společenská angažovanost Pospíšilova díla probleskuje především v úvodních pasážích. V traktátu *O Bohu vtěleném* autor např. píše: „Víra v Krista Bohočlověka a v jeho spasitelské dílo jest stěžejní otázkou pro život člověčenstva vůbec a našeho českého národa zvlášť.“ [...] „Nadšeným líčením lásky Kristovy a všech jeho ctností [...] povede duše sobě svěřené nejen k životu věčnému, nýbrž vykoná také dílo eminentně vlastenecké.“ POSPÍŠIL, Josef. *O Bohu vtěleném*, s. 6. Podobné vlastenecké exhortace se objevují i v ostatních traktátech, nejvýrazněji však v díle *Co jest Církev?*.

¹³⁷ Pavel Marek rozlišuje dvě generace Sušilovy družiny. První působí ve 40. a 50. letech, druhá pak v 80. letech 19. století. Srov. MAREK, Pavel. *Identita kněžské generace 20. let 20. století*, in: HANUŠ, Jiří. *"Služebníci neužiteční": kněžská identita v českých zemích ve 20. století*, s. 54-55.

4 Potridentský manuál

Pospíšilova Katolická věrouka vykazuje řadu charakteristických rysů typických pro tzv. potridentský manuál, tj. pro specifickou formu teologických příruček (manuálů-učebnic, skript) uplatňovaných v římskokatolické církvi v letech mezi Tridentským (1545-1563) a II. Vatikánským koncilem (1962-1965). Samostatné pojednání o tomto teologickém fenoménu je tedy zcela namístě. V první části se pokusíme vystihnout manuál v jeho dějinné dimenzi, v druhé v jeho dimenzi věcné a metodologické. Ve třetí části poukážeme na slabé stránky manuálu. Základním pramenem, z kterého nyní především čerpáme, je *Hermeneutika mysteria* C.V. Pospíšila.¹³⁸

4.1 Manuál ve své dějinné dimenzi

Kořeny manuálu leží v druhé polovině 17. století, tj. v období reforem vzešlých z Tridentského koncilu.¹³⁹ „Koncil hluboce ovlivnil teologii nařízením, že nikdo nesmí být připuštěn ke kněžskému svěcení bez odpovídajícího filosofického a teologického vzdělání, které se od nynějška odehrávalo většinou v kněžských seminářích.“¹⁴⁰ Učivo zde bylo tematicky a časově strukturováno. Vznikají tak jednotlivé předměty a jim odpovídající osnovy. Takto koncipovaná edukace počítala i s učebnicemi (studijními příručkami-manuály), které umožňovaly studentovi sledovat výuku a zároveň se připravit na závěrečné zkoušky. Se vznikajícími předměty se současně profilují i nové teologické disciplíny.¹⁴¹ Manuál jako takový využívala i neoscholastika (třetí scholastika).

---

¹³⁸ POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Hermeneutika mysteria: struktury myšlení v dogmatické teologii*. 2. vyd. Praha: Krystal OP, 2010. Teologie (Karmelitánské nakladatelství: Krystal OP): Krystal OP), s. 59-64.

¹³⁹ F. S. Fiorenza naopak podmiňuje vznik manuálu neoscholastikou. „Pro novoscholastický přístup je charakteristický rozvoj teologické příručky, která se stala hlavním nástrojem teologického vyučování. Zatímco barokní scholastika vypracovala několik důležitých komentářů Tomášovy Sumy teologie, novátorským příspěvkem novoscholastiky byla školní příručka.“ SCHÜSSLER FIORENZA, Elisabeth a John P. GALVIN. *Systematická teologie: římskokatolická perspektiva*, s. 36.

¹⁴⁰ POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Hermeneutika mysteria*, s. 59.

¹⁴¹ Nejdříve se oddělila morální teologie od teologie dogmatické. Následně se objevily disciplíny jako mystika a asketika, které se postupně zformovaly do dnešní spirituální teologie. V kontextu mezi-konfesní polemiky se konstituuje apologetika (dnešní fundamentální teologie). V době reforem Josefa II. vzniká pastorální teologie. Do studijního programu byla začleněna i církevní historie a biblické vědy. Církevní právo mělo samostatnou pozici již od středověku, kde mělo svoji vlastní fakultu. Srov. POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Hermeneutika mysteria*, s. 59.

4.1.1 Triadická strukturace manuálu

- A) TEZE - Na počátku pojednání stála **teze** (věta), která prezentovala učení církve (nauku). Církevní nauka byla totiž v kontextu tehdejší dogmatické teologie považována za tzv. nejbližší pravidlo víry (*regula fidei proxima*). Písmo a tradice byly naopak vnímány jako pravidlo vzdálenější.¹⁴² Mezi jednotlivými tezemi byla co do jistoty a závaznosti jistá hierarchie, k jejímuž zachycení sloužil tzv. systém nót či propozic (hodnocení stupně závaznosti). Nejvyšší závaznost měly články víry (dogmata).¹⁴³
- B) DŮKAZ Z PÍSMO A TRADICE - Ve druhé fázi se pravdivost teze dokazovala z Písma a tradice (spisy Otců, církevních spisovatelů a pozdějších teologů, vyznání víry, dekrety všeobecných sněmů, definice římských papežů, dekrety částečných církevních synod atd.).¹⁴⁴
- C) SPEKULATIVNÍ VÝKLAD - Pro vystižení třetí fáze využijeme dogmatickou konstituci *Dei Filius*: „*Když rozum osvícený vírou se zbožnou úctou a skromností horlivě hledá, pak dochází díky Božímu daru k určitému velice plodnému poznání tajemství buď cestou analogie s tím, co rozum poznává přirozeně; anebo ozřejmováním vztahů existujících mezi jednotlivými tajemstvími navzájem anebo mezi nimi a posledním cílem člověka.*“¹⁴⁵ Oč se jedná? Zcela jasně o princip analogie jsoucna (*analogia entis*), tj. poznávání tajemství víry na základě jistého poměru, který existuje mezi tímto tajemstvím a předmětem našeho přirozeného poznání. Dále pak o analogii víry (*analogia fidei*), tj. o nalézání organického poměru mezi jednotlivými pravdami víry.¹⁴⁶

---

¹⁴² „Novoscholastičtí teologové v reakci na reformaci, která se na Písmo odvolávala, začali tvrdit, že Písmo je často nesprávně interpretováno. Proto, jak říkali, je prvotním a nejbližším pravidlem víry oficiální učení církve.“ FIORENZA, Francis Schüssler a John P. GALVIN, *Systematická teologie I.*, s. 37.

¹⁴³ Systém teologických cenzur přehledným způsobem prezentuje např. ŠPAČEK, Richard. *Katolická věrouka*, I. díl, s. 12.

¹⁴⁴ „Demonstrace ze zdrojů se odehrávala ustálenou procedurou. Nemohla probíhat nezávisle na učení učitelského úřadu, ale pouze z jeho perspektivy. Nebyl to pokus o historicko-kritickou analýzu zdrojů vzhledem k jejich historickému kontextu a otázkám.“ Tamtéž, s. 38

¹⁴⁵ PRVNÍ Vatikánský koncil, *Dei Filius*, kap. 4; DS 3016. Překlad podle: POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Hermeneutika mystéria*, s. 107.

¹⁴⁶ Srov. POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Hermeneutika mystéria*, s. 107-108.

4.1.2 Limity manuálu

Manuál jistě disponoval řadou kvalit. Například jeho snaha o jasnou a lineárně uspořádanou školní expozici (strukturaci učiva) je z hlediska efektivitvity edukace veskrze chvályhodná, avšak za podmínek, že nepovede k neúměrnému zjednodušení a schematizování teologie. Nemalému počtu manuálů se však tyto podmínky nepodařilo splnit. Druhé bolavé místo manuálu spočívá v odtržení morálky od dogmatiky. Z dogmatiky se tak postupně vytrácel její bytostně praktický význam (vztah ke spiritualitě). V souvislosti s manuálem se někdy užívá výrazu „věda závěrů“. Proč? Již bylo řečeno, že na prvním místě každého pojednání stála teze a nikoli otázka (*quaestio*), jak tomu bylo zvykem ve vrcholné scholastice. Teze sama však byla z pohledu tvůrce pisatele manuálu výsledkem předchozí spekulace (jejím závěrem). Studentovi tak byl předložen závěr ve formě krátké věty, kterou se měl naučit nazpaměť. Schopnost samostatně myslet a řešit teologické otázky tak manuál příliš nepodporoval. Nadřazení teze (nauky církve) vůči Písmu často konotovalo mylnou představu, že magisterium stojí nad Písmem.¹⁴⁷ Toto domnění podporoval i sám způsob jak bylo s Písmem zacházeno. Teze se totiž dokazovala ve velké míře úryvky vytrženými ze svých původních kontextů. Písmo tak ztrácelo svůj kritický moment. Jako poslední hendikep manuálu uvedeme jeho nedostatečné zohledňování principu analogie víry, přestože si ho byl vědom (viz konstituce *Dei Filius*).¹⁴⁸

Francis S. Fiorenza se domnívá, že ke krizi manuálu přispěly dva jevy: „*Prvním bylo rostoucí vědomí dějinné povahy lidského myšlení obecně, které, aplikováno na teologii, vedlo k pochopení dějinného charakteru teologických tvrzení. Druhým byl nový vztah teologie a filosofie. Rozvoj transcendentální, fenomenologické, hermeneutické a existenciální filosofie způsobil změnu postavení filosofie v teologické metodě.*“¹⁴⁹ Tolik k manuálu.

---

¹⁴⁷ Tak tomu pochopitelně nikdy nebylo. Za nadřazením teze nad Písmem stál rozdíl mezi nejbližším a vzdálenějším pravidlem víry. Srov. FIORENZA, Francis Schüssler a John P. GALVIN, *Systematická teologie I.*, s. 39.

¹⁴⁸ C. V. Pospíšil to demonstruje na absenci vazby mezi trinitární teologií, paschálním tajemstvím a soteriologií: „*Kristův kříž byl redukován na prostředek překonání hříchu, avšak jeho zjevitelská funkce se zcela vytratila.[...] Christologie trpěla až do poloviny 20. st. redukcí na určitý „inkarnacionismus“, protože vlastní životní příběh Muže z Nazareta v manuálu nehrál v zásadě žádnou roli a celá expozice o osobě Vykupitele se soustředila do otázky spojení dvou přirozeností v jediné osobě vtěleného Slova.*“ POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Hermeneutika mysteria*, s. 62-63.

¹⁴⁹ SCHÜSSLER FIORENZA, Elisabeth a John P. GALVIN. *Systematická teologie I.*, s. 40.

5 Katolická věrouka Josefa Pospíšila

5.1 Základní údaje

Dílo Pospíšilovo je opatřeno titulem „*Katolická věrouka*.“ Stejný titul nese dogmatika R. Špačka (*Katolická věrouka*) a dogmatika F. Žáka (*Soustavná katolická věrouka pro lid*). Zdůraznění konfesijního ukotvení dogmatiky (katolická) je možné interpretovat na pozadí tehdejšího mezikonfesijního kontextu.¹⁵⁰ Na díle začal Pospíšil pracovat od roku 1905 tedy ve svých šedesáti letech.¹⁵¹ V této době zastával pozici vrchního ředitele alumnátu. Domníváme se, že mezi autorovým úřadem a dílem je úzký vztah. Je velmi pravděpodobné, že Pospíšilova povinnost dohlížet nad pravověřím alumnátu se do díla výrazně otiskla. Od člověka, který reprezentoval tehdejší ultra-konzervativní magisterium nelze očekávat nějaké výrazně inovativní a progresivní prvky, jež by narušovaly tehdejší školský (seminární) standart. Skutečnost, že všechny díly Katolické dogmatiky byly cenzurou velmi kladně hodnoceny, naše mínění jenom potvrzuje.¹⁵² Imprimatur udělil, kromě prvního dílu, biskup Norbert Klein (Brněnskou diecézi spravoval v letech 1916-1927).¹⁵³

Katolická věrouka je rozvržena do čtyř dílů, přičemž každý díl reprezentuje dle autora samostatný traktát.¹⁵⁴ V prvním díle předložil traktát *O Bohu jednom podle přirozenosti*, v dílu druhém traktát *O Bohu trojjediném podle osobnosti*, v třetím traktát *O Bohu Stvořiteli* a v posledním traktát *O Bohu vtěleném*. Na první pohled je patrné, že Katolická věrouka není co do traktátů kompletní. Chybí zde tři následující traktáty, tj.

---

¹⁵⁰ „V době ekumenických sporů se neoscholastika snažila pečlivě- i když apologeticky- vymezit římskokatolickou identitu. Novoscholastická teologie se snažila obhájit svou víru proti hrozbám své doby.“ SCHÜSSLER FIORENZA, Elisabeth a John P. GALVIN. *Systematická teologie: římskokatolická perspektiva I.*, s. 40.

¹⁵¹ VÁLKA, Karel, *Prelát Dr. Josef Pospíšil osmdesátníkem, pokus o nárys jeho životního díla*, in: *Museum: časopis katolických českých bohoslovců*, ročník 56, Brno 1924-25, s. 130-140.

¹⁵² V encyklice *Pascendi Dominici gregis* Pius X. v souvislosti s modernismem nařizuje zřízení diecézních cenzorů „ex officio“, kteří mají za úkol zkoumat knihy určené k vydání. „Cenzor podá svůj posudek písemně. Je-li příznivý, udělí biskup povolení slovem „imprimatur“, jemuž však musí vždy předcházet formule „Nihil obstat“ s cenzorovým podpisem.“

¹⁵³ *O Bohu trojjediném*- Nihil obstat: Dr. Josef Dvořák (censor ex officio), Imprimatur: Norbert Jan (biskup), 10 března 1922; *O Bohu Stvořiteli*: Nihil obstat: Msgr. Dr. Josef Kupka (censor ex officio), Imprimatur: Norbert Jan (biskup), 11. května 1923; *O Bohu vtěleném*- Nihil obstat: Dr. Josef Dvořák (censor ex officio), Imprimatur: Norbert Jan (biskup), 3. července 1922; *O Bohu jednom podle přirozenosti*- u tohoto traktátu chybí Nihil obstat i Imprimatur. Je zde pouze uvedeno schválení biskupské konzistoře s uvedeným kancléřem Jakubem Hodrem a oficiálem Josefem Kalabusem.

¹⁵⁴ Pospíšil hovoří o svém díle jako o čtyřech traktátech. Je tedy evidentní, že pojednání o Panně Marii a sv. Josefu, které jsou součástí IV. dílu, nepojímá jako samostatné traktáty, ale jako doplňující kapitoly christologického traktátu. Srov. POSPÍŠIL, Josef. *O Bohu trojjediném podle osobnosti*, s. 268.

O milosti, O svátostech a O posledních věcech (De Deo Consummatore sive de novissimis). Pospíšil neukončenost díla vysvětluje svým pokročilým věkem. Naději, že česká teologie bude mít ucelenou dogmatiku v mateřském jazyce, vkládá do osoby Richarda Špačka.¹⁵⁵

Zajímavá je posloupnost, ve které byly jednotlivé traktáty vytištěny. Nejdříve vychází IV. díl (1922), pak následoval I. díl (1923), na to III. díl (1923) a jako poslední vychází II. díl (1924). Postupné vydávání jednotlivých traktátů nás vzhledem k ekonomickým zájmům nakladatele nemusí nijak překvapovat. Jednalo se skutečně o objemný náklad, který představoval pro nakladatele nemalé riziko vzhledem k tehdejšímu provozním nákladům.¹⁵⁶ Svědčí o tom i to, že Pospíšil téměř deset let hledal vydavatele. Po jisté intervenci arcibiskupa A. C. Stojana (1851- 1923) a F. Hrachovského (1879- 1943) jej nakonec vydává *Cyrlometodějský tiskařský spolek Velehradský*. Nakladatel však projevil přání vydat nejdříve christologický traktát s odvoláním se na jeho aktuálnost a potřebnost. Pospíšil se s názorem nakladatele ztotožňuje: „*Neb sám uznávám, že v nynější době nauka o Kristu [...] jest naukou nejdůležitější z celého Božího Zjevení. A proto také boj, který se nyní na celém světě proti Církvi katolické rozzuřil, jest v první a poslední řadě namířen proti Božství Krista Pána.*“¹⁵⁷ Zmíněný postoj nás nemusí nijak překvapovat, uvědomíme-li si tehdejší stav historického bádání o Ježíšově životě na straně protestantské liberální teologie.

Dílo je primárně určené studentům teologie, kterým mělo usnadnit pronikání do oboru zejména tím, že je psáno českou řečí. Jedná se o jeden z první univerzitních manuálů v našem mateřském jazyce (spolu s dogmatikou R. Špačka).¹⁵⁸

---

¹⁵⁵ „Bohužel nemohu dále v práci této při svém pokročilém věku pokračovati. Avšak Dědictví sv. Prokopa v Praze započalo s vydáváním dogmatiky olomouckého p. prof. dr. Richarda Špačka. 1. Část má naše duchovenstvo již v rukách. Další vydání traktátů „O Svátostech“ a „Posledních věcech člověka“ bude podle všeho v krátké době následovati. I kdyby p. profesor prvých traktátů o Bohu jednom, trojjediném, Stvořiteli a Bohu vtěleném nevydal, bude přece naše teologická literatura míti dogmatiku o 7 svazcích, ze kterých naše duchovenstvo bude moci čerpati hlubší a všestrannější poučení o Božském Zjevení a jeho jednotlivých pravd.“ POSPÍŠIL, Josef. *O Bohu trojjediném podle osobnosti*, s. 269.

¹⁵⁶ Katolická dogmatika je vytištěna na 2 315 stranách. V porovnání se Špačkovou kompletní *Katolickou věroukou* (824 stran), je zde téměř trojnásobné navýšení.

¹⁵⁷ POSPÍŠIL, Josef, *O Bohu vtěleném*, s. 5.

¹⁵⁸ Jirsíkova *Populární dogmatika* a Žákova *Soustavná katolická věrouka pro lid* jsou psány primárně pro laiky. Srov. POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Různé podoby české trinitární teologie a pneumatologie 1800-2010*, s. 331.

5.2 Metodologické parametry Katolické věrouky

Pospíšilova věrouka nedisponuje úvodní kapitolou (prolegomena) probírající základní otázky teologie jakožto vědecké disciplíny (např. pojem a rozdělení teologie, materiální a formální předmět dogmatiky, úkol dogmatiky). Vzhledem k tomu, že je dílo určeno studentům teologie, lze předpokládat, že se v něm budou uplatňovat principy typické pro tehdejší teologickou reflexi. Abychom však mohly tyto principy u Pospíšila nalézat (popřípadě nenalézat) využijeme komparativním způsobem dílo R. Špačka resp. jeho pojednání o tehdejší metodě.¹⁵⁹ Nejdříve se zamyslíme nad celkovou strukturou Katolické věrouky (organizačním principem) a poté nad metodou.

5.2.1 Celková struktura Katolické věrouky

Skladba traktátů Katolické věrouky je organizovaná „*vertikálně, tj. podle principu Božího blahosklonného sestupování k člověku (principium condiscendentiae Dei)*“.¹⁶⁰

Tento model má své historické kořeny v *Sentencích* Petra Lombardského, rozčleněných do čtyř knih: I. O Boží trojjedinosti; II. O stvoření (angelologie, prvotní hřích a jiné typy hříchu); III. Christologie, soteriologie, ctnosti a dary Ducha svatého; IV. Svátosti a eschatologie. Na tento model postupující v novoplatonském kruhovém schématu *exitus-reditus* navázal Alexander Halský (1185-1245) a po něm další mistři scholastické teologie.¹⁶¹ Přes různé modifikace se tento model stane v rámci západní katolické teologie modelem klasickým. Pospíšil tento organizační princip zcela evidentně respektuje a naplňuje.¹⁶²

---

¹⁵⁹ ŠPAČEK, Richard, *Katolická věrouka*, I. díl, s. 1-28. Špaček stejně jako Pospíšil píše své dílo pro studenty teologie (a ve stejné době).

¹⁶⁰ SKALICKÝ, Karel. *Současná křesťanská teologie, aneb pokus představit bohovědu přírodovědcům*, in: *Teologické studie*, 3 (2002), č. 2. Teologická fakulta Jihočeské univerzity České Budějovice.

¹⁶¹ Tomáš Akvinský strukturoval *Komentář k Sentencím* a obě *Sumy* (*Summa theologiae* a *Summa contra gentiles*) podle schématu Petra Lombardského. „Tyto tři díla sledují pro středověk klasické schéma, dané již Petrem Lombardským, které postupuje v novoplatonském kruhovém schématu *exitus-reditus*: od Boha, původce všeho, přes stvoření, etické otázky ctnosti a hříchu ke spiritualitě a s tím souvisejícímu dílu spásy, které se uskutečňuje v životě, smrti a vzkříšení Ježíše Krista, přes svátosti, jež jsou prostředky aktualizace této spásné milosti, až k posledním věcem světa člověka, čili k eschatologii, kterou tento kurz uzavírá v návratu k Bohu, Původci a Počátku všeho.“ MACHULA, Tomáš, in: AKVINSKÝ, Tomáš. *Kompendium teologie*, s. 12. O osnově Akvinského *Sumy* také: TORRELL, Jean-Pierre. *Svatý Tomáš Akvinský: osoba a dílo*, s. 113-114.

¹⁶² „O Bohu můžeme uvažovati z dvojího hlediska: předně jak jest sám v sobě, a pak v jeho poměru ke tvorstvu. Tím se dogmatika rozvrhuje na dvě hlavní části: první část jedná o Bohu co do přirozenosti či bytnosti jediném, co do osobností trojjediném. Část druhá jedná o Bohu, pokud stvořil svět viditelný i neviditelný, vesmír hmotný s člověčenstvem a s anděly, a stále všechno tvorstvo v bytu zachovává

5.2.2 Metoda dogmatické teologie uplatněná v Katolické věrouce

Začněme nejdříve od materiálního předmětu Katolické věrouky. Primárním předmětem (*obiectum primum*) Pospíšilovy věrouky jsou zcela evidentně články víry (dogmata), tj. pravdy, jež Bůh zjevil a církev je jako takové předkládá k věření (vírou božskou a katolickou - *de fide*). Sekundárním předmětem (*obiectum secundarium*) jsou tzv. katolické pravdy, které sice nejsou zjeveny, nicméně z dogmat buď nutně plynou, nebo jsou jejich nutným předpokladem. První se v době našeho autora nazývaly teologické závěry (*conclusiones theologiae*), druhé pak předpoklady víry (*praeambula fidei*). Ke katolickým pravdám se počítaly také tzv. dogmatické skutečnosti (*facta dogmatica*), tj. přirozené události, které s dogmatem dějinně či jinak souvisejí.

Nyní k úkolu Katolické věrouky. V době Josefa Pospíšila měla (a stále má) dvojitý úkol: pozitivní a spekulativní (v tomto smyslu se také hovořilo o pozitivní a spekulativní teologii).¹⁶³ Pozitivní teologie měla na starost předkládat pravdy víry (dogmata) na základě pravidla víry, tj. výhradně z perspektivy učitelského úřadu. Současně však měla za úkol prokázat (dokázat), že jsou ve zjevení obsaženy. Ve výkladu příslušných textů byla pozitivní teologie povinna respektovat výklad magisteria. Na výsledky pozitivní teologie pak mohla navázat teologie spekulativní, jejímž úkolem bylo skrze filosofický aparát (v době našeho autora jím bylo aristotelisko-tomistická filosofie) prohloubit a osvětlit zjevené pravdy víry a současně prokázat jejich vnitřní pravdivost a nerozpornost (čili že odpovídají zásadám logiky).

Pospíšilova dogmatika oba úkoly (pozitivní a spekulativní) naplňuje, přestože spekulace (*intellectus fidei*) výrazným způsobem převažuje, což mimo jiné prozrazují i podtituly (Traktát spekulativně dogmatický) všech traktátů Katolické věrouky.¹⁶⁴ Tuto kapitolu lze uzavřít konstatováním, že Katolická věrouka je organizována klasickou (tradiční) dogmatickou metodou typickou pro teologie učitelského úřadu.¹⁶⁵

---

a k cíli mu vytknutému řídí. [...] A jako tvorstvo od Boha vyšlo, tak zase konečně k Bohu spěje. A proto jedná dogmatika na konec o Bohu jako o posledním cíli a dovršiteli veškeré jeho činnosti, kterou mimo sebe ve světě viditelném i neviditelném jeví.“ POSPÍŠIL, Josef. *O Bohu jedním podle přirozenosti*, s. 5.

¹⁶³ V současné nomenklatuře se používá termín *auditus fidei* a *intellectus fidei*. Srov. POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Hermeneutika mystéria*, s. 68-72.

¹⁶⁴ Jean-Pierre Torrell konstatuje, že v době mezi Prvním a Druhým vatikánským koncilem výrazným způsobem převládala spekulativní teologie nad teologií pozitivní. Srov. TORRELL, Jean-Pierre. *Fenomén "katolická teologie"*, s. 86.

¹⁶⁵ Srov. RAHNER, Karl. *Základy křesťanské víry: uvedení do pojmu křesťanství*, s. 391-400.

5.3 Stručná expozice traktátů Katolické věrouky

Katolická věrouka Josefa Pospíšila předkládá pravdy víry (dogmata) v ucelené soustavě. Jednotlivé traktáty se tak vzájemně osvětlují a doplňují. Co z toho vyplývá pro nás? Především to, že pro adekvátní uchopení christologického traktátu budeme muset prozkoumat ostatní traktáty. V expozici jednotlivých traktátů se omezíme pouze na ty teologické struktury, které se výrazně promítají do christologie.

5.3.1 O Bohu jednom podle přirozenosti (*De Deo uno secundum naturam*)

Traktát disponuje 81 kapitolami (§) rozčleněnými do tří tematických částí:

- 1) *O poznání Boha* [§ 1-18; s. 11-131]
- 1) *O bytnosti Božské (De essentia divina)* [§ 19-20; s. 131-144]
- 2) *O vlastnostech Božích vůbec* [§ 21-81; s. 144-507]

Hlavním tématem traktátu je Boží přirozenost. Tajemství Trojice se tedy do pojednání nijak nepromítá. Autor zde nehovoří o jediném Bohu, ale o jediném božství. Pro christologický traktát je relevantní především pojednání o Božích vlastnostech čili vlastnostech tohoto jediného Božství (Boží přirozenosti). Právě těmito vlastnostmi bude Ježíš z Nazareta Pospíšilem v christologickém traktátu usvědčen z pravého božství. Východisko pro pojednání o božích vlastnostech je nalezeno v aseitě neboli bytí od sebe (*esse a se*), která je kořenem všech ostatních Božích vlastností.¹⁶⁶ Aseita je tedy metafyzickou esencí Boží.¹⁶⁷ Josef Pospíšil rozlišuje Boží vlastnosti klasickým způsobem na entitativní a operativní.¹⁶⁸ Z operativních vlastností je pro christologii kapitálně důležitá boží spravedlnost (§ 71.) a boží milosrdenství (§ 72.) Právě tyto dvě vlastnosti se stanou Pospíšilovi klíčem pro rozřešení otázky vtělení a vykoupení.¹⁶⁹

---

¹⁶⁶ „Podle názoru nyní mezi teology všeobecného jest pokládat aseitu za konstitutivní, prvou a základní vlastnost Božskou čili za bytnost metafyzickou.“ POSPÍŠL, Josef. *O Bohu jednom podle přirozenosti*, s. 136 (§ 20.)

¹⁶⁷ „Metafyzická esence je to, v čem něco prvotně spočívá a skrze co se prvotně odlišuje od všeho ostatního.“ GRETT, Joseph. *Základy aristotelsko-tomistické filosofie*, s. 462.

¹⁶⁸ „Klasická filosofie rozlišuje atributy Boha na tzv. entitativní a operativní. Za entitativními atributy se skrývají takové dokonalosti, které v oblasti stvořeného neimplikují žádnou činnost[...] To neplatí o operativních attributech, které jsou explicitně vnímány přes kategorii činnosti (*operatio*).“ CARDAL, Roman. *Bůh ve světle filosofie*. s. 137.

¹⁶⁹ „Vtělení bylo jen tenkrátě nutně třeba, chtěl-li Bůh člověku jednak prokázati své svrchované milosrdenství, jednak také za nekonečnou urážku, které se člověk svými hříchy proti němu dopustil, podle požadavku přísné spravedlnosti žádati na něm nekonečného zadostiučinění. A poněvadž nebyl jednotlivý člověk, ani celé člověčenstvo nebylo s to, aby nekonečným způsobem učinilo uraženému Bohu zadost, pak

5.3.2 O Bohu Trojjediném podle osobnosti (De Deo trino secundum personas)

Christologie Josefa Pospíšila je zcela evidentně christologií, která vychází z christologie učitelského úřadu církve (z oficiální christologie církve). Tato christologie je dle Karla Rahnera explicitně descendentní, jež rozvíjí základní výpověď Bůh (jeho Logos) se stává člověkem. „*Tato descendentní neboli inkarnační christologie předpokládá trinitární teologii[...]:v Bohu jsou tři rozlišné „osoby“, z nichž druhá je od věčnosti a nezávisle na vtělení „Syn“, „Logos“, jenž se věčným „plozením“ rodí, vyjadřuje, je stejné podstaty s Otcem, vychází z něho (procesio) a je od něho odlišný v relačním vztahu protikladu při zachování téže Boží bytnosti a mocí tohoto plození má vlastní Boží bytnost (přirozenost) od Otce.*“¹⁷⁰ Právě uvedené potvrzuje funkční vztah mezi Pospíšilovým trinitárním a christologickým traktátem. Potvrzuje to explicitně i sám Pospíšil.¹⁷¹ Nyní již k traktátu.

Traktát disponuje 52 kapitolami (§) rozčleněnými do šesti tematických částí:

- 1) *O Bohu Trojjediném čili o Nejsvětější Trojici* [§ 1-5; s. 7-27]
- 2) *Bůh Otec jest Božskou osobou* [§ 6; s. 27-32]
- 3) *Syn jest druhá od Otce odlišná osoba, pravý Bůh* [§ 7-11; 32-59]
- 4) *Duch Sv. je Božská osoba jedné a téže přirozenosti s Otcem a Synem* [§ 12; s. 59-70]
- 5) *Jest jeden Bůh ve třech osobách* [§ 13-19; s. 70-114]
- 6) *O původech či vývodech Božských osob vůbec* [§ 20-52; s. 114-268]

V §2. autor vysvětluje základní trinitologickou terminologii (*esence, substance, přirozenost, existence, supositum, subsistence, osoba, osobnost, princip, principiát, plození a rození, aktivní a pasivní spirace*). Pro christologii je důležitý především pojem přirozenosti, osoby, osobnosti, suposita a subsistence. Velmi inspirativním podnětem pro naše zápolení s christologickým traktátem, jsou slova C.V. Pospíšila pronesená nad Pospíšilovým pojetím osoby a osobnosti. Říká: „*Dlužno podotknout, že slova „osoba“ a „osobnost“ jsou v jeho pojetí (rozuměj v pojetí Josefa Pospíšila) vlastně*

---

nezbývalo, než aby sám Syn Boží stal se člověkem a svou smrtí vykonal dílo vykoupení člověčenstva.“ Pospíšil, Josef. *O Bohu jednom podle přirozenosti*, s. 445.

¹⁷⁰ RAHNER, Karl. *Základy křesťanské víry: uvedení do pojmu křesťanství*, s. 392.

¹⁷¹ „V traktátu christologickém budeme již předpokládati tajemství Nejsvětější Trojice a vzájemný poměr jednotlivých Božských osob a jen dokazovati, že druhá Božská osoba k spáse člověčenstva přijala na sebe z Blahoslavené Panny Marie přirozenost lidskou a stala se člověkem.“ POSPÍŠIL, Josef. *O Bohu vtěleném*, s. 10.

synonyma.¹⁷² Toto konstatování je nesmírně důležité. Podle našeho skromného mínění se za tímto konstatováním může skrývat vysvětlení proč tomisté (a Pospíšil je důsledný tomista) odmítají přiznat Kristu jeho lidské (psychologické) „Já“.¹⁷³ Současně se domníváme, že absence Kristova psychologického „Já“ je evidentním projevem christologie inklinující k christologii Logos-sarx. Pospíšil o psychologickém „Já“ Krista člověka nikdy nemluví.

Zajímavá je kapitola věnovaná SZ. Přestože se autor domnívá, že SZ stojí na víře v jediného Boha a že mysterium Trojice nebylo Izraelitům zjeveno, tak přece jenom odhaluje ve starozákonních textech jisté náznaky třech Božských osob. „*Prvou a druhou osobu Božskou naznačují ve Starém zákoně tak zvané theofanie, ve kterých Bůh Jahve se jeví zároveň jako „posílající“ a jako „poslaný“ čili „posel“ Boží.*“¹⁷⁴ Dále autor zmiňuje texty o moudrosti. „*Na těchto místech líčí se Moudrost Božská tak, že není již pouhou vlastností Boží, nýbrž jedná jako zvláštní osoba či hypostaze odlišná od hypostaze Boha Otce.*“¹⁷⁵ V souvislosti s druhou osobou je také zajímavá Pospíšilova prezentace nauky Filóna Alexandrijského o vnitřním a vnějším Božím slovu.¹⁷⁶ Pro christologii je velmi důležité Pospíšilovo pojmání proroka Izajáše. Říká: „*Mezi všemi proroky líčí nejjasněji a nejurčitěji příštího Vykupitele světa prorok Isaiáš.[...] Líčí utrpení a smrt Krista Pána a spasitelské ovoce, které toto utrpení a smrt jeho přenese člověčenstvu.*“¹⁷⁷ Bude to právě 53. kapitola proroka Izajáše, skrze kterou bude náš autor dokazovat a vysvětlovat v traktátu *O Bohu vtěleném* náměstné zadostiučinění Kristovo.¹⁷⁸ Tolik k traktátu.

---

¹⁷² POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Různé podoby české trinitární teologie a pneumatologie 1800-2010*, s. 312.

¹⁷³ Srov. OTT, Ludwig. *Dogmatika-De Deo Redemptore*, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1993, s. 40-41.

¹⁷⁴ POSPÍŠIL, Josef. *O Bohu trojjediném podle osobnosti*, s. 71.

¹⁷⁵ Tamtéž na s. 74.

¹⁷⁶ Tamtéž na s. 75.

¹⁷⁷ Tamtéž na s. 76-77.

¹⁷⁸ „Ačkoli Písmo sv. nikde výslovně nepraví, že Kristus za nás učinil Otcí nebeskému zadost, přece obsahuje tolik výroků náměstné zadostiučinění Kristem za člověčenstvo dosvědčujících, že jest pravdu tuto nade vším pochybnost pokládati za pravdu zjevenou. Již ve SZ předpovídá prorok Isaiáš, že Kristus vezme na sebe hříchy, tj. tresty jimi zasloužené a svým utrpením a svou smrtí učiní za ně zadost Otcí nebeskému. V hlavě 53. jeho prorocké knihy čteme, že vzal na sebe naše neduhy a nesl naše bolesti, že jest zraněn pro nepravosti naše, a že jej udeřil pro nešlechtnost lidu svého, že položí za hřích duši svou a že ponese nepravosti lidu svého a že nesl hříchy mnohých a za přestupky se modlil a že s hříšníky připočten jest.“ POSPÍŠIL, Josef. *O Bohu vtěleném* s. 368.

5.3.3 O Bohu Stvořiteli (De Deo Creatore)

Traktát disponuje 142 kapitolami (§) rozčleněnými do šesti tematických částí:

- 1) *O Bohu Stvořiteli* [§1-5; s. 7-29]
- 2) *O stvoření člověka* [§6-24; s. 29-118]
- 3) *O světě jakožto o tvůrčím díle Božském* [§25-41; s. 118-222]
- 4) *O stvořených bytostech čiře duchových čili andělech* [§42-93; s. 222-395]
- 5) *O původu a přirozenosti lidského pokolení* [§94-124; s. 395-613]
- 6) *O pádu člověka* [§125-142; s. 613-694]

Tento traktát (zejména protologie zahrnutá do páté a šesté části¹⁷⁹) je pro christologii resp. soteriologii klíčovým traktátem. Proč? Dědičný hřích (*peccatum originatum*) je totiž, dle slov našeho autora, účinkující příčinou (*causa efficiens*) příchodu budoucího Vykupitele.¹⁸⁰ Toto tvrzení nás nemusí nijak překvapovat. Úzká vazba mezi soteriologií a situací vytvořenou Adamovým hříchem, byla pro neoscholastický manuál charakteristická.¹⁸¹ Pospíšilův Kristus je *druhý Adam*, který člověku restituuje to, co *první Adam* v ráji ztratil.¹⁸² Je tedy zcela evidentní, že témata jako: původní rajska spravedlnost, prvotní hřích a hřích dědičný jsou zásadními a konstitutivními tématy christologického systému Katolické věrouky.¹⁸³

---

¹⁷⁹ „Výraz protologie jako protipól eschatologie označuje pojednání o počátcích lidstva. Stvoření člověka bylo v teologických traktátech po dlouhou dobu uvězněno v rámci komentáře k biblickému „šestidenní“. Především se však tato oblast výzkumu soustředila na otázku Adamova rajskeho stavu. Samostatnou kapitolu tvořilo pojednání o prvotním hříchu.“ ŽŮREK, Jiří. *Prolegomena k četbě Vladimíra Boublíka a analýza stěžejních témat jeho myšlenkového odkazu*, s. 152; Srov. RAHNER, Karl a Herbert VORGRIMLER. *Teologický slovník*, s. 325.

¹⁸⁰ POSPÍŠIL, Josef. *O Bohu vtěleném*, s. 443.

¹⁸¹ Srov. ŽŮREK, Jiří. *Prolegomena k četbě Vladimíra Boublíka a analýza stěžejních témat jeho myšlenkového odkazu*, s. 132.

¹⁸² „Neboť dílo vykoupění člověčenstva skrze Krista předpokládá pravdu, že naši prarodiče byli původně ve stavu svatosti a spravedlnosti, a že tento stav pro sebe a veškeré své potomstvo hříchem ztratilo. A dílo vykoupění člověčenstva, které Syn Boží člověkem učiněný vykonal, právě v tom záleží. Kristus však nám svým utrpením a svou smrtí zjednal přisvojené (adoptivní) synovství Boží, milost posvěcující a naději na život věčný. Že Kristus nám zjednal, co Adam nám ztratil, vysvětá ze všech míst Písma, na kterých se klade milost Kristem nám zaslouženou proti hříchu Adamovu.“ POSPÍŠIL, Josef. *O Bohu Stvořiteli*, s. 550-551.

¹⁸³ Je dobré připomenout, že téma původní spravedlnosti, prvotního a dědičného hříchu se v dnešní teologii probírá v rámci teologické antropologie. Ta se jakožto samostatná disciplína zkonstituovala v období po Druhém vatikánském koncilu. Poměrně dobře to dokládá dílo *Teologická antropologie* Vladimíra Boublíka.

5.3.3.1 *Původní spravedlnost a svatost Adama (prvních rodičů)* [§ 114- 124]

Pospíšilův Adam je stvořen již ve stavu **spravedlnosti a svatosti** (*status originalis iustitiae et sanctitatis*). Stav tento obsahuje v sobě cíl, k němuž Bůh člověka určil, jakož i prostředky, jichž má k dosažení cíle svého zapotřebí. Cílem jest míněno neprostřední nazírání na Boha skrze světlo slávy (*per lumen gloriae*), prostředkem primárně posvěcující milost a milosti z ní plynoucí (teologické a morální ctnosti a dary Ducha svatého). Posvěcující milost je principem participace (účasti) Adamovy duše na božské přirozenosti. Formálním účinkem této participace je: svatost, spravedlnost, adoptivní synovství. Mimoto byl Adam obdarován tzv. mimo-přirozenými dary (*dona preaternalia*). Pospíšil uvádí tyto:¹⁸⁴

- ❖ neporušenost čili svobodu od nezřízené žádostivosti (*integritatem* čili *immunitatem a rebelli concupiscentia*)
- ❖ tělesnou nesmrtelnost (*immortalitatem corporis*)
- ❖ jasnou vědu (*praeclaram scientiam*)
- ❖ svobodu ode všech pozemských strastí (*immunitatem ab omnibus malis*)¹⁸⁵

Milost posvěcující neobdržel Adam pouze pro sebe jako soukromou osobu, „*nýbrž také pro veškero lidské pokolení, za jehož fyzickou hlavu a mravního a právního zástupce byl Bohem ustanoven*. A proto také když svou neposlušností milost posvěcující ztratil, ztratil ji nejen pro svou osobu, nýbrž pro veškero člověčenstvo, jež fyzicky a mravně reprezentoval.“¹⁸⁶ Pospíšil se zde odvolává na Tridentský koncil (sess. V. can. 2.).¹⁸⁷

---

¹⁸⁴ „Tyto dary nejsou s posvěcující milostí sloučeny vniterně a podstatně, jako všechny vlité ctnosti, nýbrž jen zevně a případečně (akcidentálně).“ POSPÍŠIL, Josef. *O Bohu Stvořiteli*, s. 548; „Mimo přirozenost (*praeter naturam*) leží vše, co není v povaze přirozenosti obsaženo, co však může k ní přistoupit a s ní se spojit. Vlastnost mimo-přirozená liší se od přirozené tím, že přirozenost jen v jejím oboru zdokonaluje do stavu vyššího, nadpřirozeného je nepovznášející. Tak byla úplná harmonie mezi životem rozumovým a smyslovým, kteréž nyní přirozenost lidská pohřešuje, pro člověka darem mimo-přirozeným nikoli nadpřirozeným.“ POSPÍŠIL Josef. *Filosofie podle zásad sv. Tomáše Akvinského, I. díl*, s. 522.

¹⁸⁵ POSPÍŠIL, Josef. *O Bohu Stvořiteli*, s. 558.

¹⁸⁶ Tamtéž na s. 550.

¹⁸⁷ „Kdo by tvrdil, že přestoupení Adamovo uškodilo jen jemu, a nikoli jeho potomstvu, a že od Boha přijatou svatost a spravedlnost, kterou ztratil, ztratil jen pro sebe, a nikoli také pro nás všechny; nebo že on, poskvrněn oním hříchem neposlušnosti, přenesl na celé lidské pokolení pouze smrt a tresty těla, nikoli však také hřích, který je smrtí duše, ten nechť je vyobcován.“ *Dokumenty tridentského koncilu: latinský text a překlad do češtiny*. Přeložil Ignác Antonín HRDINA, s. 24-25; DS 789.

5.3.3.2 *Prvotní hřích (peccatum originans)* [§125-130]

Pospíšil pracuje s konceptem „příkazu“ nepojídat ovoce ze stromu poznání dobrého a zlého. Toto přikázání je pro něj zásadním a jediným klíčem k rozřešení záhady lidského života před Kristem a po Kristu. Zároveň dodává, že je nutné biblickou zprávu o pádu Adama (Gn 2,17-3,1n) nutné číst ve smyslu slovném a vlastním.¹⁸⁸ Pospíšil se opět odvolává na Tridentický koncil (sess. V. can.1.).¹⁸⁹ Přestoupení příkazu je hodnoceno jako těžký hřích (*ineffabiliter grande*). Adam i Eva hřeší primárně pýchou. Hříchem ztrácejí posvěcující milost (autor to dokazuje z Ř 5, 19-20). Se ztrátou milosti posvěcující ztrácí i mimo-přirozené dary. Tělo-duše tak bylo podrobena nezřízené žádostivosti, útrapám a fyzické smrti. Oslabeny a ke zlému nakloněny byly i duchovní mohutnosti duše (vůle a rozum). Had není nikdo jiný než ďábel. Primárním motivem příkazu byla zvláštní zkouška prvních rodičů.¹⁹⁰

5.3.3.3 *Dědičný hřích (peccatum originatum)* [§131-142]

Jelikož byl Adam zástupcem (hlavou) lidského rodu, přechází jeho osobní hřích (prvotní hřích) plozením na jeho potomky. Dědičný hřích však není interpretován jako hřích osobní, ale jako hřích přirozenosti. „*Hřích dědičný jest hřích, jehož se všichni lidé dopustili již ve svých prarodičích a jehož vina z nich zároveň s přirozeností lidskou na ně přechází. Hřích tento sluje hříchem přirozenosti, poněvadž vina lpí na přirozenosti lidské.*“¹⁹¹ Podstata dědičného hříchu záleží „*v habituálním či trvalém odvrácení od Boha aneb co věcně jest totéž, v privaci milosti posvěcující způsobené skutkovým hříchem Adamovým a přecházející na všechno potomstvo.*“¹⁹² Tolik k traktátu.

---

¹⁸⁸ V roce 1909 se Biblická komise vyjádřila k interpretaci první tří kapitol Geneze. „Komise zamítla exegetické systémy, které popírají doslovný historický výklad těchto kapitol.“ PETRÁČEK, Tomáš. *Bible a moderní kritika*, s. 100; Srov. DS 2123.

¹⁸⁹ „Kdo by nevyznal, že první člověk Adam, když v ráji překročil Boží přikázání, ihned ztratil svatost a spravedlnost, jíž se těšil, a že vinou tohoto přestoupení upadl do Božího hněvu a nemilosti, a tím i do smrti, jíž mu Bůh předtím hrozil, a spolu se smrtí současně do uvěznění pod mocí toho, který od té doby vládl smrti, tj. ďábla, a že celý Adam vinou tohoto přestoupení proměnil s tělem i duší k horšímu, ten nechť je vyobcován.“ *Dokumenty tridentského koncilu: latinský text a překlad do češtiny*. Přeložil Ignác Antonín HRDINA, s. 24; DS 788.

¹⁹⁰ „Stav prvých rodičů v ráji byl přeblažený. Aby však tento blažený stav trvale sobě pojistili a dědičně přenesli na svoje potomstvo, podrobil je Bůh zvláštní zkoušce. Za tím účelem dal jim přikázání, že smějí ze všelikého stromoví rajského jísti, mimo strom vědění dobrého a zlého, a při tom jim zvlášť připomněl, kterýkoliv den by z něho jedli, že smrti zemřou.“ POSPÍŠIL, Josef. *O Bohu Stvořiteli*, s. 613.

¹⁹¹ Tamtéž na s. 624.

¹⁹² Tamtéž na s. 642.

6 Traktát O Bohu vtěleném: traktát spekulativně dogmatický

6.1 Struktura, základní rozčlenění traktátu

Pospíšilův traktát je složen ze čtyř relativně samostatných částí: CHRISTOLOGIE [§1-56], SOTERIOLOGIE [§57-111], MARIOLOGIE [§112-138] a O SVATÉM JOSEFU [§139-151]. Christologií míní autor ontologickou christologii (christologii v úzkém smyslu), jejímž hlavním úkolem je vyložit ontologickou strukturu vtěleného Božího Syna, tj. Ježíše Krista.¹⁹³ Soteriologie naopak pojednává o díle, pro které se Boží Syn stal člověkem. Rozčlenění christologické látky na ontologickou a funkcionální christologii je pro manuál typické.¹⁹⁴ Zcela specifické postavení má v traktátu pojednání o Panně Marii (mariologie). S jistou opatrností si dovolíme tvrdit, že se jedná o typický příklad tzv. mariologie výsad (*Božské Mateřství Blahoslavené Panny Marie, ustavičné panenství Matky Boží, Mariino neposkvrněné početí, Mariino nanebevzetí*).¹⁹⁵ Výrazně zvláštní a nečekané postavení má v christologickém traktátu pojednání *O sv. Josefu*. Nahlédneme-li do dogmatik Pospíšilových vrstevníků (Jirsík, Šanda, Špaček, Žák), zjistíme, že Pospíšil je jediný, který sv. Josefa pozval do dogmatické teologie.¹⁹⁶

V následující podkapitole se pokusíme představit strukturu christologie a soteriologie. Bohužel musíme hned již nyní konstatovat, že pro strukturu traktátu *O Bohu vtěleném* platí to samé, co konstatoval o struktuře traktátu *O Bohu trojjediném* C. V. Pospíšil. Tento autor si stěžuje na absenci vyšších skladebných celků, jež by sdružovaly jednotlivé kapitoly (§). Tato skutečnost pochopitelně komplikuje orientaci v textu a výrazně zatemňuje celkovou strukturu traktátu.¹⁹⁷

---

¹⁹³ „Ontologická christologie se zabývá otázkou, kým Ježíš z Nazareta je. [...] To, čím nebo kým je Ježíš pro učedníka, musí mít svůj základ v Ježíšově identitě a v jeho bytí.“ POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*, s. 22.

¹⁹⁴ Viz například FRANZELIN, Johannes Baptist. *Tractatus de verbo incarnato*. Ed. 4. Prati: Ex Officina Libraria Giachetti, 1893.

¹⁹⁵ V rámci po-tridentského manuálu bylo běžné, že se pojednání o Panně Marii vkládalo za pojednání o Kristu a jeho díle. Existovaly však i výjimky. Tak např. J. V. Jirsík ve své *Populární dogmatice* vložil pojednání o Panně Marii do eschatologie. Srov. JIRSÍK, Jan Valerian. *Populární dogmatika*. Praha, 1875, s. 486-492 (§163).

¹⁹⁶ Vysvětlení proč tomu tak je, lze snad nalézt v tehdejší dynamicky se rozvíjejícím kultu pěstouna Páně. Pius IX. prohlásil 8. prosince 1870 sv. Josefa za patrona katolické církve. V roce 1899 Lev XIII. v encyklice *Quamquam Pluries* prohlásil sv. Josefa za vzor katolických dělníků. O dynamickém rozvoji kultu sv. Josefa na přelomu 18. a 19. století více v: PETRÁČEK, Tomáš. *Sekularizace a katolicismus v českých zemích*, s. 35-36.

¹⁹⁷ POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Různé podoby české trinitární teologie a pneumatologie 1800-2010*, s. 312.

6.1.1 Struktura ontologické christologie

Hned na počátku musíme zmínit, že obsah IV. dílu Katolické věrouky (vyjma mariologie a pojednání o sv. Josefovi) je uveden v příloze této diplomové práce. Vzhledem k tomu, že Pospíšilovo dílo má ve způsobu strukturace (absence vyšších skladebních celků) jistý deficit, budeme se pokoušet ony nepojmenované vyšší celky (tematické rámce) vystihnout. Čtenáři doporučujeme, aby při čtení této kapitoly paralelně sledoval skutečný obsah v příloze.

Pospíšilova reflexe je sestupná. Začíná od Kristova božství resp. jeho dogmatickým a apologickým důkazem (§ 2-8). Poté dokáže Kristovo pravé lidství resp. jeho pravé tělo a rozumovou duši (§ 9). Po důkazech obou přirozeností Krista se autor zcela evidentně zabývá tím, co se v tradiční christologii (scholastické a manualistické) nazývalo negativní a pozitivní spolu-přijaté (*co-assumpta*) atributy (nebo také přednosti a slabosti Kristova lidství).¹⁹⁸ Autor tuto nomenklaturu ale nepoužívá (§ 10-25.). Další velkým tématem je pojednání o vtělení a hypostatické unii (§ 26-33). Zde si dovolíme s Pospíšilem polemizovat. Nechápeme totiž, proč pojednání o hypostatické unii zařadil za ony již zmíněné spolu-přijaté negativní a pozitivní atributy, které jsou přijaty právě kvůli hypostatické unii.¹⁹⁹ Za pojednáním o hypostatické unii pak následuje klasické téma tzv. následků důsledků hypostatického spojení (§ 34-46). Na samý závěr jsou probírány christologické hereze (§ 47-56). Posloupnost christologie je tedy následná:

1. Dogmatické důkazy Kristova pravého Božství a lidství [§ 2-9]
2. Kristovo lidství - negativní a pozitivní atributy [§ 10-25]
3. Vtělení- hypostatická unie [§ 26-33]
4. Důsledky hypostatické unie [§ 34-36]
5. Christologické hereze [§ 47-56]

Až na menší odchylky uvedená struktura odpovídá sktruktuře (posloupnosti) neoscholastického manuálu.

---

¹⁹⁸ „Atributy, ať pozitivní či negativní, kvůli hypostatické unii přiznané přijatému lidství se v klasické teologii nazývají *co-assumpta* (spolu-přijaté).“ NICOLAS, Jean-Hervé. *Syntéza dogmatické teologie II.*, s. 87.

¹⁹⁹ Srov. NICOLAS, Jean-Hervé. *Syntéza dogmatické teologie II.*, s. 86-87.

6.1.2 Struktura funkcionální christologie (soteriologie)

Vzhledem k tomu, že pro soteriologii platí to samé co pro christologii (nepřehledná struktura, absence vyšších skladebných celků), budeme muset Pospíšilův sled soteriologické látky zařadit do vyšších celků. Domníváme se, že tak lépe vynikne Pospíšilova na první pohled těžko registrovatelná struktura traktátu.

První kapitoly soteriologie náleží otázkám vtělení Syna Božího v dějinách spásy. Pospíšil zde odpovídá na klasické otázky: primární účel vtělení [§ 58-60], nutnost vtělení [§ 61], nauka sv. Anselma o nutnosti vtělení [§ 63], přiměřenost a podmíněčná nutnost vtělení [§ 64], přiměřenosti vtělení druhé Božské osoby [§ 65], kongruenční důvody, pro které Kristus vykoupil lidi a nikoli anděly [§ 66], čas vtělení a jeho kongruence [§ 67].²⁰⁰

Kapitoly od 68. až do 80. paragrafu se evidentně týkají zadostiučinění. Kapitoly od 81. do 88. paragrafu ukazují na pozitivní moment zadostiučinění, tj. na zásluhy Krista. Poté autor pojednává o tématu sestupu Krista do předpekli. Toto téma bylo (spolu s tématem Kristova zmrtnýchvstání a nanebevstoupení) zařazováno pod pojednání o tzv. povýšení Krista. Pospíšil to však nečiní. Od 93. do 111. paragrafu je probíráno klasické téma o Kristových úřadech. Lze tedy říci, že soteriologie Josefa Pospíšila má pětidílnou strukturu. Na závěr je ještě třeba dodat, že jsme do struktury nezařazovali úvod (totéž platí pro ontologickou christologii).

1. Vtělení [§ 58-67]
2. Zadostiučinění [§ 68-80]
3. Zásluha [§ 81-88]
4. Povýšení Krista (sestup do předpekli) [§ 89-93]
5. Kristovy úřady (kněžský, prorocký a královský) [§ 93-111]

Srovnáme-li Pospíšilovo členění s dílem R. Špačka, Františka Žáka či Ludwiga Otta, zjistíme, že jsou si velmi podobné.²⁰¹ Tolik ke struktuře.

---

²⁰⁰ Velmi podobné otázky si klade Tomáš Akvinský na samém začátku třetího dílu své Teologické sumy. Srov. ST III. qu. 1, art. 1-6.

²⁰¹ ŠPAČEK, Richard. *Katolická věrouka II.*, ŽÁK, František. *Soustavná katolická věrouka pro lid II.*, OTT, Ludwig. *Dogmatika, De Deo Redemptore* (Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1993).

6.2 Prameny traktátu (bibliografie, Písmo svaté)

Josef Pospíšil se ve svém díle (v rámci celé Katolické dogmatiky) poměrně čteně odvolává na díla jiných autorů. Bohužel musíme konstatovat, že se jedná výhradně o zahraniční literaturu.²⁰² Z českých autorů je zmiňován pouze František Sušil. Z níže uvedeného přehledu je patrné, že se náš autor orientoval na neoscholastické autory. Významnou autoritou je např. J. B. Franzelin či J. Kleutgen (představitelé tzv. římské školy).²⁰³

- ❖ EGGER, Franz. *Enchiridion theologiae dogmaticae specialis*. Editio quinta. Brixinae: Weger, 1894.
- ❖ FENDT, Leonhard. *Die Theol. des Nestorius*. Diss. Straßburg; Kempten 1910.
- ❖ FONCK, Leopold. *Die Parabeln des Herrn im Evangelium: exegetisch und praktisch erläutert*. Innsbruck 1909.
- ❖ FRANZELIN, Johannes Baptist. *Tractatus de verbo incarnato*. Romae 1869.
- ❖ HEINER, Franz. *Der neue Syllabus Pius X.* Mainz 1907.
- ❖ KLEUTGEN, Joseph. *Die Theologie der Vorzeit*. Münster: Druck und Verlag der Theissing'schen Buchhandlung, 1853.
- ❖ LEHMEN, Alfons. *Lehrbuch der Philosophie auf aristotelisch-scholastischer Grundlage*. I, Band: Logik, Kritik udd Ontologie.
- ❖ MÜLLER, Josephus. *De verbo incarnato*, Oeniponti 1914.
- ❖ PESCH, Christianus. *Prealectiones Dogmaticae, Tomus IV.: De Verbo incarnato Tractatus*.²⁰⁴
- ❖ POHLE, Joseph. *Lehrbuch der Dogmatik*.

---

²⁰² Na tendenci či rys české teologie opomíjet svoji vlastní teologickou tradici poukazuje C.V. Pospíšil ve studii *Prorocký rys novodobé české teologie*, in: *Teologické texty*, číslo 2006/3: Vědění a moudrost.

²⁰³ „Převážná většina dobových kurzů byla orientována v duchu manualistiky. Autoři následovali úspěšné schéma traktátu podle tzv. „římské“ školy, které získalo svou stabilní podobu ve Franzelinově manuálu *De Verbo incarnato* (1. vydání v r. 1870). [...] Kardinál Johann Baptist Franzelin (1816-1886) je považován za zakladatele teologického manuálu.“ ŽŮREK, Jiří. *Prolegomena k četbě Vladimíra Boublíka a analýza stěžejních témat jeho myšlenkového odkazu*, s. 105-106.

²⁰⁴ V roce 1905 provedl recenzi této dogmatiky na stránkách *ČKD* Josef Tumpach. Srov. *ČKD*, 1900/5, str. 359-360.

- ❖ SCHWETZ, Jan. *Compendium theologiae dogmaticae*, 1-2, Viennae 1862-1863.²⁰⁵
- ❖ STENTRUP, Ferdinand Alois, *De Verbo incarnato* (4.vol, Christologia, Soteriologie, 1882, 1889).
- ❖ STÖCKL, Albert. *Geschichte der Philosophie des Mittelalters*. Mainz 1865.
- ❖ SUŠIL, František. *Evangelium sv. Matouše; Evangelium sv. Marka; Evangelium sv. Lukáše; Evangelium sv. Jana*.
- ❖ TIXERONT, J. *Histoire des dogmes*. Paris: V. Lecoffre, 1906.
- ❖ WILMERS, Wilhelm. *Lehrbuch der Religio*. 1910.
- ❖ ZOBL, Johann. *Dogmengeschichte der katholischen Kirche*. Innsbruck: Verlag der Wagner'schen Universitäts-Buchhandlung, 1865.

Pospíšil ve svém díle hojně cituje Písmo svaté. Jedná se o citace v textu (v poznámce pod čarou pak uvádí souřadnice). Zcela evidentně (aniž by se k tomu na některém místě přiznal) využívá *Nový zákon Pána našeho Ježíše Krista* od Jana Ladislava Sýkory (1852-1928).²⁰⁶ Starozákonní texty jsou naopak citovány z překladu *Bibli česká čili Písmo Svaté Starého i Nového Zákona: podle obecného latinského, od sv. církve římské schváleného výkladu přeložené, poznovu s pilností přehlednuté a výkladem opatřené* (1898, 1899).²⁰⁷ Pospíšil poměrně často také pracuje s Vulgátou, Septuagintou, a hebrejským textem. Bohužel však autor nikde neuvádí, jaká kritická vydání používá. Pospíšil na jednom místě uvádí, že má výhrady k překladu Antonína Frencla (*Bibli Česká, čili, Písmo svaté starého i nového zákona. Přeložil Innocenc Antonín FRENCL. V Praze: Nákladem Karla Bellmanna, 1864*).²⁰⁸

---

²⁰⁵ Teolog Jan Schwetz přednášel dogmatickou teologii na Frintaneu ve Vídni v době, kdy zde náš Josef Pospíšil studoval. Julius Vychodil uvádí, že na Pospíšila učinil největší dojem. Srov. VYCHODIL, Pavel Julius. *Josef Pospíšil*, s. 6.

²⁰⁶ První díl z roku 1909 obsahuje evangelia, druhý díl (1914) pak ostatní knihy NZ. Více o díle in: BARTOŇ, Josef. *Moderní český novozákonní překlad: Nové zákony dvacátého století před Českým ekumenickým překladem*. Praha: Česká biblická společnost, 2009. Studijní texty (Česká biblická společnost), s. 40-79.

²⁰⁷ Specifikum tohoto překladu spočívá v tom, že se jedná o poslední překlad omezující se pouze na text Vulgáty. První díl (1. kniha Mojžíšova až Žalmy), druhý díl: část 1. (Příslaví až 2. kniha Makabejská), část 2. (Nový Zákon).

²⁰⁸ POSPÍŠL, Josef. *O Bohu jednom podle přirozenosti*, s. 25.

7 Analýza ontologické christologie [§ 2-56]

7.1 Dogmatický důkaz Kristova pravého božství a lidství [§ 3-9]

Christologický traktát (*De Deo Redemptore*) v rámci neoscholastického manuálu začínal obvykle dogmatickým důkazem Kristova pravého božství a pravého lidství.²⁰⁹ Smyslem tohoto kroku bylo připravit ontologický fundament (*natura divina, natura humana*) pro následné pojednání o hypostatické unii (spojení obou přirozeností v Kristu v jednotě osoby) a současně vyvrátit christologická heterodoxní učení. Důkaz byl veden z Písma a tradice (spisy Otců, církevních spisovatelů a pozdějších teologů, vyznání víry, dekrety všeobecných sněmů, definice římských papežů, dekrety částečných církevních synod). Předmětem důkazu bylo učení církve (článek víry, dogma) předložené ve formě krátké věty-teze, např. *Kristus je pravý Bůh a člověk, Kristus má pravé lidské tělo a rozumovou duši*. Pospíšil se evidentně od tohoto vzorce neodchyluje. V následujících dvou podkapitolách ve zkratce představíme autorovo provedení. Zaměříme se jak na kritéria, která autor k dokazování využívá, tak na jeho práci s Písmem. Autorovo využívání tradice uvádět a hodnotit nebudeme.

7.1.1 Dogmatický důkaz pravého božství [§ 4-7]

Výchozí teze (dogma): „*Kristus, Syn Marie Panny, jest druhá Božská osoba v Nejsvětější Trojici, jež má s Otcem a Duchem svatým touž Božskou přirozenost a všechny Božské vlastnosti a dokonalosti věčně s touto přirozeností totožně.*“²¹⁰ Teze současně komunikuje autorovo východisko či průkazný materiál, skrze který hodlá Božství prokazovat. Jedná se především o **Boží vlastnosti** (entitativní a operativní), které Písmo Kristu připisuje. Autor uvádí: věčnost (*aeternitas*), vševědoucnost (*omniscientia*) a všemohoucnost (*omnipotentia*). Autora dále zajímají výroky, které ukazují na Kristovu Boží přirozenost a Boží synovství. Posledním kritériem je Boží kult (*cultus laetiae*), jež si Kristus na svých učednicích nárokuje či mu je prokazován. Pospíšil ostře rozlišuje výroky samotného Krista od výroků apoštolů.

---

²⁰⁹ Dogmatický důkaz je nutné odlišovat od důkazu apologetického, jehož domovem byla fundamentální teologie (apologetika). Přestože měli leckdy stejný materiální předmět (např. božství Kristovo), lišili se předmětem formální (světlo rozumu a světlo víry). První byl veden ve světle Zjevení, druhý ve světle rozumu.

²¹⁰ POSPÍŠIL, Josef. *O Bohu vtěleném*, s. 13.

Svědectví samotného Krista v NZ

Kristus si připisuje Božskou moc [J 5, 17; J 5, 19; J 5, 21; J 8, 12; J 1, 4; J 10, 37-38; Mk 16, 17-18; Mk 2, 5; J 5, 26; J 14, 16; J 20, 21-23; J 12, 13-14]; *Kristus si připisuje Božskou vědu či vševědoucnost* [J 11, 27; J 16, 15; L 10, 21-22]; *Kristus přivlastňuje sobě věčný život* [J 17,5; J 8, 56-59]; *Kristus si připisuje s Bohem Otcem jednu a touž přirozenost* [J 14, 7-14; J 3, 16; J 10, 29-30; J 16, 15]; *Kristus pravil se býti Synem Božím a to ve vlastním a přirozeném smyslu* [Mt 16, 16; J 3, 16; J 17, 3; Mt 26, 64-65; Mk 14, 61-62; J 1, 18]; *Kristus si žádá na svých učednících božský kult a božské uctívání* [J 14, 1; J 5, 24; J 3, 36; J 17, 3; J 14, 13-19; Mk 12, 28; L 14, 26; Mt 10, 37; J 17, 3; J 8, 42; J 5, 23]

Svědectví apoštolů v NZ

Kristu je připisována Božská moc- [Ko 1,16]; *Kristu je připisována Božská věda či vševědoucnost* [J 2, 25; J 21, 17; Ko 2,3]; *Kristu je připisován věčný život -* [J 1,1; J 1,14; Zj 2,8; Žid 13,3]; *Apoštolové připisují Kristu život v jeho plnosti -* [J 1,4-5]; *Kristu je připisována Božská přirozenost-* [Fp 2,5-8]; *Kristus je nazýván Synem Božím ve vlastním a přirozeném smyslu-* [Ř 8, 32]; *Kristus je nazýván Bohem-* [J 20, 28-29; 1J 5,2; 1J 1,2; 1J 5,11-12; 1J 5, 18-20; Ř 9,5; 2 K 11, 32; Tt 2,13; L 1,16-17; 2 Pt 1,1-2]

Zcela evidentně v důkazu dominuje Janovská christologie. V kontextu důkazu Kristova božství je to sice pochopitelné, nikoli však zcela bez problémů.²¹¹ Zcela absentuje svědectví SZ (starozákonní předpoklady christologie).²¹² Zajímavá je také skutečnost, že Pospíšila zajímají pouze výroky (slova) a nikoli události Ježíšova života (*mysteria carnis Christi*). Pokládáme si zde otázku, zda by za tím nemohlo stát tehdejší pojetí Zjevení. Dle Karla Skalického totiž První vatikánský koncil v konstituci *Dei Filius* hovoří o Zjevení jen jako o Božím mluvení (*locutio Dei*) a nikoli jako o Božím jednání (*actio Dei*).²¹³

---

²¹¹ O Janovské christologii jako o christologii vysoké (*high christology*) hovoří např. BROWN, Raymond Edward. *Ježíš v pohledu Nového zákona: úvod do christologie*, s. 229-250.

²¹² R. Špaček i F. Žák se starozákonním předpokladům Kristova pravého božství věnují.

²¹³ Srov. SKALICKÝ, Karel. *Teologie zjevení Prvního vatikánského koncilu a její dějinné přede hry a dohry*, in: *Dokumenty Prvního vatikánského koncilu: pracovní překlad*, s. 18-31.

7.1.2 Dogmatický důkaz Kristova pravého lidství [§ 9]

Výchozí teze (dogma): „*Kristus jest pravý člověk, Kristus má pravé lidské tělo, Kristus má pravou lidskou duši.*“ V jistém zjednodušení lze říci, že autor prokazuje Kristovo lidství ze tří skutečností. První jsou stavy či hnutí, typické pro člověka (např. žízeň, hlad, smutek, únava, radost, narození, smrt). Druhou skutečností jsou charakteristické pojmenování Krista v Písmu člověkem či synem člověka. Třetí skutečností jsou podstatné a integrální části lidské přirozenosti, tj. tělo a rozumná duše, které jsou v Písmu Kristu přiřčeny.²¹⁴ Důkaz je tradičně veden z Písma a tradice. Nyní k Pospíšilově práci s Písmem:

1. *Lidské stavy, hnutí, fáze lidského života*: Pospíšil se odvolává na základní události Kristova života, jež zaznamenávají synoptikové (narození, růst, pokoušení na poušti, únava, hlad, žízeň).
2. *Pojmenování Krista člověkem (synem člověka)*: J 8, 40; 1 Tm 2, 5; Mt 8, 20; Mt 9, 6; Mt 11,9; Mt 12,8.
3. *Kristus má rozumovou duši a tělo (krev)*: J 6, 53; L 24, 36; J 1, 14; I J 4, 2; Mt 26, 38; L 2, 52; L 2, 52; L 22, 42; J 15, 10; Fp 2,8.

Je zcela očividné, že Pospíšil v tomto typu důkazu značně využívá synoptiky. Autor to však činí přiznaně.²¹⁵ Pospíšil klade velký důraz na Kristovo tělo a krev. Proč? Zcela jistě ze soteriologických důvodů. „*Tělo a krev je s dílem vykoupení našeho Kristem dokonaného tak těsně spojeno, že s touto dvojí složkou tělesné stránky přirozenosti lidské stojí a padá. Kdyby Kristus neměl pravého těla lidského spojeného s pravou krví lidskou, nebyl by mohl býti člověkem zrozeným z Adama, nebyl by mohl být druhým reprezentantem naším, jenž svým utrpením a svou smrtí učiniv zadost námi uražené velebnosti Božské dokonal dílo vykoupení a s míru našeho s Bohem. Ačkoli nás vykoupil svou smrtí na kříži, která má pro nekonečnou důstojnost jeho osoby nekonečnou cenu, přece jest tuto cenu na prvním místě připisovati jeho krvi.*“²¹⁶ Tolik k důkazu.

---

²¹⁴ Tento postup byl pro manuál typický. Velmi zajímavá je i jeho přítomnost v rámci staro-protestantské ortodoxie. Srov. PÖHLMANN, Horst Georg. *Kompendium evangelické dogmatiky*, s. 229.

²¹⁵ „*Pravdu tuto dosvědčuje a potvrzuje (že jest Kristus pravý člověk) nade vší pochybnost Písmo svaté. To platí především o evangeliích synoptických., které hlavně vyličují lidský život Krista Pána, ačkoliv i Božství jeho na mnohých místech svědectví vydávají.*“ POSPÍŠIL, Josef. *O Bohu vtěleném*, s. 53.

²¹⁶ Tamtéž na s. 60.

7.2 Kristovo lidství- Kristus jakožto člověk [§10-25]

Nyní se pokusíme představit Pospíšilovu reflexi Kristova lidství. Pospíšil se této problematice věnuje hned po provedení dogmatických důkazů Kristova pravého božství a lidství. V klasickém manuálu se však Kristovo lidství projednávalo většinou až po výkladu hypostatické unie.²¹⁷ Proč? Protože Kristova lidská přirozenost se v důsledku hypostatického spojení uskutečňuje mimořádným (nejvyšším možným) existenciálním způsobem v rámci vlastních nepřekročitelných hranic. „*Neděje se to působením hypostatické unie, protože božská Osoba přijímá přirozenost a neuzpůsobuje ji, ale kvůli ní.*“²¹⁸ V klasické spekulativní christologii se vlastnosti (atributy) lidské přirozenosti Krista rozdělovaly na pozitivní a negativní (přednosti a nedostatky).²¹⁹ U našeho autora se však s tímto rozdělením a nomenklaturou nesetkáme. Ze samotného autorova výkladu je však patrné, že se jedná o toto klasické téma.²²⁰ Tolik na úvod.

7.2.1 Nedostatky (slabosti, defekty) Kristova lidství [§ 10-25]

Pospíšil nedostatky Kristova lidství rozlišil na nedostatky těla a na nedostatky duše.²²¹ Kristovo tělo bylo „*jako každé jiné tělo lidské složeno z hmotných částí, bylo podrobeno všem proměnám, [...] jako jest potřeba pokrmu, nápojem zotavení po namáhavé práci, konečně rozklad z částí, ze kterých bylo složeno, a smrt, záležející v oddělení duše a těla.*“²²² Autor současně upozorňuje, že tyto nedostatky jsou u nás lidí následkem a trestem za hřích (čili jsou nepřirozené). U Krista jsou naopak přirozené, protože je na sebe dobrovolně vzal, aby jimi Otcí učinil zadosť a tak nás s ním smířil. U Krista je však třeba vyloučit ty nedostatky, které jsou s hříchem dědičným úzce spojeny (nezřízená žádostivost).²²³ Pospíšil Kristus je také podroben tzv. vášním (*passiones animae*).²²⁴

---

²¹⁷ Tak je tomu například v *Katolické věrouce* Richarda Špačka, v *Synopsis theologiae dogmaticae specialis* Vojtěcha Šandy i v *Soustavné katolické věrouce pro lid* Františka Žáka.

²¹⁸ NICOLAS, Jean-Hervé. *Syntéza dogmatické teologie II.*, s. 86.

²¹⁹ Tamtéž na s. 87.

²²⁰ „Atributy, ať už pozitivní či negativní, kvůli hypostatické unii přiznané přijatému lidství se v klasické teologii nazývají *co-assumpta* (spolu-přijaté).“ Tamtéž na s. 87;

²²¹ Stejně tak to učinil Tomáš Akvinský ve své Teologické sumě. Srov. ST III, qu. 14-15.

²²² POSPÍŠIL, Josef. *O Bohu vtěleném*, s. 63.

²²³ Tamtéž na s. 64.

²²⁴ „Latinský výraz *passio* se tradičně překládal jako „vášeň“, avšak nikoli v tom smyslu, jak slovu „vášeň“ rozumíme dnes, kdy hovoříme (v dosti zúženém smyslu) o hráčské či sběratelské vášni. Termín *passio* zahrnoval obecněji všechny vnitřní emotivní akty. „Vášněmi jsou radost, zármutek, obava apod. Proto nebudeme výraz *passio* překládat zastaralým a zavádějícím protějškem „vášně“, nýbrž příležitostnějším termínem *emoce*.“ PEROUTKA, David. *Tomistická filosofická antropologie*, s. 148.

7.2.2 Dokonalosti (přednosti) Kristova lidství [§ 13-25]

Co do způsobu uchopení látky se Pospíšil pravděpodobně inspiroje Tomášem Akvinským. Tento středověký mistr teologie rozčlenil ve své Teologické sumě spolu-přijatých dokonalosti do tří typů: Kristova milost, vědění a moc.²²⁵

7.2.2.1 Kristova milost-svatost [§ 13-21]

Pospíšil začíná své pojednání od nejvznešenější milosti, kterou Kristus jakožto člověk disponoval. Jedná se o tradiční milost hypostatické unie, „*kteřou jeho lidské přirozenosti nebyl udělen nějaký dar pouze stvořený a proto konečný, nýbrž dar nestvořený a nekonečný, sama totiž Božská osoba se všemi svými vlastnostmi a dokonalostmi Božskými.*“²²⁶ Tato milost, nazývána také milost sjednocení (*gratia unionis*), je milostí nestvořenou a podstatnou (nikoli tvořenou a akcidentální jako jest milost posvěcující a ostatní milosti z ní plynoucí). Kristovo lidství je díky ní substanciálně svaté.²²⁷ Díky ní se stává člověk Ježíš přirozeným Synem Božím. Nyní však k tomu nejpodstatnějšímu principu Pospíšilovy christologie! **Pospíšil praví: „Milostí unie hypostatické nabývá Kristus člověk důstojnosti Božské a každý jeho lidský skutek ceny nekonečné.**“^{228 229} Díky tomuto principu totiž bude moci Kristus jakožto člověk podat nekonečné zadostiučinění nekonečně uraženému Bohu Otci.

Pospíšilův Kristus disponuje také milostí posvěcující (*gratia sanctificationis*) a ostatními milostmi z ní plynoucí: nadpřirozené ctnosti (teologické a morální), sedmero darů Ducha svatého, osmero blahoslavenství, milodary (charismata). Kristus měl tyto stvořené milosti v plnosti.²³⁰ Neměl však víru ani naději.²³¹ Co do rozsahu jsou Kristovy stvořené milosti konečné. Tolik k milostem.

---

²²⁵ Srov. ST III, qu. 7-13.

²²⁶ POSPÍŠIL, Josef. *O Bohu vtěleném*, s. 82.

²²⁷ „Nikdo nemůže pochybovat, že hypostatická unie je největší Boží dar jeho tvorstvu, nejvyšší milost, která je pramenem všech ostatních milostí.[...] Ježíšovo lidství je svaté kvůli hypostatické unii. Je svaté, protože náleží Slovu jako jeho vlastní. V klasické teologii se to nazývá Kristova substanciální svatost.“ NICOLAS, Jean-Hervé. *Syntéza dogmatické teologie II.*, s. 89 a 91.

²²⁸ POSPÍŠIL, Josef. *O Bohu vtěleném*, s. 83.

²²⁹ „Milostí habituální a světlem slávy povznáší se sice rozumné bytosti stvořené do sféry nadpřirozené a připodobňují se samé přirozenosti Božské, ale zůstávají při tom přece jen bytostmi stvořenými a konečnými a všechny jejich činnosti a skutky, jejich, ačkoli svou vnitřní cenou a důstojností se nevýslovně povznášejí nad řád přirozený a jeho význam a cenu, zůstávají jen skutky lidskými, pokud se týče, andělskými a nikdy nenabývají ceny nekonečné.“ Tamtéž.

²³⁰ Srov. ST III. qu. 7, art. 11.

7.2.2.2 *Kristovo lidské vědění* [§ 22]

Problematika Ježíšova lidského vědění a vědomí je téma, jež se táhne dějinami christologické reflexe jako Ariadnina nit od středověku do současnosti.²³² Otázka po způsobu poznávání člověka Ježíše Krista má své kořeny ve scholastice.²³³ Právě zde se zkonstituovala nauka o trojím způsobu Kristovy lidské vědy. Jedná se o: vědění blaživého patření (*scientia visionis beatificae*), vlité vědění (*scientia infusa*) a získané vědění (*scientia acquisita*).²³⁴ Jelikož tuto nauku víceméně zastávaly všechny významné autority vrcholné scholastiky, stála se na dlouhou dobu stálíci západní teologie. Tato situace se změnila v průběhu 20. století. Katechismus Katolické církve například již nehovoří o blaživém patření.²³⁵ Podobně je tomu i v dokumentu Mezinárodní teologické komise z roku 1985.²³⁶ Náš autor se pochopitelně drží staleté tradice a ve svém výkladu pracuje s tradiční scholastickou triádou:

1. *scientia visionis*
2. *scientia infusa*
3. *scientiam acquisitam sive experimentalem*

Velmi zajímavá je Pospíšilova argumentace ve prospěch *scientia visionis*, *scientia infusa*. Autor se nemůže smířit se skutečností, že by Syn Boží přijal nedokonalou lidskou přirozenost, „což by se stalo, kdyby jeho duše při jeho početí měla pouhou schopnost poznávací bez poznání skutečného“.²³⁷

---

²³¹ Kristova duše resp. její duchovní mohutnosti (rozum a vůle) měla během pozemského putování bezprostřední patření na Boha. V tomto smyslu byl člověk Ježíš comprehensor.

²³² „Každý, kdo se podrobněji zabýval studiem christologie, mi dá za pravdu, že problematika vědomí, které měl Ježíš z Nazareta o své osobní identitě, a s tím spojená otázka jeho lidského poznání nebo vědění představuje jakýsi prubířský kámen christologické reflexe. Tato problematika navíc v naší době rozhodně nepředstavuje pouze teoretický problém, protože probouzí zájem nejenom těch, kteří chtějí hlouběji proniknout do tajemství galilejského Mistra, ale i těch, kteří jej zároveň chtějí v současném opravdovém světě opravdově následovat.“ POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Problematika vědění a vědomí vlastní osobní identity Ježíše z Nazareta*, s. 7.

²³³ „Otázku „Jak je poznání Božího Slova sdělováno Kristovu svatému lidství?“ církevní otcové nezodpověděli, a tak se stává jednou ze stěžejních otázek pro teology středověku a novověku.“ DREYFUS, François. *Věděl Ježíš, že je Bůh?*, s. 27.

²³⁴ NĚMEČEK, Antonín. *De Deo Redemptore*, s. 23-25.

²³⁵ Srov. *Katechismus katolické církve*. Praha: Zvon, 1995, čl. 471-474.

²³⁶ Srov. *Dokumenty Mezinárodní teologické komise věnované christologii a soteriologii do roku 1995*.

²³⁷ POSPÍŠIL, Josef. *O Bohu vtěleném*, s. 115.

7.2.2.3 *Kristova lidská moc* [§ 24]

Problematika vzájemného poměru mezi lidskou a Božskou mocí Kristovou je opět klasickou otázkou spekulativní christologie.²³⁸ Pohledme tedy, jak s ní naložil náš autor.

Kristus jako Bůh a člověk disponuje dvojí mocí: Božskou a lidskou. První je nekonečná, druhá konečná. Tématiku Božské moci projednával Josef Pospíšil v traktátu *O Bohu jednom podle přirozenosti* a v traktátu *O Bohu trojjediném podle osobnosti*. Nyní jde pouze o jeho lidskou moc. Pospíšil rozlišuje v Kristu člověku dva typy skutků. Jedny působí jako účinkující příčina, druhé naopak jako příčina nástrojová či služebná (*causa instrumentalis vel ministerialis*). Moc, která přísluší Kristu člověku jako účinkující příčině, je konečná. Moc, která přísluší Kristu člověku jako nástrojové příčině, je nekonečná. Z toho důvodu všechny zázraky, kterých se Kristus dopustil, „působil jako Božská osoba skrze svou lidskou přirozenost“.²³⁹ Pospíšil dále uvádí, že obojí Kristova moc (Božská a lidská) jsou v naprostém souladu, protože obojí moc má jeden jediný princip (*principium quod*), tj. Božskou osobu. Jsou tedy v mravním smyslu jen jednou vůlí.

7.2.2.4 *Kristova bezhříšnost* [§ 13]

Kristova bezhříšnost úzce souvisí s Kristovou svatostí, o které jsme pojednali na počátku (Kristova milost-svatost). Pospíšil pochopitelně u Krista člověka neguje nezřízenou žádostivost, která není ničím jiným než ztrátou integrity mezi jednotlivými mohutnostmi duše. Pospíšil v tom smyslu říká: „*Jelikož u Krista Pána měl Božský a lidský život jen jeden princip (principium quod), záležící v Božské osobě, proto musela být u něho naprostá harmonie mezi Božským a lidským životem. Jako vyšší duchová stránka byla podrobena Bohu, tak byla jeho stránka smyslná poddána rozumu a svobodné vůli Kristově a skrze tyto mohutnosti pak samému Bohu.*“²⁴⁰ Kristus byl tedy prost dědičného hříchu a tedy i osobního. Z důvodu hypostatické unie Kristus zhřešit ani nemůže (*impeccabilitas*).²⁴¹ Tolik k bezhříšnosti Krista.

---

²³⁸ Srov. ST III. qu. 13 art.,1-4.

²³⁹ POSPÍŠIL, Josef. *O Bohu vtěleném*, s. 140-141.

²⁴⁰ Tamtéž na s. 73.

²⁴¹ „Každý hřích, ať již byl vykonán na prvním místě vyšší rozumovou aneb nižší smyslovou částí lidské přirozenosti Kristovy, byl by vždy hříchem Božské osoby Kristovy, co s její naprostou a nekonečnou svatostí nedá se srovnati.“ POSPÍŠIL, Josef. *O Bohu vtěleném*, s. 74.

7.3 Vtělení a hypostatická unie [§ 29-33]

Po projednání Kristovy lidské přirozenost (pozitivní a negativní atributů), přistupuje autor ke klíčovému tématu spekulativní christologie, tj. k pojednání o hypostatické unii. Tomuto pojednání je však předřazena kapitola o vtělení [§ 26-27.] a základních ontologických kategoriích (ontologický aparát) klíčových pro reflexi o hypostatické unii: *podstata, esence, přirozenost, hypostaze (=suppositum), osoba, osobnost*.²⁴² [§28)]. Nejdříve pojednáme o autorově pojmání vtělení a poté o jeho pojetí hypostatické unie.

7.3.1 Vtělení

*„Vtělení znamená spojení Slova s jeho lidskou přirozeností vzatou z Blahoslavené Panny a Matky v jednotě jeho Božské osoby.[...] Tajemství tohoto díla záleží v tom, že Duch svatý beze vší mužské součinnosti v okamžiku, ve kterém Blahoslavená Panna vyřkla k archandělu Gabrielovi: „Aj, já děvka Páně, staniž se mi podle slova tvého“, vytvořil v jejím přesvatém lůně tělo Kristovo, stvořil jeho duši, spojil ji s tělem a tělo duší oživené spojil s jeho Božskou osobou, tak že v témže okamžiku Syn Boží, pravý Bůh, stal se pravým člověkem.“*²⁴³

Na první pohled je patrné, že vtělení náš autor pojímá ontologicko-statickým způsobem (vtělení pojímané jako úkon). Existenciálně-dynamické pojetí (vtělení pojímané jako stávání se člověkem) v reflexi našeho autora není přítomné. Dle C.V. Pospíšila však *„ve zdravé christologické reflexi se musí oba přístupy k tajemství vtělení vzájemně doplňovat.“*²⁴⁴ Tento autor zároveň konstatuje, že vtělení pojímané výhradně jako úkon nás zavádí do christologie *Logos- sarx*. Slabým místem tohoto přístupu je přehlížení Ježíšova příběhu, tj. plného lidství Slova.²⁴⁵ Vzhledem k tomu, že v reflexi našeho autora nehraje životní příběh Ježíšův téměř žádnou roli (absence *mysteria carnis Christi*), mají slova C.V. Pospíšila pro posuzování díla christologie kapitální relevanci.²⁴⁶ Tolik k pojetí vtělení Josefa Pospíšila.

---

²⁴² POSPÍŠIL, Josef. *O Bohu vtěleném*, s. 158-167.

²⁴³ Tamtéž na s. 151-152.

²⁴⁴ POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*, s. 180-181.

²⁴⁵ „Konkrétní člověk se dovršuje a stává sebou samým po celou dobu svého životního putování. Teprve v okamžik smrti se toto stávání se člověkem naplňuje. Totéž platí i pro Slovo, které se učinilo člověkem a vzalo na sebe toto lidské stávání se.“ Tamtéž na s. 179-180.

²⁴⁶ „S úpadkem scholastiky je spojena i určitá redukce systematické christologie, která se zaměřuje výhradně na spekulaci o dvou přirozenostech a jedné osobě Božího Syna. Tematika událostí Ježíšova života zůstává vyhrazena duchovní literatuře a lidové zbožnosti. Tento stav setrvává v manualistické teologii až do Druhého vatikánského koncilu.“ Tamtéž na s. 84.

7.3.2 Teologicko-spekulativní výklad hypostatické unie

Chalcedonským koncilem (451) se reflexe o ontologické struktuře Ježíše Krista (hypostatické unii) nezastavila.²⁴⁷ Především v rámci školské teologie vzniklo několik výkladů (modelů) hypostatické unie. K těm nejzákladnějším patří pojetí tomistické, suareziánské a scotistické. Naším zájmem tedy bude odhalit, k jaké tradici se náš autor hlásí.

Pospíšil nejdříve vysvětlí samotný pojem hypostatické unie a poté provádí dva důkazy. V první fázi prokazuje, že v Kristu jako Bohu a člověku jest pouze jedna fyzická Božská osoba ve snaze vyvrátit nestorianismus [§ 30]. Ve druhé fázi předloží klasickou analogii mezi hypostatickou unii o spojení duše a těla [§ 31].²⁴⁸ Ve třetí fázi zdůvodňuje nauku Druhého konstantinopolského koncilu, který hovoří o sjednocení Boha Slova s tělem podle složení (*kata synthesin- secundum compositionem*) [§ 32]. Ve čtvrté fázi je projednáván počátek a trvání hypostatické unie (*stala se v prvním okamžiku početí, nebyla nikdy přerušena, bude trvati navěky*) [§ 33.]. Pospíšil současně ukazuje hlubší souvislosti této pravdy víry s jinými články víry. Základní ambicí je zde prokázat, že Kristus od počátku své lidské existence byl Bohočlověkem. Toto boholidství nebylo přerušeno ani smrtí, zmrtvýchvstáním a nanebevstoupením. Na nerozlučitelnosti lidské přirozenosti se Slovem stojí celá naše spása. Smrtí na kříži se Kristova duše sice oddělila od těla, nicméně jak tělo, tak duše zůstaly hypostaticky spojené s Osobou. Jedině tak lze hovořit: o sestupu Kristovy duše do předpekli a o velkopáteční adoraci Kristova mrtvého těla. Věčné trvání hypostatického spojení zase souvisí s Kristovým věčným velekněžstvím (Žd 7, 24) a královským úřadem. Kněžství Kristovo je úřadem Krista člověka. Poslední soud bude vykonávat Kristus jakožto člověk.²⁴⁹

Nyní se pokusíme zachytit Pospíšilův teologicko-spekulativní výklad hypostatické unie. Oč jde? Bylo již řečeno, že v dějinách západní christologické reflexe se vyprofilovalo několik rozdílných pojetí (modelů) hypostatické unie. Zmínili jsme

---

²⁴⁷ „Vývoj christologického dogmatu se v Chalcedonu nezastavil.[...] Ovšem formulace Chalcedonu ustaluje víru církve v to, co nazýváme hypostatická unie, tedy ontologickou strukturu Ježíše Krista, Bohočlověka.“ NICOLAS, Jean-Hervé. *Syntéza dogmatické teologie II.*, s. 9.

²⁴⁸ „Toto srovnání je velmi časté u sv. Augustina a setkáme se s ním také u Theodora z Mopsuestie. Dostalo se i do velmi oficiálního symbolu *Quicumque*.[...] Na první pohled má toto srovnání silný monofyzitismus, který ho činí podezřelým. Je přesto pozoruhodné, že sv. Tomáš ho ani zdaleka neodmítá, ale přijímá ho a „uctivě“ ho vysvětluje takovým způsobem, že veškerý monofyzitismus vylučuje.“ NICOLAS, Jean-Hervé. *Syntéza dogmatické teologie II.*, s. 37.

²⁴⁹ POSPÍŠIL, Josef. *O Bohu vtěleném*, s. 192.

tomistické, suareziánské a scotistické pojetí. To, v čem se tyto filosofické tradice liší v otázce hypostatické unie, je princip subsistence, „čili v čem spočívá ona skutečnost, která umožňuje individuované přirozenosti subsistovat“.²⁵⁰

„Subsistence (jako forma, jíž se konstituuje supositum), se definuje jako to, skrze co se individuální substance formálně stává subsistující a nesdělitelnou.“²⁵¹

Trinitární a inkarnační mysterium přivedlo křesťanskou filosofii k poznání, že mezi individuální a kompletní přirozeností a osobou (hypostazí) musí být rozdíl. Jinak by totiž individuální a kompletní lidská přirozenost Krista konstituovala lidskou osobu, což je však v protikladu s vírou. Pouze pomyslný rozdíl (*distinctio pure mentalis*) to být ale nemůže, proto se předpokládá reálný či virtuální rozdíl (distinkce). Pro představení jednotlivých pozic využijeme dílo L. Otta a J. Gredta.²⁵²

Základní přehled filosofických škol

- ❖ Tomistická pozice Capreola a Billota: „Subsistence spočívá v individuální existenci substance nebo v zaměření (*ordo*) k této existenci, tj. v esenci, nakolik je zaměřena na existenci.“²⁵³ „Přirozenost se stává supositem (osobou) tím, že obdrží bytí. Kristova lidská přirozenost nevlastní žádné vlastní stvořené, nýbrž nestvořené bytí a tím také subsistenci Slova.“²⁵⁴
- ❖ Tomistická pozice Cajetána, Jana od sv. Tomáše: „Subsistence nepatří k linii existence. Subsistence spočívá v završení individuální substance. Subsistence jako pozitivní dokonalost završuje substanci, nikoli jakožto existující, ale jakožto esenci a přirozenost. Subsistence je završení (*terminatio*) individuální substance, nakolik je esencí a přirozeností, neboť tímto završením je přirozenost dokonale samostatná, tedy definitivně zakončená. Toto zakončení však nelze chápat pouze negativně v tom smyslu, že teď už k přirozenosti nepřistupuje nic dalšího, nýbrž je to pozitivní

---

²⁵⁰ NICOLAS, Jean-Hervé. *Syntéza dogmatické teologie II.*, s. 42.

²⁵¹ GREDT, Joseph. *Základy aristotelsko-tomistické filosofie*, s. 410.

²⁵² OTT, Ludwig. *Dogmatika, IV. díl (De Deo redemptore)*, s. 27; GREDT, Joseph. *Základy aristotelsko-tomistické filosofie*, 410- 412.

²⁵³ GREDT, Joseph. *Základy aristotelsko-tomistické filosofie*, s. 411-412.

²⁵⁴ OTT, Ludwig. *Dogmatika, IV. díl (De Deo redemptore)*, s. 27

*dokonalost, protože završuje přirozenost tak, že ji uschopňuje, aby jako subjekt přijímala akcidenty a existenci, aniž by s přirozeností splývaly.*²⁵⁵

- ❖ Suarézova pozice: *„Individuální a kompletní přirozenost se stává hypostazí tím, že k ní přistupuje subsistenční modus, vycházející z přirozenosti, avšak reálně od ní rozdílný. Ten chybí Kristově lidské přirozenosti. Na jeho místo nastoupil jiný stvořený substanciální modus, zvaný modus unionis, který obě přirozenosti vzájemně spojuje.*“²⁵⁶
- ❖ Scotistická pozice: *„Scotisté předpokládají pouze virtuální distinkci mezi přirozeností a hypostazí. Podle jejich názorů se stává přirozenost hypostazí tím, že zůstává ponechána sama sobě a není přijata vyšší hypostazí. Hypostatické bytí nepřipojuje žádnou novou realitu k přirozenosti. Kristova lidská přirozenost není proto pouhou lidskou osobou protože je přijata do božské hypostaze. Kdyby byla někdy Kristova lidská přirozenost propuštěna z hypostatické unie, byla by sama od sebe, bez přistoupení nějaké reality, lidskou osobou.*“²⁵⁷

Nyní, po představení základní ontologických modelů, se můžeme uchýlit k Pospíšilovu pojetí. Bylo již řečeno, že Pospíšil předradil kapitole o hypostatické unii výklad základních ontologických pojmů. Bohužel musíme konstatovat, že se zde autor principu subsistence nevěnuje. Věnuje se mu však ve své *Filosofii podle zásad sv. Tomáše Akvinského I.*

*„Poslední důvod, pro který podstata přechází ze stavu abstrakce do stavu konkrétního a podkladem (suppositum) se stává, jest její subsistence. **Tato subsistence jsouc nejvyšším dovršením dokonalosti a neodvislosti každé podstaty musí být něčím pozitivním** právě tak, jako dokonalost specifická vzhledem k podstatě druhové (specificky) neúplně zahrnuje v sobě pozitivní jistotu.*“²⁵⁸

Z právě uvedeného vyplývá, že Pospíšil inklinuje k tomistické pozici resp. k pozici Kajetána a Jana od sv. Tomáše.

---

²⁵⁵ GREDET, Joseph. *Základy aristotelsko-tomistické filosofie*, s. 411-412.

²⁵⁶ OTT, Ludwig. *Dogmatika, De Deo redemptore, IV. díl*, s. 27

²⁵⁷ Tamtéž.

²⁵⁸ POSPÍŠIL, Josef. *Filosofie podle zásad sv. Tomáše Akvinského I.*, s. 635.

7.4 Důsledky hypostatické unie [§ 34-46]

Pojednání o tzv. důsledcích, které plynou z hypostatické unie pro osobu Slova a pro obojí Kristovu přirozenost patří ke klasickým tématům tradiční christologie. Projednávalo bylo většinou v rámci samostatné kapitoly hned za kapitolou o hypostatické unii. Tak je tomu i u našeho autora. Pospíšil k důsledkům hypostatické unie řadí:

1. *Communicatio idiomatum (O vzájemné sdílnosti Božských a lidských vlastností a činností v Kristu)* [§ 34-36]
2. *Přirozené Boží synovství Krista člověka (Kristus i jako člověk není adoptivním, nýbrž přirozeným Synem Božím)* [§ 37]
3. *Predestinace Krista člověka [§ 38], jediná bohopocta (cultus latraie) Krista (Kristu jest nejen jako Bohu, nýbrž také jako člověku vzdávati v pravém a vlastním smyslu bohopoctu)* [§ 39-43]
4. *Perichoreze (vzájemné prostupování obou přirozeností v jediné osobě Kristově* [§ 44]
5. *Deifikace lidské přirozenosti v Kristu* [§ 45]
6. *Boholidské skutky v Kristu (deiviriles)* [§ 46]

Nutno dodat, že Pospíšil předkládá zcela standartní christologické struktury běžné v tehdejší školské (univerzitní) christologii. Stejným způsobem postupoval např. R. Špaček, F. Žák, Vojtěch Šanda i Ludwig Ott.²⁵⁹

---

²⁵⁹ ŠPAČEK, Richard. *Katolická věrouka II.*, s. 200-211; ŽÁK, František. *Soustavná katolická věrouka pro lid II.*, s. 260- 290; ŠANDA, Vojtěch. *Synopsis Theologiae Dogmaticae Specialis II.*, s. 63-70; OTT, Ludwig, *Dogmatika, De Deo Redemptore* (Olomouc: Maticе cyrilometodějská, 1993), s. 29-34.

7.5 Kacířstva christologická [§ 47-56]

Pojednání o christologických herezích je v autorově ontologické christologii poslední kapitolou. Heterodoxní učení jsou tematicky rozčleněny do šesti typů:

1. *Kacířstva popírající člověčenství Krista Pána* [§ 47]
  - a. doketismus
  - b. apollinarismus
2. *Kacířstva popírající Božství Krista Pána* [§ 48]
  - a. cerintianismus, gnóze, ebionitismus
  - b. dynamický monarchianismus, (učení Pavla ze Samosaty)
  - c. arianismus
  - d. unitářství
  - e. moderní bludy popírající Božství Krista Pána
3. *Blud moderní popírající historičnost osoby Kristovy* [§ 49]
4. *Blud Nestoriův popírající v Kristu jednotu osoby* [§ 50]
5. *Adopcianismus* [§ 51.]
6. *Blud monofyzitů, kontroverze vzniklé z monofyzitismu (monotheletismus)* [§ 52-55]

Z přehledu je patrné, že autorův výčet christologických herezí je klasickou expozicí heterodoxních učení křesťanského starověku. Velmi zajímavý je výčet tzv. moderních bludů. Autor jimi myslí především liberální protestantismus a modernismus. Oba dva viní z důsledného popírání Kristova pravého Božství. O modernistech říká: „*Teprve v poslední době měli někteří bohoslovci katoličtí [...] přistoupiti na stranu liberálních teologů protestantských a Božství Krista Pána zásadně popírati. A poněvadž tito katoličtí bohoslovci stojíce na stanovisku všeobecného evolucionismu jak v životě hmotné přírody tak i pokolení lidského, popírali nejen toto základní dogma víry katolické, nýbrž každé pozitivní náboženství, ano i existenci osobního, mimo-světového Boha, proto papež Pius X. nazval vším právem tuto modernistickou nauku souborem všech kacířství a odsoudil je se vši možnou rozhodností Encyklikou Pascendi dominici gregis.*“²⁶⁰ Z této encykliky Pospíšil uvádí teze 27-38.²⁶¹

---

²⁶⁰ POSPÍŠIL, Josef. *O Bohu vtěleném*, s. 288.

²⁶¹ Tamtéž na s. 288-293.

8 ANALÝZA SOTERIOLOGIE [§ 57-111]

8.1 Účel vtělení [§ 58-67]

Otázka po účelu vtělení Syna Božího je první otázkou, kterou Josef Pospíšil předkládá. **Dle autora jím je vykoupení člověka z hříchu: osobního a dědičného.** V otázce zda nás Kristus vykoupil hlavně z hříchu osobního či dědičného, se odvolává na Tomáše Akvinského, dle kterého se vykoupení týká především hříchu dědičného (ST III. qu. 1, art. 4.).²⁶² Druhou otázkou, kterou si Pospíšil klade je otázka primárního účelu vtělení. Pospíšil je tomista. Není tedy divu, že vtělení podmiňuje hříchem. Ve výkladu se opírá o „slavný“ Tomášův argument: „*Protože se však všude v Písmě uvádí za důvod vtělení hřích prvního člověka, proto jest vhodnější říci, že dílo Vtělení bylo určeno od Boha k vyléčení hříchu, takže kdyby nebylo hříchu, nebylo by vtělení.*“ (ST III. qu.1, art. 3). V kontextu otázky primárního účelu vtělení autor předkládá pořadí božích úradků:

- 1) *Bůh se rozhodl od věčnosti, že stvoří ke své slávě tento svět se všemi kůry andělskými a s lidským pokolením, a že jak anděly, tak lidi určí k cíli nadpřirozenému.*
- 2) *Ustanovil rovněž od věčnosti, že jak andělům, tak lidem poskytne potřebné nadpřirozené milosti, kterými tohoto cíle budou moci dojít. Andělům a lidem, kteří budou s těmito milostmi spolupůsobit, určil za odměnu nebeskou blaženost, ostatní, kteří dobrovolně nepoužijí těchto prostředků, vyloučil z této blaženosti.*
- 3) *Adama ustanovil za hlavu lidského pokolení jak tělesnou tak i juridickou a mravní, tak že, když v milosti posvěcující setrvá, také všechno jeho potomstvo v této milosti se bude roditi, pakli je hříchem ztratí, že jí neztratí jen pro sebe, nýbrž zároveň také pro všechno člověčenstvo (mimo Matku Boží).*
- 4) *Tzv. vědou střední (scientia media) předvídal od věčnosti pád hříšných andělů a lidí a setrvání dobrých andělů v milosti Boží.*
- 5) *Hříšným andělům ustanovil věčné tresty, dobrým za odměnu slávu věčnou. Nad lidstvem padlým se ustanovil od věčnosti se smilovati a na jeho záchranu poslati mu Syna svého, jenž se měl státi člověkem z Marie Panny a jako Bůh a člověk se státi nadpřirozenou hlavou a cílem veškerého tvorstva.*
- 6) *Ustanovil pro zásluhy Syna Božího člověkem učiněného uděliti všem lidem milostí potřebných k dosažení života věčného.*

---

²⁶² POSPÍŠIL, Josef. *O Bohu vtěleném*, s. 324.

Třetí otázka náleží nutnosti vtělení Syna božího. Pospíšil odmítá jakoukoliv nutnost v jednání Boha navenek (v ekonomii). Vtělení bylo ve vztahu k vykoupení nanejvýš přiměřené (vhodné).²⁶³ Jednak ze strany Boha, *protož v něm projevil nekrásnější a nejvelebnější shodu mezi svým milosrdenstvím a spravedlností*, jednak ze strany člověka, *protože Syn Boží zjednal spásu člověčenstvu mnohem dokonalejším způsobem, než byla spása, kterou mu Adam hříchem svým ztratil*.²⁶⁴

Pospíšil hovoří o podmíněčně nutném vtělení. Oč jde? V době našeho autora převládalo mínění, že Bůh žádal na člověku rovnocenné zadostiučinění (*satisfacio condigna*). Protože je však urážka nekonečná (velikost urážky se měří podle hodnosti uražené osoby), musí být i zadostiučinění nekonečné. A poněvadž tohoto zadostiučinění konečná lidská přirozenost není schopna, „poslal Bůh Syna svého, aby na sebe vzal přirozenost lidskou a jako prostředník a zástupce člověčenstva toto zadostiučinění jménem a na místě jeho vykonal“.²⁶⁵ Z uvedeného vyplývá, že Pospíšil vysvětluje dílo Kristovo skrze model (teorii) zástupného zadostiučinění. Autorovo pojetí této kategorie budeme analyzovat v následující kapitole.

Pospíšil redukuje vtělení výhradně na vykoupení. Vtělení jako zjevení či dar vnitro-božské lásky člověku se v jeho reflexi nikterak neprojevuje.²⁶⁶ Pospíšilův Kristus je nanejvýš učitel nebeské nauky.

„Ačkoliv Kristus člověčenstvu přinesl také novou nebeskou nauku, již je poučil o jeho nebeském určení a o prostředcích, kterými mu jedině může vyhověti, a ve svém vlastním životě představil jeho zrakům vzor všech nebeských ctností, přece zadostiučinění Otci nebeskému za hříchy člověčenstva a jeho vykoupení bylo první a nejhlavnějším úkolem, pro nějž Syn Boží stal se člověkem.“²⁶⁷

Tolik k funkcionálním aspektům vtělení.

---

²⁶³ „Vrcholná scholastika, jde-li o hledání důvodu Božího jednání v dějinách spásy, nehledala nezbytné důvody, ale pouze důvody vhodnosti. Vhodnost na jedné straně respektuje Boží svobodu jednat v dějinách spásy tak či onak, na druhé straně však dovoluje spatřovat v Božích zásadách během dějin spásy právě Boží moudrosti.“ POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*, s. 336

²⁶⁴ POSPÍŠIL, Josef. *O Bohu vtěleném*, s. 345.

²⁶⁵ Tamtéž na s. 359.

²⁶⁶ „Ježíš Kristus představuje vrcholné zjevení Boha v dějinách spásy a otvírá před námi úchvatné tajemství vnitřního Božího života.“ POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*, s. 182.

²⁶⁷ POSPÍŠIL, Josef. *O Bohu vtěleném*, s. 318.

8.2 Kristus prostředník [§ 68]

Po výkladu hlavního účelu vtělení přistupuje Pospíšil k výkladu prostřednické funkce vtěleného Slova.²⁶⁸ Východiskem mu je odvěké Boží rozhodnutí odpustit člověčenstvu hřích, avšak nikoli zdarma, nýbrž žádaje na něm zadostiučinění nekonečného. „*A poněvadž tohoto zadostiučinění jeho konečná přirozenost nebyla schopna, poslal Bůh Syna svého, aby na sebe vzal přirozenost lidskou a jako prostředník a zástupce člověčenstva toto zadostiučinění jménem a na místě jeho vykonal.*“²⁶⁹ Kristovo prostřednictví tedy spočívá primárně a hlavně v zadostiučinění. Kristus jakožto zprostředkovatel zjevení u našeho autora nehraje žádnou roli. Pospíšil bohužel redukuje Kristovu misi na odstranění hříchu (hamartiologická redukce soteriologie).²⁷⁰ Patrné je to také z Pospíšilovy interpretace Žd 9,15. Práví: „*Kristus se stal prostředníkem této nové smlouvy tím, že přinesl Otci nebeskému nekonečné zadostiučinění, kterého na člověku žádal.*“²⁷¹ Tolik k Pospíšilovu výkladu prostřednické funkce vtěleného Slova.

8.3 Pojem vykoupení, zadostiučinění a zásluhy [§ 71]

Frekvence užívání pojmu vykoupení, zadostiučinění a zásluhy je v díle Pospíšilově nemalá. Nebude tedy od věci, zjistit jak jim autor rozumí.

- ❖ *VYKOUPENÍ: jest opětné zřízení a obnovení stavu nadpřirozeného, do kterého byl původní spravedlností a svatostí z pouhé dobroty Boží hned při svém stvoření člověk povýšen.*²⁷²
- ❖ *ZADOSTIUČINĚNÍ: jest negativní moment vykoupení spočívající v zaplacení nebeskému Otci za člověka dluh viny a trestu, do kterého hříchem svým upadl, a tak spravedlností učinil zadost za urážku, které se hříchem svým proti němu dopustil.*²⁷³
- ❖ *ZÁSLUHA (meritum): jest pozitivní moment vykoupení, který spočívá ve zjednání a vrácení hříchem ztracené milostí a darů, bez kterých by byl člověk nedošel svého nadpřirozeného cíle.*²⁷⁴

---

²⁶⁸ „Základem všech interpretačních modelů je idea zprostředkování.“ POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*, s. 339.

²⁶⁹ POSPÍŠIL, Josef. *O Bohu vtěleném*, s. 359

²⁷⁰ Srov. POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Ježíš je Kristus a Spasitel*, in: *Teologické texty*, 2002/2-3.

²⁷¹ POSPÍŠIL, Josef. *O Bohu vtěleném*, s. 359.

²⁷² Tamtéž na s. 378.

²⁷³ Tamtéž na s. 379.

²⁷⁴ Tamtéž.

8.4 Kvantita-cena zadostiučinění [§ 73-74]

S otázkou zástupného zadostiučinění je spojena otázka po jeho kvantitě resp. vnitřní ceně (velikosti). Tomisté zastávají mínění, že vnitřní cena zadostiučinění je vzhledem k vině hříchu nekonečná a proto také úměrná a nadbytečná. Scotisté se naopak domnívali, že vnitřní cena zadostiučinění je vzhledem k vině hříchu nedostatečná, nicméně dostatečná na základě Boží akceptace. Tomisté se odvolávali na hypostatickou unii, která zaručovala Kristovým lidským skutkům nekonečnou cenu (principem *quod je božská osoba Slova*).²⁷⁵

Pospíšil zcela evidentně zastává tomistickou pozici. Praví: „*Co se týká vnitřní ceny díla, kterým Kristus za nás učinil Bohu zadost, učí Církev svatá [...], že všechny lidské skutky Kristovy, především jeho umučení a smrt mají, samy v sobě, tedy „in actu primo“, cenu nekonečnou a proto také urážce Bohu hříchem učiněné nejen úměrnou, nýbrž i nadbytečnou. V nekonečnosti zadostiučinění jest již také jeho úměrnost a nadbytečnost obsazena.*“²⁷⁶ V argumentaci se opírá o hypostatickou unii.²⁷⁷

8.5 Rozsah zadostiučinění [§ 78-80]

Otázka po rozsahu zadostiučinění je otázkou za koho Kristus položil život. Dle Pospíšila „*Kristus trpěl a zemřel za všechny lidi všech míst a věků a svým utrpením a svou smrtí jim získal odpuštění všech hříchů a slávu věčnou*“.²⁷⁸ Tato univerzalita Kristova kříže se však vztahuje pouze na objektivní vykoupění. Autor praví: *Jest naukou zjevenou, že Kristus učinil zadost za všechny lidi od Adama až do posledního člověka, který se neprostředně před posledním soudem narodí, ale zároveň jest také naukou zjevenou, že mnozí lidé spásy věčné nedocházejí. Příčinou však není Kristus, nýbrž lidé sami, kteří nepoužívají prostředků spásy Kristem jim připraveným a tak svou vinou upadají do věčné záhuby.*“²⁷⁹ Tolik k rozsahu zadostiučinění.

---

²⁷⁵ Srov. OTT. Ludwig. *De Deo Redemptore*, s. 58.

²⁷⁶ POSPÍŠIL, Josef. *O Bohu vtěleném*, s. 380.

²⁷⁷ Srov. tamtéž na s. 383.

²⁷⁸ Tamtéž na s. 405.

²⁷⁹ Tamtéž na s. 420.

8.6 Zásluha Krista [§ 81-84]

Otázka zásluhy Krista opět patří ke klasickým otázkám tradiční christologie. Kristus položil svůj život z poslušnosti k Otci a z nesmírné lásky k člověku. Kristus disponoval všemi zásadními podmínkami k tomu, aby mohl zasluhovat. Byl plný milosti, jednal svobodně (měl svobodnou vůli), jeho činy byly mravné a nadpřirozené. Zásluhou je zde míněn pozitivní moment zadostiučinění. Pospíšil praví: „*Zásluha nesmí se zaměňovati se zadostiučiněním. Zadostiučinění má za účel zaplatit dluh, který dlužník u věřitele učinil, aneb nahraditi urážku, kterou viník osobě druhé způsobil. Zadostiučinění má takto prvotně a hlavně za účel dobro věřitelovo, pokud se týče, dobro osoby uražené. Zásluha směřuje především však k dobru osoby, která záslužné dílo vykonala, zavazujíc k vyplacení mzdy či odměny osobu, v jejíž prospěch bylo vykonáno.*“²⁸⁰

8.6.1.1 Zásluhy, které Kristus získal sobě [§ 85-86]

- ❖ oslava jména
- ❖ slavné vzkříšení a nanebevzetí
- ❖ soudcovská moc při jeho druhém příchodu

8.6.1.2 Zásluhy, které Kristus získal nám lidem [§ 82-84]

- ❖ odpuštění hříchů
- ❖ ospravedlnění záležející v milosti posvěcující
- ❖ slávu věčnou
- ❖ naše předurčení k milosti a slávě věčné
- ❖ všechny skutkové milosti (*gratias actuales*)

Z přehledu je patrné, že Pospíšil začlenil pasáž o nanebevstoupení a zmrtvýchvstání do pojednání o zásluhách. Richard Špaček, František Žák a Ludwig Ott začlenili tato témata spolu s tématem Kristova sestupu do předpekli do samostatné kapitoly. Špaček ji pojmenoval „*O povýšení Krista Vykupitele*“, F. Žák „*Doplnění a korunování Vykupitelského díla Kristova*“ a L. Ott „*Slavný závěr Kristova vykupitelského díla čili Kristovo povýšení*“. Tolik k zásluhám.

---

²⁸⁰ Srov. ŠPAČEK, Richard. *Katolická věrouka II.*, s. 255; ŽÁK, František. *Soustavná katolická věrouka pro lid II.*, s. 400; OTT, Ludwig, *Dogmatika, De Deo Redemptore* (Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1993), s. 60.

ZÁVĚR

Nyní nastává čas na naše poslední slovo nad Pospíšilovým christologickým traktátem. V první řadě je třeba konstatovat, že traktát je především školskou učebnicí, tj. manuálem se všemi jeho světly a stíny (prezentace nauky církve ve formě krátkých vět, triadické členění kapitol na tezi, důkaz a výklad). Pospíšil je velmi ukázněný a precizní v užívání christologické terminologie. Poznámkový aparát ukazuje na autorovu výbornou znalost tehdejší odborné zahraniční literatury. Jeho čeština je rovněž velmi kultivovaná. Pospíšil ve svém díle přehlíží díla českých autorů. Jediná osoba, kterou cituje, je František Sušil. Traktát je pro množství stran téměř k neučtení. Domníváme se, že je to také jeden z důvodů, proč dílo upadlo v zapomnění. Pospíšilovo dílo se vyznačuje výrazně filosofujícím přístupem. Traktát nelze adekvátně chápat bez znalosti aristotelsko-tomistické filosofie (zejména ontologie). Z díla je patrné, že autor předpokládal čtenáře obeznámeného s touto disciplínou. Dílo je bohužel poněkud nepřehledné. Traktát je sice rozčleněn do jednotlivých paragrafů, ty však nejsou ve většině případů sdružovány ve vyšší skladebné celky. Platí to i pro ostatní traktáty.

V traktátu se odrážejí tehdejší myšlenkové proudy. Jedná se především o polemiku s liberálním protestantismem a modernismem. Dílo má tedy kromě spekulativně dogmatického rozměru i rozměr apologetický (především v tendenci neustále všechno dokazovat). Traktát je psán člověkem, který v oné době zastával vysoké církevní postavení (biskupský komisař). V díle tedy nejsou přítomné nějaké progresivní prvky. Co do skladby je traktát členěn standartním způsobem typickým pro manuál. Pospíšilův traktát je velmi podobný traktátu R. Špačka a F. Žáka. Nyní k samotné christologii a soteriologii. Pospíšilova christologie v úzkém smyslu je standartním pojednáním o ontologické struktuře vtěleného Slova. Východiskem autora není Ježíšův příběh, ale Chalcedonský koncil. *Mysteria carnis Christi* se v díle nikterak neobjevují. V otázce primárního účelu zastává Pospíšil tomistickou pozici. Vtělení je pojímáno pouze staticky. Ze soteriologických modelů bere vážně pouze model zástupného zadostiučinění. Kristův kříž má tedy výhradně vykupitelský význam. Zjevitelský význam kříže autor nevnímá. Pospíšilova christologie je evidentně sestupnou christologií inklinující k christologii *Logos-sarx*. Tolik na závěr.

POUŽITÁ LITERATURA

Všechny odkazy pod zkratkou „DS“ jsou citovány podle: DENZINGER, Henricus a Adolfus SCHÖNMETZER, ed. *Enchiridion symbolorum: definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*. Lateinisch- Deutsch. Freiburg in Breisgau: Herder Verlag, 1991.

Všechny odkazy na teologickou sumu sv. Tomáše Akvinského jsou citovány podle: Sancti THOMAE AQUINATIS, *Summa Theologiae* [online]. Dostupné na WWW: <<http://krystal.op.cz/sth/sth.php>>.

Všechny seznamy jsou řazeny abecedně.

A. Seznam použitých monografií Josefa Pospíšila

POSPÍŠIL, Josef. *Co jest církev?*. V Brně: Občanská tiskárna, 1925.

POSPÍŠIL, Josef. *Filosofie podle zásad sv. Tomáše Akvinského*. Část první. Druhé, rozmnožené vydání. V Brně: Papežská knihtiskárna benediktinů rajhradských, 1913.

POSPÍŠIL, Josef. *Filosofie podle zásad sv. Tomáše Akvinského*. Část druhá. *Kosmologie se zvláštním zřetelem k moderním vědám přírodním*. Brno: Papežská knihtiskárna benediktinů rajhradských, 1897.

POSPÍŠL, Josef. *O Bohu jednom podle přirozenosti*, Cyrilometodějský tiskový spolek na Velehradě: Velehrad 1923.

POSPÍŠL, Josef. *O Bohu trojjediném podle osobnosti*, Cyrilometodějský tiskový spolek na Velehradě: Velehrad 1924.

POSPÍŠL, Josef. *O Bohu vtěleném*, Cyrilometodějský tiskový spolek na Velehradě: Velehrad 1922.

V POSPÍŠL, Josef. *O Bohu Stvořiteli*, Cyrilometodějský tiskový spolek na Velehradě: Velehrad 1923.

B. Literatura uplatňována zejména pro komparaci

AKVINSKÝ, Tomáš. *Theologické summy svatého Tomáše Akvinského*. [třetí část]. Přeložil BRAITO Silvestr. Olomouc: Edice Krystal, 1937.

DACÍK, Reginald Maria. *[Věrouka pro laiky. 2. vydání. V Olomouci: Lidové závody tiskařské a nakladatelské, 1941. Dominikánská edice Krystal.*

JIRSÍK, Jan Valerian. *Populární dogmatika, kniha, v kteréžto učení víry svaté křesťanské katolické církve prostonárodním způsobem vykládá Jan Valerian Jirsík, druhé rozmnožené vydání, Praha: Nákladem katolického knihkupectví B. Stýbla, 1866,*

KAŠPAR, Josef. *Učebnice katolického náboženství: s částí čítankovou pro vyšší třídy škol středních a jim rovných ústavů: pro gymnasia a reálná gymnasia. V Praze: A. Wiesner, 1915.*

SALAJKA, Antonín. *Ve světle víry: katolická věrouka. 2., rozšířené vydání. Olomouc: Velehrad, 1948.*

ŠANDA, Vojtěch. *Synopsis theologiae dogmaticae specialis, [díl 2]. Friburgi 1922.*

ŠPAČEK, Richard. *Katolická věrouka. [díl 2]. V Praze: Dědictví sv. Prokopa, 1930. Dědictví sv. Prokopa.*

ŽÁK, František. *Soustavná katolická věrouka pro lid. [díl 2, část první]. Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1917. Dědictví Svatojanské.*

ŽÁK, František. *Soustavná katolická věrouka pro lid. [díl 2, část druhá]. Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1920. Dědictví Svatojanské.*

C. Dokumenty učitelského úřadu katolické církve

Bible a christologie: dokument Papežské biblické komise z roku 1984. Přeložil Ctirad Václav POSPÍŠIL. Praha: Krystal OP, 1999. Theologia maior. ISBN 80-85929-31-7.

Dokumenty II. vatikánského koncilu. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 80-7192-438-5.

Dokumenty Mezinárodní teologické komise věnované christologii a soteriologii do roku 1995. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010. ISBN 978-80-7195-512-2.

Dokumenty MTK věnované metodě do roku 1995 a statuta MTK. Přeložil Ctirad Václav POSPÍŠIL. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2011. ISBN 978-80-7195-350-0.

Dokumenty Prvního vatikánského koncilu: pracovní překlad. Přeložil Karel SKALICKÝ. Praha: Krystal OP, 2006. ISBN 80-85929-85-6.

Dokumenty tridentského koncilu: latinský text a překlad do češtiny. Přeložil Ignác Antonín HRDINA. Praha: Krystal OP, 2015. ISBN 978-80-87183-75-5.

Inspirace a pravda Písma svatého: slovo, které pochází od Boha a mluví o Bohu pro spásu světa. Přeložil Jaroslav BROŽ, přeložil Josef HŘEBÍK. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2015. ISBN 978-80-7195-872-7.

JAN PAVEL II. *Fides et ratio: encyklika Jana Pavla II. adresovaná biskupům katolické církve o vztazích mezi vírou a rozumem z 14. září 1998.* Praha: Bell, 1999. ISBN 80-7113-234-9.

Katechismus katolické církve. Praha: Zvon, 1995. ISBN 80-7113-132-6.

Kompendium sociální nauky církve. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008. ISBN 978-80-7195-014-1.

Sociální encykliky: 1891-1991. Praha: Zvon, 1996. ISBN 80-7113-154-7.

Matka Páně: památka, přítomnost, naděje: list Mezinárodní papežské mariánské akademie adresovaný těm, kdo se zabývají mariologií. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003. ISBN 80-7192-762-7.

PIUS X. *Encyklika "Pascendi Dominici gregis": o naukách modernistů.* Olomouc: Právní liga katolických duchovní v arcidiecézi Olomoucké, 1908.

D. Písmo svaté (české překlady)

Bible: český studijní překlad. Čtvrté souborné vydání (třetí vydání bez poznámek). Přeložil Michal KRCHŇÁK, přeložil Karel DŘÍZAL, přeložil Jiří HEDÁNEK, přeložil Antonín ZELINA, přeložil Pavel JARTYM. Praha: KMS, 2016. ISBN 978-80-87904-57-2.

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih) : český ekumenický překlad. 23. (14. opravené) vydání. Praha: Česká biblická společnost, 2017. ISBN 978-80-7545-052-4.

Bibli česká čili Písmo Svaté Starého i Nového Zákona podlé obecného latinského, od sv. církve římské schváleného výkladu přeložené, poznovu s pilností přehlédnuté a výkladem opatřené. V Praze: Dědictví Svatojanské, 1888. Dědictví Svatojanské.

Bibli česká čili Písmo Svaté Starého i Nového Zákona podlé obecného latinského, od sv. církve římské schváleného výkladu přeložené, poznovu s pilností přehlédnuté a výkladem opatřené. V Praze: Dědictví Svatojanské, 1889. Dědictví Svatojanské.

Nový zákon Pána našeho Ježíše Krista. Přeložil Jan Ladislav SÝKORA. Praha: Dědictví Svatojanské, 1909. Dědictví Svatojanské.

E. Seznam použitých monografií- ostatní autoři

AKVINSKÝ, Tomáš. *Člověk jako tělo a duše v Teologické sumě.* Překlad, úvodní studie a poznámky Kateřina KUTARŇOVÁ. Praha: Krystal OP, 2017. Summa theologiae. ISBN 978-80-7575-030-3.

AKVINSKÝ, Tomáš. *Kompendium teologie.* Přeložil Tomáš MACHULA. Praha: Krystal OP, 2010. Aquinata. ISBN 978-80-87183-25-0.

BARTOŇ, Josef. *Moderní český novozákonní překlad: Nové zákony dvacátého století před Českým ekumenickým překladem.* Praha: Česká biblická společnost, 2009. Studijní texty (Česká biblická společnost). ISBN 978-80-87287-07-1.

BOER, Theo de. *Bůh filosofů a Bůh Pascalův: na pomezí filosofie a teologie.* Přeložil Jan Amos DUS, přeložil Hans P. van der HORST. Benešov: EMAN, 2003. Bibliotheca Bohemica Batavica. ISBN 80-86211-23-1.

BONAVENTURA. *Breviloquium: kompendium scholastické teologie.* Praha: Vyšehrad, 2004. Reflexe. ISBN 8070217030

BOUBLÍK, Vladimír. *Setkání s Ježíšem.* Řím: Křesťanská akademie, 1970. Náboženská edice.

BOUBLÍK, Vladimír. *Teologická antropologie: člověk v Kristu Ježíši.* Vyd. v KNA 2. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. Teologie (Karmelitánské nakladatelství). ISBN 80-7195-059-9.

BROWN, Raymond Edward. *Ježíš v pohledu Nového zákona: úvod do christologie*. Praha: Vyšehrad, 1998. Světová náboženství (Vyšehrad). ISBN 80-7021-228-4.

CARDAL, Roman. *Bůh ve světle filosofie*. Praha: Krystal OP, 2001. Studium (Křesťanská akademie v Římě). ISBN 80-85929-49-X.

ČAPEK, Karel. *Hovory s T. G. Masarykem*. Praha: Československý spisovatel, 1969.

DAWSON, Christopher. *Bohové revoluce*. Praha: Vyšehrad, 1997. Studium (Vyšehrad). ISBN 80-7021-171-7.

DREYFUS, François. *Věděl Ježíš, že je Bůh?*. Praha: Krystal OP, 1998. Theologia maior. ISBN 80-85929-28-7.

DVORSKÝ, Přemysl, ed. *Metoděj Habáň a český tomismus: k dílu a odkazu olomouckých dominikánů 1. poloviny 20. století*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003. ISBN 80-244-0712-4.

FASORA, Lukáš, Jiří HANUŠ a Tomáš PAVLÍČEK. *Kněžské identity v českých zemích (1820-1938)*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2017. ISBN 978-80-7422-567-3.

FERRER BARRIENDOS, Vicente. *Ježíš Kristus, náš Spasitel*. Přeložil Petr KOUTNÝ. Brno: Axis, 2016. Uvedení do teologie. ISBN 978-80-88037-09-5.

FIORENZA, Francis Schüssler a John P. GALVIN, ed. *Systematická teologie: římskokatolická perspektiva*. Brno: CDK, 1996. ISBN 80-85959-07-0.

FRANKL, Karl Heinz. a Peter G. TROPPER. *Das Frintaneum" in Wien und seine Mitglieder aus den Kirchenprovinzen Wien, Salzburg und Görz (1816-1918): ein biographisches Lexikon*. Klagenfurt: Mohorjeva Hermagoras, 2006. ISBN 3708602501.

FRANZEN, August, Roland FRÖHLICH a Bedřich SMÉKAL. *Malé dějiny církve*. 3., dopl. a rozš. vyd. Přeložil Marta RYNEŠOVÁ. V Kostelním Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. Studium (Karmelitánské nakladatelství). ISBN 80-7195-082-3.

GARRIGOU-LAGRANGE, Réginald. *Syntéza tomismu*. Studijní texty pro vnitřní potřebu (semizdat). Přeložil Otto Albert Tichý.

GAUCHET, Marcel. *Odkouzlení světa: dějiny náboženství jako věci veřejné*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004. ISBN 80-7325-037-3.

GIBELLINI, Rosino. *Teologické směry 20. století*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2011. Studium (Karmelitánské nakladatelství). ISBN 978-80-7195-177-3.

GLOMBIK, Czeslaw. *Český novotomismus třicátých let: iniciativy, kulturní kontext, polemiky*. Přeložil Václav BURIAN. Olomouc: Votobia, 1995. Malá díla. ISBN 80-85885-85-9.

GNILKA, Joachim. *Ježíš Nazaretský - poselství a historie*. Přeložil Miloš VOPLAKAL. Praha: Vyšehrad, 2001. Theologica (Vyšehrad). ISBN 80-7021-534-8.

GREDT, Joseph. *Základy aristotelsko-tomistické filosofie*. Praha: Krystal OP, 2009. ISBN 978-80-87183-09-0.

HANUŠ, Jiří. *"Služebníci neužiteční": kněžská identita v českých zemích ve 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2015. ISBN 978-80-7325-378-3.

HLAVATÝ, Václav. *Rozbor filosofie sv. Tomáše Akvinského*. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1885.

HRACHOVSKÝ, František Norbert. *Soupis rukopisů, knih a článků revuálních z dogmatiky*. Na Velehradě: Cyrilometodějský tisk. spolek, 1919. Knihovna cyrilometodějského tiskového spolku.

CHARVÁTOVÁ, Olga. *Analýza christologie a soteriologie J. Pospíšila*. [online]. 2006 [cit. 2018-04-17]. Dostupné z: <<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/14852>>. Vedoucí práce Ctirad Václav Pospíšil.

JEDIN, Hubert. *Malé dějiny koncilů*. Přeložil Karel DOLISTA. V Praze: Česká katolická Charita v Ústředním církevním nakladatelství, 1990.

KANÁK, Miloslav. *Z dějin světových zápasů o pokrok na poli náboženském*. Praha, 1961.

KASPER, Walter. *Uvedení do víry*. 2. české vyd. Svitavy: Trinitas, 2003. Studium. ISBN 80-86036-69-3.

KIMOVÁ, Jong-un. *Úvod do teologie*. Přeložil Tomáš POSPÍŠIL. Praha: Ideál, 2000. ISBN 80-901017-2-0.

KOHÁK, Erazim a Jakub TRNKA, ed. *Hledání české filosofie: soubor studií*. Praha: Filosofia, 2012. ISBN 978-80-7007-388-9.

KRATINA, Ferdinand. Metoděj Habáň: Psychologie. Brno: Naše věda, 1937.

KRUMPOLC, Eduard. *Po stopách české fundamentální teologie v období 1800-2010.....*

KŘIŠŤAN, Alois. *Počátky pastorální teologie v českých zemích*. V Praze: Triton, 2004. ISBN 80-7254-605-8.

KÜNG, Hans. *Malé dějiny katolické církve*. Brno: Barrister & Principal, 2005. ISBN 80-86598-25-X.

LANG, Albert. *Kristus vrchol zjevení: Fundamentální teologie*. Olomouc: Velehrad, 1993.

LAURENTIN, René. *Pojednání o Panně Marii*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005. Teologie (Karmelitánské nakladatelství). ISBN 80-7192-728-7.

MACHOVEC, Milan. *Novotomismus: o teologii a filosofii současného katolicismu*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1962.

MACHULA, Tomáš a Karel SKALICKÝ. *Prvotní a dědičný hřích: v tradici církve, v současné teologii a v nárysu základů pro budoucí adekvátní naukovou syntézu = Original sin : in the Church Tradition and in the outlines of possible future doctrinal synthesis*. České Budějovice: s. n., 2008.

MACHULA, Tomáš a Štěpán Martin FILIP. *Tomismus čtyřiaadvaceti tezí*. Praha: Krystal, 2010. Aquinata. ISBN 978-80-87183-28-1.

MACHULA, Tomáš, ed. *Boží trojice, víra, rozum a věda: výklad Boëthiova spisu O trojici Tomáše Akvinského*. České Budějovice: Episteme, edice Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, 2014. Historia (Episteme: Academia): Academia). ISBN 978-80-200-2470-1.

MACHULA, Tomáš. *Causa efficiens: příčina účinná a princip kauzality mezi realismem a redukcionismem*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2009. ISBN 978-80-7394-208-3.

MAIER, Hans. *Revoluce a církev: k dějinám počátků křesťanské demokracie*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999. ISBN 80-85959-50-X.

MALÝ, Radomír. *Církevní dějiny*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2001. ISBN isbn80-7266-083-7.

MARX, Karl a Friedrich ENGELS. *Komunistický manifest*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1961.

McLEOD, Hugh. *Náboženství a lidé západní Evropy (1789-1989)*. Přeložil Tomáš SUCHOMEL. Brno: CDK (Centrum pro studium demokracie a kultury), 2007. Dějiny a kultura, sv. č. 15. ISBN 978-80-7325-124-6. ISSN náboženstvíalidézápadníevropy1789-1989.

MCLEOD, Hugh. *Sekularizace v západní Evropě (1848-1914)*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2008. Dějiny a kultura. ISBN 978-80-7325-161-1.

MEDEK, Václav. *Cesta české a moravské církve staletími*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1982.

MÜLLER, Gerhard Ludwig. *Dogmatika pro studium i pastoraci*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010. Teologie (Karmelitánské nakladatelství). ISBN isbn978-80-7195-259-6.

NAKONEČNÝ, Milan, Tomáš MACHULA a Jan SAMOHÝL. *Česká tomistická psychologie: historie a perspektivy*. Praha: Triton, 2009. Psyché (Triton). ISBN 978-80-7387-338-7.

NICOLAS, Jean-Hervé. *Syntéza dogmatické teologie*, I. díl: *Bůh v Trojici*. Přeložil Oldřich SELUCKÝ. Praha: Krystal OP, 2003. Theologia maior [Krystal OP]. ISBN 80-85929-58-9.

NICOLAS, Jean-Hervé. *Syntéza dogmatické teologie*, II. díl: *Vtělení Slova*. Přeložil Benedikt Tomáš MOHELNÍK. Praha: Krystal OP, 2007. Theologia maior [Krystal OP]. ISBN 978-80-85929-95-9.

PELIKAN, Jaroslav. *Ježíš v proměnách staletí: jeho vliv na dějiny, myšlení a kulturu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008. Studium (Karmelitánské nakladatelství). ISBN 978-80-7195-091-2.

PEROUTKA, David. *Tomistická filosofická antropologie*. Praha: Krystal OP, 2012. ISBN 978-80-87183-42-7.

PETRÁČEK, Tomáš. *Církev, tradice, reforma: odkaz Druhého vatikánského koncilu*. V Praze: Vyšehrad, 2016. Teologie (Vyšehrad). ISBN 978-80-7429-643-7.ratura

PETRÁČEK, Tomáš. *Sekularizace a katolicismus v českých zemích: specifické rysy české cesty od lidové církve k nejateističtější zemi světa*. Ostrava: Moravapress, 2013.
PETRÁČEK, Tomáš. *Bible a moderní kritika: česká a světová progresivní exegeze ve víru (anti-)modernistické krize*. Praha: Vyšehrad, 2011. ISBN 978-80-7429-248-4. ISBN 978-80-87853-05-4.

PODLAHA, Antonín; TUMPACH Josef. *Bibliografie české katolické literatury náboženské od roku 1828 až do konce roku 1913: vydáno v paměť osmdesátiletého jubilea "Časopisu katolického duchovenstva" a padesátiletého jubilea "Dědictví sv. Prokopa"*. Praha: Nákladem dědictví sv. Prokopa, 1912.

PÖHLMANN, Horst Georg. *Kompéndium evangelické dogmatiky*. Jihlava: Mlýn, 2002. ISBN 80-86498-02-6

POSPÍŠIL, Ctirad Václav a Richard MACHAN. *Prezentace encykliky Fides et ratio a dokumentu Ad tuendam fidem*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1999. ISBN 80-7266-009-8.

POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Hermeneutika mystéria: struktury myšlení v dogmatické teologii*. Praha: Krystal OP, 2005. Teologie (Karmelitánské nakladatelství: Krystal OP): Krystal OP). ISBN 80-85929-77-5.

POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Ježíš Kristus - Pravda dějin: trojiční a christocentrická teologie dějin*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009. Teologie (Karmelitánské nakladatelství). ISBN 978-80-7195-369-2.

POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*. 4. vyd. Praha: Krystal OP, 2010. Teologie (Karmelitánské nakladatelství: Krystal OP): Krystal OP). ISBN 978-80-87183-21-2.

POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Problematika vědění a vědomí vlastní osobní identity Ježíše z Nazareta*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 1998. ISBN 8086045110.

POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Různé podoby české trinitární teologie a pneumatologie 1800-2010: tvářnosti české katolické trojiční teologie a pneumatologie 1800-1989: komentovaná bibliografie 1800-2010*. Brno: L. Marek, c2011. ISBN 978-80-87127-37-7.

PUTNA, Martin C. *Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848-1918*. Praha: Torst, 1998. ISBN 80-7215-059-6.

RAHNER, Karl. *Základy křesťanské víry: uvedení do pojmu křesťanství*. 2.české, upr. vyd. Přeložil Karel ŘÍHA. Svitavy: Trinitas, 2004. Studium (Křesťanská akademie v Římě). ISBN 80-86036-99-5.

SCHLEIERMACHER, Friedrich. *O náboženství: promluvy ke vzdělavcům mezi jeho utrhači*. Praha: Vyšehrad, 2012. Reflexe. ISBN isbn978-80-7021-849-5.

SCHOOOF, T. M. *Aggiornamento na prahu 3. tisíciletí?: vývoj moderní katolické teologie*. Praha: Vyšehrad, 2004. Studium (Vyšehrad). ISBN 80-7021-668-9.

SCHÜSSLER FIORENZA, Elisabeth a John P. GALVIN. *Systematická teologie: římskokatolická perspektiva*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1996. ISBN 80-85959-07-0.

SOUSEDÍK, Stanislav. *Filosofie v českých zemích mezi středověkem a osvícenstvím*. Praha: Vyšehrad, 1997. ISBN 80-7021-145-8.

SVOBODA, David. *Metafyzické myšlení Tomáše Akvinského: od pojmu jsoucna a jednoty k pojmu celku a části*. Praha: Krystal OP, 2012. ISBN isbn978-80-87183-40-3.

SVOBODA, Rudolf. *Arnošt Konstantin Růžička: josefinista na českobudějovickém biskupském stolci*. České Budějovice: Jih, 2011. Středoevropské dějiny. ISBN sbn978-80-86266-57-2.

ŠTĚCH, František. *Tu se jim otevřely oči: zjevení, víra a církve v teologii kardinála Avery Dullese SJ*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2011. ISBN isbn978-80-7412-093-0.

TÁBORSKÝ, Josef. *Reformní katolík Josef Dobrovský*. Brno: L. Marek, 2007. Pontes pragenses (L. Marek). ISBN 978-80-87127-00-1.

TORRELL, Jean-Pierre. *Fenomén "katolická teologie"*. Praha: Krystal OP, 2013. ISBN 978-80-87183-52-6.

TORRELL, Jean-Pierre. *Svatý Tomáš Akvinský: osoba a dílo*. Přeložil Marie BENÁKOVÁ. Praha: Krystal OP, 2017. ISBN 978-80-7575-010-5.

VÁCLAVÍK, David. *Náboženství a moderní česká společnost*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2468-3.

VEBER, Tomáš. *Teolog - polemik Antonín Lenz (1829-1901): počátky teologické antropologie v českých zemích*. České Budějovice, 2009.

VENTURA, Václav, Lenka KARFÍKOVÁ, Josef KUŘE a Alois KŘIŠŤAN. *"Život se tvoří z přítomné chvíle": česká katolická teologie po druhé světové válce*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1998. Studium. ISBN 80-85959-36-4.

VYCHODIL, Pavel Julius. *Josef Pospíšil*. Brno: Dědictví sv. Cyrilla a Metoděje, 1928.

WALDENFELS, Hans. *Kontextová fundamentální teologie*. Praha: Vyšehrad, 2000. Theologica (Vyšehrad). ISBN 80-7021-407-4.

WOLF, Václav. *Psychologie Kristovy osobnosti: historie sporů o niternost Ježíše Nazaretského*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2006. ISBN 80-7266-227-9.

ZLÁMAL, Bohumil. *Příručka českých církevních dějin VI. Doba probuzeneckého katolicismu*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2009. ISBN 978-80-7266-323-1.

F. Seznam použitých studií a článků

BEDOUELLE, Guy. *Nesmlouvavý papež nebo reformátor?* In: *Salve*, číslo 3, ročník 17 (2007), s. 53-61.

FILIP, Štěpán M. *Moderní encyklika proti modernismus aneb Co je dosud platné z encykliky Pascendi Dominici gregis?*, in: *Salve*, číslo 3, ročník 17 (2007), s. 85-108.

FILIP, Štěpán Martin, *Historicko-doktrinní geneze a autorita čtyřiaadvaceti tomistických tezí*, in: MACHULA, Tomáš a Štěpán Martin FILIP. *Tomismus čtyřiaadvaceti tezí*. Praha: Krystal, 2010. Aquinata. ISBN 978-80-87183-28-1, s. 21-94.

HALÍK, Tomáš. *Předmluva k encyklice Rerum novarum*, in: *Sociální encykliky: 1891-1991*, s. 21-22; *Kompendium sociální nauky církve*, s. 68-69.

HANUŠ Jiří, *Devatenácté století jako století druhé konfesionalizace?*, in: *Teologický sborník* 4/2001, s. 3-7.

HERMAN, Tomáš. *Proměny sporu o svobodu české filosofie*, in: *Hledání české filosofie: soubor studií*, s. 53.

MACHULA, Tomáš. *Kompendium víry, naděje a lásky*, in: AKVINSKÝ, Tomáš. *Kompendium teologie*. Přeložil Tomáš MACHULA. Praha: Krystal OP, 2010. Aquinata. ISBN 978-80-87183-25-0, s. 5-45.

MACHULA, Tomáš. *Výklad čtyřiaadvaceti tomistických tezí*, in: MACHULA, Tomáš a Štěpán Martin FILIP. *Tomismus čtyřiaadvaceti tezí*. Praha: Krystal, 2010. Aquinata. ISBN 978-80-87183-28-1, s. 96-217.

MACHULA, Tomáš. *Víra a Boží existence v konstituce Dei Filius*, in: *Dokumenty Prvního vatikánského koncilu: pracovní překlad*. Přeložil Karel SKALICKÝ. Praha: Krystal OP, 2006. ISBN 80-85929-85-6, s. 32-38.

MAREK, Pavel. *Identita kněžské generace 20. let 20. století*, in: HANUŠ, Jiří. "Služebníci neužiteční": kněžská identita v českých zemích ve 20. století, s. 54-55.

NOSEK, Lukáš. *Františkánské stopy v teologickém díle Josefa Pospíšila*, in: Petr HLAVÁČEK, *Františkánský kontext teologického a filosofického myšlení*. Europaeana Pragensia 4 – HisFranciscana IV, Praha: FF UK & Filosofia, 2012, s. 179-217.

PAVELKOVÁ, Martina. *Dogma o papežském primátu a neomylnosti na I. vatikánském koncilu*, in: *Dokumenty Prvního vatikánského koncilu: pracovní překlad*. Přeložil Karel SKALICKÝ. Praha: Krystal OP, 2006. ISBN 80-85929-85-6, s. 39-53.

PETRÁČEK, Tomáš. *Svatí papežové v nesvaté době*, in: *Salve*, číslo 4, ročník 23 (2013), s. 9.

PODLAHA, Antonín. *Úmrtí- Msgr. Dr. Josef Pospíšil*, in: *Časopis katolického duchovenstva*, 1927/1, s. 56-57.

SEDLÁK, Josef. *Dr. Josef Pospíšil*, in: *Museum: list bohoslovců česko-moravských*, ročník 27, Brno 1893-94, s. 114-117.

SKALICKÝ, K. *Katolická filosofie a teologie zvláště tomistická zvláště v české společnosti XIX. a XX. století*, in: *Slovo a naděje: sborník*. Řím: Křesťanská akademie, 1978, s. 45- 79.

SKALICKÝ, Karel. *Revoluční dynamika evropské civilizace*, in: *Teologické texty*, č. 5, 1999, s. 149 – 153

SKALICKÝ, Karel. *Současná křesťanská teologie, aneb pokus představit bohovědu přírodovědcům*, in: *Teologické studie*, ročník 3 (2002), č. 2. Teologická fakulta Jihočeské univerzity České Budějovice, s. 33. s. 33-42.

SKALICKÝ, Karel. *Teologie zjevení Prvního vatikánského koncilu a její dějinné přede hry a dohry*, in: *Dokumenty Prvního vatikánského koncilu: pracovní překlad*. Přeložil Karel SKALICKÝ. Praha: Krystal OP, 2006. ISBN 80-85929-85-6, s. 18-31.

SKALICKÝ, Karel: *Lidská práva ve společenském kontextu jako hermeneutický problém*, in: *Křesťanská revue*, č. 1, 2001, s. 2 – 6.

SKALICKÝ, Karel: *Pokus odpovědět na Gellnerovu otázku*, in: Hanuš, Jiří – Vybíral, Jan (eds): *Evropa a její duchovní tvář. Eseje – komentáře – diskuse*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2005, s. 149.

SOUSEDÍK, Stanislav. *Filosofie mezi ortodoxií a romantikou*, in: *Reflexe, časopis pro filosofii a teologii*, 52/2017, s. 47-70.

SOUSEDÍK, Stanislav. *Předmluva*, in: GREDT, Joseph. *Základy aristotelsko-tomistické filosofie*, s. 18

SVOBODA, Rudolf. *První vatikánský koncil (1869-1870)*. In. *Dokumenty Prvního vatikánského koncilu: pracovní překlad*. Přeložil Karel SKALICKÝ. Praha: Krystal OP, 2006. ISBN 80-85929-85-6, s. 5-17.

VÁLKA, Karel, *Prelát Dr. Josef Pospíšil osmdesátníkem, pokus o nárys jeho životního díla*, in: *Museum: časopis katolických českých bohoslovců*, ročník 56, Brno 1924-25, s. 130-140.

WEIS, Otto. *Katolický modernismus (Pojem- sebeidentifikace- podoby – důsledky)*, in: *Salve*, číslo 3, ročník 17 (2007), s. 9-52.

PŘÍLOHA

Obsah IV. dílu Katolické věrouky

O B S A H.	
Katolická věrouka.	
Díl IV. a)	
O Bohu vtěleném.	
	Strana
Slovo k čtenářům	5
A) Christologie.	
I. O Bohu vtěleném.	
§ 1. Úvod	10
§ 2. Kristus jest pravý Bůh a pravý člověk	13
§ 3. I. Kristus jest pravý Bůh	13
§ 4. Důkaz dogmatický	13
§ 5. Kristus si připsuje:	
a) Božskou vědu či vševědčoucnost	14
b) Božskou moc	15
c) věčný život	22
d) Kristus pravi se býti Synem Božím a to ve vlastním a přirozeném smyslu	23
e) připsuje si s Bohem Otcem jednu a touž přirozenost	27
f) žádá na svých učenicích Božských ctností: víry, naděje a lásky a zároveň úcty Božské	31
§ 6. Božství Kristovo hlásají také sv. apoštolé. Připisují mu:	
a) Božskou přirozenost	34
b) věčnost	34
c) život v jeho naprosté plnosti	35
d) Božskou vědu	35
e) zevnější činnost	35
f) Sv. apoštolé nazývají Krista ve vlastním smyslu také Synem Božím	36
g) Krista nazývají evangelisté také Bohem	36
h) Sv. apoštol Pavel nazývá Krista mimo to také „velikým Bohem“	39
i) Krista nazývají apoštolé také „Pánem Bohem“	39
§ 7. Božství Krista Pána dokazují ss. Otcové	40
a) Důkazy ze ss. Otců přednicejských	40
b) Svědectví ss. Otců ponicejských	43
§ 8. Apologetický důkaz Božství Kristova	44
§ 9. II. Kristus jest pravý člověk	52
a) Důkaz z Pisma sv.	52
b) Důkaz z Tradice	55

	Strana
c) Kristus má všechny podstatné a integrální části přirozenosti lidské	55
α) Kristus měl právě lidské tělo	58
β) Kristus měl pravou lidskou duši	61
αα) Důkazy z Písma sv.	61
ββ) Důkazy z Tradice	62
§ 10. O povaze lidské přirozenosti Kristovy	63
a) O nedostacích těla	63
§ 11. O vnější způsobě lidského těla Krista Pána	64
Různá mínění ss. Otců	64
§ 12. Nauka mezi theology nyní obecná	70
§ 13. O vlastnostech duše Kristovy. Duše Kristova byla prostá:	
a) Nežfizené Žádostivosti	73
b) každého hříchu	73
c) byla však podrobena trpnostem (strázním, affectibus)	77
d) Kristus byl podroben tělesnému i duševnímu bolu	78
e) zármutku a bázni	79
f) Kristus byl také schopen hněvu	81
§ 13 a. III. O milostech Kristových	82
§ 14. Kristus byl jako člověk obdařen milostí nestvořenou čili milostí hypostatické unie	82
§ 15. Jakým způsobem jest nekonečná svatost Božské osoby Kristovy také svatostí jeho lidské přirozenosti?	90
§ 16. Kristus člověk byl mimo milost hypostatické unie opatřen ještě mnohými jinými milostmi	92
a) Kristus byl opatřen milostí posvěcující	92
b) Kristus byl opatřen jak bohoslovnou láskou, tak i ctnostmi mravními	98
α) Byl opatřen bohoslovnou láskou	98
β) Duše Krista Pána byla opatřena také hlavními ctnostmi: opatrností, spravedlností, statečností a mírností	100
γ) Ale Kristus vynikal také všemi ctnostmi, které jsou protivou sedmery hlavních hříchů	103
§ 17. Duše Krista Pána byla obdařena dary Ducha Sv.	105
§ 18. Duše Kristova ozdobena byla také osmerem hlahoslavenství	107
§ 19. Kristus byl obdařen všemi milodary (charismaty)	108
§ 20. Duše Krista Pána byla opatřena plností milosti	110
§ 21. Jest tedy milost Kristova nekonečná?	111
§ 22. O lidské vědě Krista Pána vůbec	115
a) Kristus byl opatřen vědou nazíravou (scientia visionis)	116
b) Kristus byl opatřen také vědou vlitou (scientia infusa)	118
c) Kristus měl mimo to také ještě vědu získanou čili nabytou (scientiam acquisitam sive experimentálem)	119
d) Lidská věda Krista Pána není nekonečná	121
§ 23. O svobobě Krista člověka	123
a) Důkaz z Písma sv.	123
b) Důkaz z Tradice	124

	Strana
§ 24. O lidské moci Kristově	139
§ 25. Kristus jako člověk jest hlavou:	
a) Církve	141
b) veškerého lidského pokolení	147
c) andělů	148
d) veškerého hmotného tvorstva	149
§ 26. IV. O vtělení Syna Božího	151
§ 27. Způsob, jakým jest Božská a lidská přirozenost v jednotě Božské osoby Kristovy spojena	155
§ 28. Výklad pojmů:	
a) Pojem podstaty	158
b) Pojem bytnosti (essentiae vel quidditatis)	160
c) Pojem přirozenosti	161
d) Hypostase (suppositum, ens subsistens, subsistentia) a osoba (osobnost)	162
§ 29. V. O unii hypostatické	167
§ 30. Kristus jako Bůh a člověk jest jedna fysická Božská osoba	168
a) Důkazy z Písma sv.	170
b) Důkazy z Tradice	172
§ 31. Analogie mezi hypostatickou unií a spojením duše a těla v přirozenosti lidské	175
§ 32. V jakém smyslu lze Božskou osobu Kristovu nazývatí osobou složenou	177
§ 33. Hypostatická unie	
a) stala se v prvním okamžiku početí	180
α) Důkaz z Písma sv.:	181
β) Důkaz z Tradice:	182
b) nebyla ani smrtí Krista Pána přerušena	184
c) bude trvatí na věky	190
α) Důkazy z Písma sv.:	191
β) Důkaz z Tradice	192
§ 34. VI. O komunikaci idiomatů	193
O vzájemné sdílnosti Božských a lidských vlastností a činností v Kristu	193
Důkazy z Tradice:	197
§ 35. Pravidla, jichž jest při komunikaci idiomatů šestí	200
§ 36. Dále jest odpověděti na otázky, v jakém smyslu lze Krista nazývatí	
a) tvorem	203
b) menším Otce	204
c) byl-li podroben přirozenému a kladnému zákonu Božímu	205
d) byl-li Otci podroben	209
e) může-li ve vlastním smyslu sloužit služebníkem Božím	209
§ 37. Kristus i jako člověk není přisvojeným (adoptivním), nýbrž přirozeným Synem Božím	212
a) Důkazy z Písma sv.:	214
b) Důkazy z Tradice:	216
§ 38. O předurčení Kristově	222

	Strana
§ 39. Kristu jest nejen jako Bohu, nýbrž také jako člověku vzdávati v pravém a vlastním smyslu bohopoctu (cultum latría)	225
a) Důkazy z Písma sv.:	228
b) Důkazy z Tradice:	229
c) Důvody theologické	232
§ 40. VII. O úctě k Nejsvětějšímu Srdci Páně	234
Krátký nárys dějin této úcty	234
§ 41. Předmět úcty k Božskému Srdci	238
a) Předmět materiální	238
b) Předmět formální	238
§ 42. Příčiny, pro které jest Srdce symbolem lásky	239
§ 43. O účincích k Božskému Srdci Páně, o blahu, které přináší:	246
a) jednotlivým lidem	246
b) křesťanským rodinám	247
c) obcím a státům	247
d) Církvi sv. vůbec	249
e) stavu kněžského	252
f) stavu řeholního zvlášť	255
g) veškerému člověčenstvu	258
§ 44. O perichoresi	268
§ 45. O deifikaci lidské přirozenosti v Kristu	271
§ 46. O skutcích boholidkých v Kristu	273
§ 47. Kacířstva christologická.	
Kacířstva popírající člověčenství Krista Pána	276
a) Blud Duketů a bludy s doketismem spřízněné	276
b) Blud Apollinárův	277
§ 48. Kacířstva popírající Božství Krista Pána	281
a) Kacířství Cerinthiánů, Ebionitů, Gnostiků	281
b) Kacířství Pavla ze Samosaty a Fotina srjemského	282
c) Kacířství ariánské	282
d) Blud unitářský	287
e) Moderní blud, popírající Božství Krista Pána	287
§ 49. Blud moderní, popírající historičnost osoby Kristovy	293
§ 50. Blud Nestoriův, popírající v Kristu jednotu osoby	295
§ 51. Blud Adoptiánů	298
§ 52. Blud Monofysitů	299
§ 53. Nauka monofysitská	301
§ 54. Theologické kontroverze vzniklé z monofysitismu	305
§ 55. Monotheletismus	307
§ 56. Pravidla, kterými jak ss. Otcové, tak i scholastičtí theologové vylučují blud monotheletický	311
B) Soteriologie.	
II. Soteriologie, čili nauka o Kristu Vykupiteli.	
§ 57. Úvod	316
§ 58. Účelem vtělení Syna Božího jest vykoupění člověčenstva	318
a) Důkazy z Písma sv.:	318
b) Důkazy z Tradice:	321

	Strana
§ 59. Jest v Církvi naukou obecnou, že by byl Syn Boží nepříšel na tento svět, kdyby bylo člověčenstvo nezhřešilo	324
a) Důkazy z Písma sv.:	325
b) Důkazy z církevních Symbolů:	326
c) I Církev hlásá tuto pravdu ve své liturgii:	327
d) Důkazy ze ss. Otců východních a západních:	327
§ 60. Opačná nauka některých theologů	328
§ 61. O nutnosti vtělení Syna Božího	335
§ 62. Když se Bůh odhodlal člověčenstvo padlé vykoupiti, nemusil tak učiniti skrze vtěleného Syna svého, poněvadž mohl toto vykoupení ještě jinými způsoby vykonati	338
§ 63. Nauka sv. Anselma o nutnosti vtělení	342
§ 64. O přiměřenosti a podmíněčné nutnosti vtělení Syna Božího	344
§ 65. O přiměřenosti vtělení druhé Božské osoby	347
§ 66. Kongruenční důvody, pro které Kristus vykoupil lidi a nikoliv anděly	351
§ 67. Čas vtělení Syna Božího a jeho kongruence	355
§ 68. Kristus jest prostředníkem mezi Bohem a lidským pokolením	359
§ 69. Kristus učinil Otci nebeskému zást za hříchy naše	361
§ 70. Různé teorie o vykoupení člověčenstva skrze smrt Kristovu	363
a) Teorie mystická	363
b) Teorie výkupu	364
c) Zadoštinění náměstné	367
Důkazy z Tradice:	374
§ 71. Pojem vykoupení, zadoštinění a zásluhy	378
§ 72. O povaze zadoštinění	380
§ 73. Kvantita zadoštinění	380
§ 74. Ačkoliv každý skutek Kristův „in actu primo“ měl nekonečnou cenu a proto stačil na naše vykoupení, přece „in actu secundo“ nás Kristus vykoupil především svým umučením a svou smrtí	383
§ 75. Kristus učinil za nás Otci nebeskému zást podle požadavku přísné spravedlnosti. (O kvalitě zadoštinění).	387
§ 76. Hlavní bludy, týkající se našeho vykoupení	396
a) Blud p̄elagianismu a socialismu	396
b) Blud gnosticizmu a theosofismu	397
§ 77. Pojem vykoupení člověčenstva podle nauky protestantských jak starších, tak i novějších theologů	402
§ 78. O všeobecnosti zadoštinění Kristova. Kristus zemřel za všechny lidi	405

	Strana
§ 98. Vznešenost velekněžství Kristova	490
§ 99. Kristus vykonal svůj velekněžský úřad obzvláště svou krvavou obětí na kříži	494
a) Důkaz z Písma sv.	494
b) Důkaz z Tradice	497
§ 100. Krvavá obětí Kristová na kříži byla obětí veškerého pokolení lidského	500
§ 101. Velekněžství Kristovo trvá i ve slávě věčné a bude trvatí na věky	502
§ 102. O obětí věčné, kterou prý Kristus ve slávě věčné stále přináší Otci nebeskému	506
§ 103. Mimo krvavou obětí na kříži Kristus ještě také jinými úkony konal a koná dosud svůj velekněžský úřad	509
§ 104. O prorockém a učitelském úřadě Krista Pána	510
§ 105. Vznešenost učitelského úřadu Kristova	514
Vznešenosti učitelského úřadu Kristova plyne:	
a) z důstojnosti jeho Božské osoby	516
b) z dokonalosti jeho nauky	518
c) z moci jeho, s jakou hlásal svou nebeskou nauku	521
d) z jeho boholidského života, jenž jest vzorem veškeré mravní dokonalosti a svatosti života lidského	524
§ 106. O královské moci Kristově vůbec.	
Pojem krále a moci královské	533
§ 107. Královská moc Kristova	535
§ 108. Království Kristovo jest popředně královstvím duchovním	537
§ 109. Poměr Kristův k světské moci	541
§ 110. Poměr Církve katolické k světské moci	544
§ 111. O královské moci Kristově zvláště.	
a) Kristova moc zákonodárná	548
Kristova moc zákonodárná jest nejdokonalejší	552
b) O Kristově moci soudcovské	554
Kristus bude souditi i anděly	557
c) O Kristově moci exekutivní či výkonné	558

C) Mariologie.

III. Mariologie.

§ 112. Souhrn nauky Církve sv. o Matce Boží	564
§ 113. Význam jména Marie	565
§ 114. Blahoslavená Panna Maria jest v pravém a vlastním smyslu Bohorodičkou čili Matkou Boží	567
a) Důkaz z Písma sv.	568
b) Důkaz z Tradice	570
c) Důvody theologické	572
§ 115. Sousedky plynoucí z Božského Mateřství Marie Panny	575
§ 116. Důstojnost Božského Mateřství Marie Panny	577
§ 117. Panna Maria jest nejen Matkou Boží, nýbrž při tom také ustavičnou Pannou, čili panenskou Matkou:	580
a) při početí	581

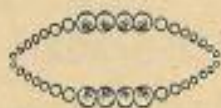

	Strana
b) Matka Boží zůstala Pannou také při porodu	585
α) Důkaz z Písma sv.:	587
β) Důkaz z Tradice:	587
c) Blahoslavená Panna zůstala Pannou i po porodu	590
§ 118. O bratřích Kristových	594
§ 119. Blahoslavená Panna Maria byla hříchu dědičného ochráněna	598
Smysl tohoto věročlánku	598
§ 120. Blahoslavená Panna byla počata bez hříchu prvotního	609
a) Z Písma sv.:	609
α) Starého zákona	609
β) Nového zákona	611
b) Neposkvrněné Početí Bl. Panny dosvědčuje také Tradice	616
§ 121. Neposkvrněné početí Blahoslavené Panny a sv. Tomáš	623
Další vývoj této nauky až do jejího prohlášení za článek víry r. 1854	623
§ 122. Důvody kongruenční	633
§ 123. O svatosti Marie Panny	636
Svatost Krista člověka a svatost Blahoslavené Panny	636
§ 124. Obdoba mezi Kristem a jeho Božskou Matkou	641
§ 125. O nebeské slávě Blahoslavené Panny	644
§ 126. Blahoslavená Panna a korunky (gloriotae) slávy věčné	648
§ 127. O tělesné kráse Matky Boží	649
§ 128. O Nanebevzetí Marie Panny	652
§ 129. O úctě k Panně Marii	665
§ 130. Námitky proti úctě k Blahoslavené Panně	668
§ 131. Úcta k Blahoslavené Panně a Tradice	674
§ 132. Maria prostřednice naší spásy	678
Smysl jejího prostřednictví	678
Maria jest prostřednicí naší spásy	682
a) Důkaz z Písma sv.	682
b) Důkazy z Tradice	683
§ 133. Maria jest nejen Matkou Syna Božího z ní vtěleného, nýbrž i Matkou naší	688
§ 134. O přimluvě Matky Boží za Církev sv. a za jednotlivé věřící u Boha	690
§ 135. Blahoslavená Panna a Církev sv.	690
§ 136. Matka Boží a katolický kněz	693
§ 137. Matka Boží a katolický křesťan	694
§ 138. Maria Panna potířela všechny herese	695

D) O Sv. Josefu.

IV. O Sv. Josefu.	
§ 139. Historický úvod	700
§ 140. Sv. Josef uzavřel s Blahoslavenou Pannou pravé a vlastní manželství	702
§ 141. Námitky proti manželství sv. Josefa s Blahoslavenou Pannou	706
§ 142. Důstojnost a význam sv. Josefa	708
§ 143. Ve kterém věku uzavřel sv. Josef manželství s Blahoslavenou Pannou	709

	Strana
O tělesné sličnosti sv. Josefa	711
§ 144. O poměru sv. Josefa k Blahoslavené Panně	712
§ 145. Poměr sv. Josefa ke Kristu Pánu	716
§ 146. Sv. Josef vykonával naproti Kristu Pánu jak otcovská práva, tak i povinnosti	720
§ 147. O milostech sv. Josefa	722
§ 148. O ctnostech sv. Josefa	724
a) Sv. Josef vynikal ctností:	
1. Víry	725
2. Naděje sv. Josefa	727
3. Láska sv. Josefa	728
O předmětech lásky sv. Josefa	729
4. O střídmosti sv. Josefa	740
§ 149. O věčné slávě sv. Josefa	740
§ 150. O úctě k sv. Josefu	743
§ 151. Sv. Josef patronem Církve sv.	747
1. Sv. Josef jest patronem kněží	750
2. Sv. Josef jest patronem řeholníků	751
3. Sv. Josef jest patronem otců rodin	753
4. Sv. Josef jest patronem křesťanských učitelů a žáků	756
5. Sv. Josef jest patronem řemeslníků	759
6. Sv. Josef jest patronem všech umírajících	760
Obsah věcný	763

ABSTRAKT

SCHWAMMENHÖFER, Václav: Teolog Josef Pospíšil (1845- 1926). Christologické a soteriologické dílo. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Katedra teologických věd. Vedoucí práce: Mgr. Kateřina Břichcínová, Th.D. Diplomová práce se zaměřuje především na analýzu christologického a soteriologického systému Josefa Pospíšila, který jest významným představitelem první generace českého novotomismu. Součástí studie je stručný popis autorova celoživotního díla s přihlédnutím k tehdejšímu dobovému kontextu. Autor zde představuje Pospíšila, nejen jako teologa, ale také jako významného představitele české tomistické filosofie.

Klíčová slova: Josef Pospíšil; teologie; dogmatika; christologie; soteriologie; novotomismus; třetí scholastika; přelom 19. a 20. století.

ABSTRACT

SCHWAMMENHÖFER, Václav: Theologian Josef Pospíšil (1845-1926). Christological and Soteriological Work.

The diploma thesis focuses primarily on analysing the Christological and soteriological system of Josef Pospíšil, an important representative of the first generation of Czech neo-Thomism. The study includes a brief description of Pospíšil's life work with reference to the contemporary context. The author presents Pospíšil not only as a theologian, but also as a major representative of Czech Thomistic philosophy.

Keywords: Josef Pospíšil; theology; dogmatics; Christology; soteriology; neo-Thomism; third scholastics; turn of 19th and 20th century.